

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ABBAS SAYAR'IN ESERLERİNDE HALK BİLİMİ
UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Emrah KURUL

Niğde
Kasım, 2018

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ABBAS SAYAR'IN ESERLERİNDE HALK BİLİMİ
UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Emrah KURUL

Danışman: Prof. Dr. Nedim BAKIRCI

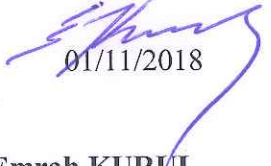
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul BALABAN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Erdiñ DEMİRAY

Niğde
Kasım, 2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**ABBAS SAYAR’IN ESERLERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01/11/2018

Emrah KURUL

ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Nedim BAKIRCI danışmanlığında **Emrah KURUL**, tarafından hazırlanan "**Abbas Sayar'ın Eserlerinde Halk Bilimi Unsurları**" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 09/11/2018

JÜRİ :

Danışman : **Prof. Dr. Nedim BAKIRCI**

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul BALABAN**

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Erdiç DEMİRAY**

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Türk edebiyatının önemli köy romancılarından olan Nail Abbas Sayar'ın hakkında bugüne kadar yapılan çalışmalar ne yazık ki çok azdır. Birkaç doktora ve yüksek lisans tezi ile bir elin parmağını geçmeyen makaleden başka, elle tutulur bir kaynağa rastlanmamaktadır. Zikredilen eserler ise Abbas Sayar'ın genel olarak hayatı ve edebî kişiliğine odaklandığı için, eserleri daha önce geniş boyutta halk bilimi ögelerine yönelik değerlendirilmemiştir. Bu çalışmada, Cumhuriyet Dönemi köy romancısı olan Abbas Sayar'ın eserleri halk bilimi açısından bir bütünlük arz edecek şekilde değerlendirilmeye çalışıldı.

Çalışma *Giriş*, *Abbas Sayar'ın Hayatı*, *Eserleri*, *Edebi Kişiliği*, *Abbas Sayar'ın Eserlerindeki Halk bili Unsurları*, *Sonuç* olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın *Giriş* bölümünde Türk edebiyatında köy romancılığının gelişimi üzerinde durularak, Abbas Sayar'ın köy romancılığındaki yeri belirlenmeye çalışıldı.

Tezin *Abbas Sayar'ın Hayatı*, *Eserleri ve Edebi Kişiliği* bölümünde, Abbas Sayar'ın hayatı hakkında bilgi verilirken, incelenen yedi romanının konu ve özetleri verildi. Ayrıca edebî kişiliği de incelenerek eserleri ile bağlantısı kurulmaya çalışıldı.

Çalışmanın asıl bölümünde ise, Sayar'ın romanlarındaki halk bilimi unsurları tespit edilmeye çalışıldı. Halk bilimi unsurlarını; *Dil Anlatım*, *Halk Şiiri*, *Anlatmalar*, *Kalıplaşmış Sözler*, *Dayanışma ve Yardımlaşma*, *Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler*, *Halk Şiiri*, *İnanışlar*, *Halk Oyunları*, *Giyim Kuşam*, *Halk Mimarîsi*, *Halk Mutfağı* ana başlıkları oluşturmaktadır.

Dil Anlatım bölümünde; ağızlar, kelime hazinesi, bedenî hareketler dışındaki haberleşme üzerinde durulmuştur. Yozgat ağzında kullanılan kelimelere ve anlamlarına yer verilirken aynı zamanda çeşitli haberleşme türlerinden de bahsedildi.

Halk Şiiri bölümünde; âşıklar ve anonim şiirler alt başlıklarına yer ayrıldı. Ağıt ve türkülerden örnekler alıntılandı.

Anlatmalar bölümünde, Sayar'ın romanlarındaki menkıbeler ve fıkralar tespit edildi.

Kalıplaşmış Sözler bölümünde; atasözleri, deyimler, dualar, beddualar, yeminler, küfürler ve argo sözler ile nasihatler ve hitaplara yer verildi. Atasözleri ve deyimlerin anlamları verilerek metinde geçtiği yerler gösterildi. Alt başlıkların hepsinde genel bilgiden sonra metin alıntılılarıyla tez desteklenmeye çalışıldı.

Dayanışma ve Yardımlaşma başlığı altında dini kuruluşlar, misafirperverlik-komşuluk ve vakıflar alt başlıkları açıklanmaya çalışıldı.

Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler bölümünde; evlenme, gurbete uğurlama ve ölüm konuları metinlerden hareketle izah edilmeye çalışıldı.

Halk Bilgisi bölümünde ise, halk hekimliği, halk veterinerliği, halk meteorolojisi, halk hukuku, halk botaniği, halk zoolojisi, halk taşıtları ve taşıma tekniklerine yer verilmiş; metinden tespitler yapıp örneklerle açıklanmıştır.

İnanışlar bölümü tabiat olayları ile ilgili inanışlar, dini inanışlar, nazar, fal ve yağmur duası alt başlıklarından oluşmuştur. Halk bilimi açısından oldukça önemli olan inanışların üzerinde daha geniş durulmuştur.

Halk Oyunları bölümünde, yetişkin danslarına yer verilmiştir.

Giyim-Kuşam bölümü ise özellikle folklorik açıdan önem taşıması hasebiyle oldukça önemlidir. Erkek giyimi ve kadın giyimi üzerinde durulmuştur.

Halk zanaatları bölümünde halk arasındaki meslekleri tanıtmak esas alınmıştır.

Halk Mimarîsi bölümünde yapılar ve ev içi eşyalar incelenmeye çalışılmıştır.

Halk Mutfağı bölümünde ise yiyecek türleri ve yapıları üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın her aşamasında samimi yardımlarını esirgemeyen, yüksek lisans programını devam ettirip bitirme hususunda desteğini hep hissettiğim, kişiliği ve bilim adamlığı ile daima örnek aldığım pek kıymetli ve sevgili hocam Sayın Prof. Dr. Nedim Bakırcı'ya ne kadar teşekkür etsem azdır.

Ayrıca çalışmam esnasında bana sabır gösteren, tezimi bitirmem konusunda beni yüreklendiren, her durum ve şartta desteğini bir an olsun azaltmayan, sevgisiyle ve ilgisiyle bana çalışma ortamı sunan çok kıymetli hayat arkadaşım, meslektaşım, Arzu Kurul'a müteşekkirim.

Emrah KURUL

Niğde – 2018

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABBAS SAYAR'IN ESERLERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI

Emrah KURUL

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nedim BAKIRCI

Kasım 2018, IX+115 sayfa

Tanzimat ile birlikte her alanda olduğu gibi edebiyatta da yenilik arayışları hız kazanmıştır. Türk edebiyatına ilk kez Tanzimat döneminde giren roman, her ne kadar ilk örnekleri kusurlu olsa da her dönem gelişimini sürdürmüş ve Cumhuriyet döneminde Batılı örnekleriyle yarışır hâle gelmiştir.

İlk örneğini Nâbizâde Nâzım'ın 1889'da verdiği köy romanı *Karabibik*, köyü ve köylüyü anlatan roman çığırını açmıştır. Sonrasında benzer romanlar yazılmakla beraber, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, köyü ve köylüyü anlatan romancıların sayısı çoğalmıştır. Bunda köy enstitülü yazarların payı büyük olmakla beraber, Anadolu'da yetişmiş yazarlar da bu furyaya katılmıştır.

Yozgat'ta doğup büyüyen Abbas Sayar (1923-1999) da köy romancılarından biridir. Bütün roman ve hikâyelerinde İç Anadolu'nun aynası olmuş, Bozkır insanını her yönüyle sayfalara dökmeyi başarabilmiştir.

Abbas Sayar, romanlarında köy ve köylünün dünyaya bakışını, olaylar karşısındaki tepkilerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, çağın sorunlarının köye yansımalarını anlatırken ağız ve dil özellikleri, yaşayış biçimleri, gelenek ve görenekleri, konuşma biçimleri ve kelime hazinesi gibi birçok folklorik unsurlarla beraber harmanlayarak, gerçekçi bir biçimde ortaya koymuştur. Bu yönüyle, daha sonraları okuyucu tarafından pek itibar edilmeyecek köy romancılığının kilometre taşlarından biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Köy Romanı, Abbas Sayar, Halk Bilimi, Folklor, Köy.

ABSTRACT

MASTER THESIS

FOLKLORE ELEMENTS IN ABBAS SAYAR'S WORKS

Emrah KURUL

Turkish Language and Literature Administration

Supervisor: Prof. Dr. Nedim BAKIRCI

November 2018, IX+115 pages.

Innovation operations has gained speed in literature like in all the fields with Tanzimat. The novel that first appeared in Turkish literature in Tanzimat period, although it is defective in the first samples, it kept developing and come to a position that could race with the ones in the West in the Republicion Period.

The first sample of village novel Karabibik written by Nâbizâde Nâzım in 1889, opened the era which told the villages and villagers. Then, in addition to writing similar novels, the number of the novels telling the villages and villagers increased when it come to Republician Period. The village instute writers, have a big share also the writers who have grown in Anatolia have joined this glut.

Abbas Sayar, who was born and grew in Yozgat (1923-1999) is one of the village novelists. He has been hte mirror of Central Anatolia in his novels and stories and succeeded paging the Steppe people from all points.

While Abbas Sayar was telling the villages and villagers point of view to the World reactions againts the actiaons, their relations among each other, the reflections of the period's problems to the village, he put forth the features of the mouth and language, life styles, the traditions, speaking styles and word reservior by mixing them with a lot of folkloric elements in a realistic way. He has been a milestone of village novelistic that would be ignored by the reoders afterwards.

Key words: Village, Novel, Abbas Sayar, Folk Art, Folklore, Village.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
ABBAS SAYARIN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	4
1. HAYATI.....	4
2. ESERLERİ.....	5
2.1. Yılkı Atı.....	6
2.1.1. Konu.....	6
2.1.2. Özet.....	6
2.2. Çelo.....	7
2.2.1. Konu.....	7
2.2.2. Özet.....	7
2.3. Can Şenliği.....	8
2.3.1. Konu.....	8
2.3.2. Özet.....	9
2.4. Dik Bayır.....	9
2.4.1. Konu.....	10
2.4.2. Özet.....	10
2.5. Tarlabası Salkım Saçak.....	10
2.5.1. Konu.....	11
2.5.2. Özet.....	11
2.6. Anılarda Yumak Yumak.....	11
2.6.1. Konu.....	11
2.6.2. Özet.....	12
2.7. El Eli Yur El de Yüzü.....	12
2.7.1. Konu.....	12
2.7.2. Özet.....	12

3.EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	13
ABBAS SAYAR'IN ESERLERİNDEKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI.....	15
1.DİL ANLATIM.....	15
1.1.Ağızlar.....	15
1.2.Kelime Hazinesi.....	17
1.3.Bedenî Hareketler Dışında Haberleşme.....	24
1.3.1. Radyo ile Haberleşme.....	25
1.3.2. Mektupla Haberleşme.....	25
1.3.3. Dilekçe ile Haberleşme.....	27
1.3.4. Telefon ile Haberleşme.....	27
1.3.5. Telgraf ile Haberleşme.....	28
2.HALK ŞİİRİ.....	29
2.1.Âşıklar.....	31
2.2.Anonim Şiirler.....	32
2.2.1. Ağıt.....	32
2.2.2. Türkü.....	35
3.ANLATMALAR.....	39
3.1.Menkıbeler.....	39
3.2.Fıkralar.....	39
4.KALIPLAŞMIŞ SÖZLER.....	42
4.1.Atasözleri.....	43
4.2.Deyimler.....	52
4.3.Dualar.....	60
4.4.Beddualar.....	62
4.5.Yeminler.....	63
4.5.1. “Anam Avradım Olsun” Şeklindeki Yeminler.....	63
4.5.2. “Üçten Dokuz” Şeklindeki Yeminler.....	65
4.5.3. “Murtat/Firavun Defterine Yazılmak Şeklindeki Yeminler.....	66
4.5.4. Allah Adı ile Yapılan Yeminler.....	67
4.6.Küfürler, Argo Sözler.....	67
4.7.Nasihatler.....	71
4.8.Hitaplar.....	72

5. DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA.....	74
5.1. Dinî Kuruluşlar.....	74
5.2. Komşuluk-Misafirperverlik.....	74
5.3. Vakıflar.....	76
6. HAYATIN DÖNÜM NOKTALARI İLE İLGİLİ GELENEK VE GÖRENEKLER.....	78
6.1. Evlenme.....	78
6.1.1. Kız İsteme.....	78
6.1.2. Nikâh.....	80
6.1.3. Gerdek Gecesi.....	80
6.2. Gurbete Uğurlama.....	81
6.3. Ölüm.....	83
7. HALK BİLGİSİ.....	85
7.1. Halk Hekimliği.....	85
7.2. Halk Veterinerliği.....	86
7.3. Halk Meteorolojisi.....	87
7.4. Halk Hukuku.....	88
7.5. Halk Botaniği.....	89
7.6. Halk Zoolojisi.....	90
7.7. Halk Taşıtları ve Taşıma Teknikleri.....	91
7.7.1. Eşek ile Taşıma.....	91
7.7.2. Deve ile Taşıma.....	92
7.7.3. At ile Taşıma.....	93
7.7.4. Yaylı, Kağrı ve Öküz ile Taşıma.....	94
8. İNANIŞLAR.....	95
8.1. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar.....	95
8.2. Dinî İnanışlar.....	96
8.3. Nazar.....	97
8.4. Fal.....	98
8.5. Yağmur Duası.....	99
9. HALK OYUNLARI.....	100
10. GİYİM – KUŞAM.....	101

10.1. Erkek Giyimi.....	101
10.2. Kadın Giyimi.....	102
11. HALK ZANAATLARI.....	103
11.1. Eşekçilik.....	103
11.2. Berberlik.....	103
11.3. Bekçilik.....	104
11.4. Hamamcılık.....	104
11.5. İmamlık.....	104
12. HALK MİMARİSİ.....	106
12.1. Hayata Yardımcı Yapılar.....	106
12.2. Konutlarda Aydınlanma.....	106
12.3. Konutların Döşenmesi, Kullanımı ve Ev Eşyaları.....	107
13. HALK MUTFAĞI.....	108
13.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları.....	108
13.2. Sofra Gelenek ve Göreneklere.....	108
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA.....	112
ÖZGEÇMİŞ.....	115

KISALTMALAR

AYY	: Anılarda Yumak Yumak
C.	: Cilt
CŞ	: Can Şenliği
Ç	: Çelo
DB	: Dik Bayır
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
EEY	: El Eli Yur El de Yüzü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kuru
TEV	: Türk Edebiyatı Vakfı
TSS	: Tarlabası Salkım Saçak
TÜBAR	: Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve saire
YA	: Yılkı atı
Yay.	: Yayınları, Yayınevi

GİRİŞ

Batı'da tam anlamıyla bir sınıflandırmaya dâhil olmayan “Köy Romanı” Türk edebiyatında 1950'lerden itibaren kendini hissettirmeye başlamıştır. Köy ve köylüden ilk bahseden anlatı esaslı eserler, Tanzimat döneminde verilmeye başlamıştır. Nâbizâde Nâzım(1862-1893), çağdaşlarının aksine Anadolu'ya ilk kez yönelmiş ve ileride bir sınıflandırma teşkil edecek köy ve köylüye yer vermiştir. “*Karabibik*, ilk defa roman hacminde köyü ve köylüleri ele almış bir eserdir (Kolcu, 2010: 45) Realist çizgiler taşıyan bu romandan sonra Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın (1864-1947) yazdığı *Küçük Paşa* (1910) da dönemine dair ipuçları veren ancak köyü geri planda işleyen bir romandır. Ancak 1945'lere gelinceye kadar, köyü ve köylüyü ikincil planda işleyen romanlardan öte gidilememiştir. “Yine 1890'da yayımlanan, köy kalkınması ile ilgili bir fikir romanı da Mahmut Murad'ın *Turfanda mı Yoksa mı?* adlı eseridir.” (Kabaklı, 2008: 425).

1950'li yıllara gelindiğinde, Anadolu insanına yönelik ideolojik bir boyut kazanmaya başlar. Köy Enstitülü yazarlar, hem idealist hem ideolojik yaklaşımlarıyla köyü ve köylüyü anlatmaya koyulur. Marksist ve Kemalist yaklaşımların ilk amacı, köylünün içinde bulunduğu durumun gerçekçi tasviridir. İkinci olarak, köyün kalkınmasının toplumun kalkınmasında başlangıç noktası olarak kabul etmek ve ettirmektir. Fakat her iki amaçta da umutsuzluk göze çarpar. “1945'ten sonraki köy romanları; olumsuz, karamsar, suçlayıcı, bunaltıcı, yıkıcı ve adeta ‘Türk köyünün düzelmesi imkânsızdır’ diyen bir hava taşımaktadır” (Kabaklı, 2008: 425).

Köy Enstitülü yazar Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* (1954), Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'i (1955), Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör*'ü (1958) ile köye ve köylüye yönelik etkisini göstermeye başlar. *Sarı Traktör*'de, tarımı ilkel araçlarla ve bin bir zorlukla yapmaya çalışan köylünün traktörle tanışması; *Yılanların Öcü*'nde, köydeki hiyerarşiye başkaldırı; *İnce Memed*'de ise ağanın zulmüne bir isyan, bir başkaldırı işlenir. Kısacası köy ve köylünün asıl sorunları ikincil olarak işlenmiş, fikirler (ideolojiler) üzerinden köy ve köylüye yaklaşmıştır.

Yazarların köye yönelmesi elbette sadece ideolojik olmamıştır. Köye yönelmelerin en önemli nedenlerinden biri de “yazarların kaleme aldıkları konulardan dolayı sürgün cezasına çarptırılmaları ve cezaları sırasında köylü kişilerle tanışma fırsatı bulmalarındır.” (Tomur, 2002: 7). Örneğin, Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı), Bodrum'a sürgün edilmiştir. Bunun yanında, dönemselsel olarak birçok sol

görüŖlü aydın, Anadolu'nun irili ufaklı birçok kasaba ve köylerine gönderilir. Böylece kentli bir aydının köy ve köylüyle tanışıklığı başlar.

“Yozgat'ta büyüyen, yapıtlarında köy insanının yaşantısını yerel dil özellikleri kullanarak yansıtan N. Abbas Sayar'ın yapıtları da köy edebiyatı kategorisinde sınıflandırılmıştır.” (Tomur, 2002: 3). İlk romanı *Yılkı Atı*, 1970'te yayımlanmış ve büyük ses getirerek, TRT Roman Başarı Ödülü'nü almıştır (1971). Romanda, yaşlandığı için yılkılığa çıkarılan bir atın gözünden, köylünün tavrı ele alınmıştır. 1972'de yayınladığı *Çelo* ise, “sadece köy romanlarında değil, edebiyatımızda da unutulmaz bir yer kazanmıştır.” (Enginün, 2005: 329). 1972'de TDK Ödülü'nü alan *Çelo*, ne zaman iyi ne zaman kötü olacağı bilinmeyen bir köyde hakkını aramaya çalışan bir gencin romanıdır. Abbas Sayar'ın üçüncü romanı *Can Şenliği* (1974) ise 1975 Madaralı Roman Ödülü'nü kazanmıştır. Yazar bu romanda, çocukları için varını yoğunu ortaya koyan fakat sonunda çocukları tarafından istenmeyen bir Anadolu köylüsünün intikamını anlatır. “Abbas Sayar'ın ilk üç romanı konusunu köyden alan, köylüyü anlatan fakat hiç de öteki romanlarda gördüğümüz hazır modellere benzemeyen eserlerdir.” (Enginün, 2005: 329). Çünkü Abbas Sayar'ın romanları bir fikir ya da ideoloji çerçevesinde gelişmemiştir. O, içinde yaşadığı toplumun hem geleneksel hem de güncel sorunlarını yerel deyimlerden ve şive özelliklerinden yararlanarak anlatmıştır. Özellikle ideolojiye ve fikre boğulan romanların aksine, kurgunun akıcılığı ve dilin doğallığı, okuyucu için keyiflidir. Köylünün eğitimsizliği, çaresizliği, fakirliği değildir sadece konu; aynı zamanda toplumun tamamını ilgilendiren meselelerin köylüde nasıl yansıdığını ustaca dile getirmiştir. “Çok partili hayatın sosyal hayattaki yansımalarını onun kadar net bir şekilde, kimse yakından izleyip edebî esere dönüştürememiştir.” (Karabulut, 2011: 3)

Dik Bayır (1977)'da Almanya'ya giden gurbetçileri, *El Eli Yur El De Yüzü* (1970) romanında köylünün politika ve politikacılara bakışını, *Tarlabaşı Salkım Saçak* (1977)'ta Anadolu'dan kente göçmüş bir köylüyü, *Anılarda Yumak Yumak* (1990) romanında ise anılarından hareketle Anadolu halk felsefesinden kesitleri sunar. Gerçek hikâyelerden yola çıkarak, taşrada yaşayan insanların birbirleri ve tabiatla olan ilişkisini anlattığı hikâye kitabı *Yorganımı Sıkı Sar*, 1977'de yayınlanmıştır.

“Köyden bahseden roman ve hikâyeler, 1945'ten önce 1975'ten sonra da elbet yazılmıştır. Ancak 'köy romancılığı' belli bir zaman sürmüş, sonra rağbet görmemiştir.” (Kabaklı, 2008:424) Bunun birçok nedeni vardır. Okurun beklentisinin daha kurgusal ve fantastik romanlara yönelmesi, bunun başlıca nedenidir. Ayrıca

birbirini tekrar eden üslup ve konular, yenilik arayan okuyucuyu oldukça sıkılmış ve farklı arayışlara itmiştir. Ayrıca “Bunun nedenleri arasında gerek ideolojik kaygıların ön planda oluşu gerekse dile ve anlatıma yeterince önem verilmeyişi sayılabilir.” (Tomur, 2002: 12)

Her ne kadar günümüzde etkisini azaltmışsa da köy romancılığı edebiyat tarihimiz için ayrı bir inceleme alanıdır. Bu çalışmada köy romancılarından biri olan Abbas Sayar’ın hayatı, eserleri ve edebî kişiliği değerlendirilmeye çalışılarak yazarın roman ve hikâyelerindeki folklorik unsurlar tespit edilecek ve incelenecektir.

ABBAS SAYAR'IN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1. HAYATI

Nail Abbas Sayar, 21 Mart 1923'te Yozgat'ta doğmuştur. Liseyi 1941'de Yozgat'ta bitirmiştir. Yokluk yüzünden üniversiteye gidememiş ve kısa süreli çeşitli memuriyetliklerde bulunmuştur. Askerliğini yedek subay olarak yapmıştır. “1946'da İstanbul'da iç güveysi olarak yaptığı ilk evlilik, onun hayatının önemli bir dönüm noktasıdır.”(Karabulut, 2011:14). Bu evlilik, Sayar'ın İstanbul'u tanınmasına vesile olmuştur. Özellikle yoksulluk nedeniyle okuyamadığı üniversiteye bu evlilik sayesinde girmiş ve dört dönem Türkoloji okumuştur.

1947'de yeniden Yozgat'a dönen Abbas Sayar, on beş günde bir çıkardığı gazeteyi Yozgat'ta çıkarmaya devam etmiştir. “O günlerde aynı zamanda Demokrat Parti'de aktif olarak siyaset yapmaktadır.” (Karabulut, 2011:21). 1948'de *Bozok* gazetesini haftada bir yayımlamaktadır. Gazetesi kapatılınca İstanbul'a dönmüş ve yeniden *Bozok*'u çıkarmaya başlamıştır.

1957'de politikadan uzaklaşmış ve kendisini edebiyata adanmıştır. Şiirle başladığı yazın dünyasını, romanla devam ettirmiştir. İlk romanı *Yılkı Atı* 1970'te yayınlanmış ve TRT Roman Başarı Ödülü'nü almıştır. Edebiyat dünyasında ismini bu eserle duyurmuştur. Daha sonra art arda yayınladığı *Çelo* (1972) ve *Can Şenliği* (1974) ile ününü iyice artırmıştır. *Bozok* gazetesinde tefrika ettiği öykülerini 1977'de *Yorganımı Sıkı Sar* adı altında birleştirerek yayınlamıştır. Daha sonra sırasıyla şu romanlarını yayınlacaktır: *El Eli Yur El De Yüzü* (1970), *Dik Bayır* (1977), *Tarlabaşı Salkım Saçak* (1977), *Anılarda Yumak Yumak* (1990). Diğer türlerdeki eserleri ise: *Şiirler* (2002, Bütün Şiirleri), *Noktalar* (1991), *Yozgat Var, Yozgatlı Yok* .

Abbas Sayar, 1989'da ikinci kez evlenmiş ve Ayvalık'a yerleşmiştir. “Aynı zamanda resim sanatıyla uğraşan Sayar, 1990'larda Ankara, Antalya, Ayvalık ve İzmir'de sergiler açmıştır.” (Tomur 2002:1).

Ardında derlenmeyi bekleyen onlarca yazı bırakan Nail Abbas Sayar, 12 Ağustos 1999'da ölmüştür. Yazarın mezarı Yozgat'tadır.

2. ESERLERİ

Abbas Sayar, yazın hayatına şiirle başlamış daha sonra roman türünde yetkin yapıtlar vermeye başlamıştır. Daha önce yazdığı altı şiir kitabı *Boşluğa Takılan Ses* adıyla 1992’de kitap hâline getirilirken, ölümünden sonra derlenen şiirleri ise *Şiirler* adıyla yayınlanmıştır.

Yazarın tek hikâye kitabı *Yorganımı Sıkı Sar*, dört hikâyeden oluşmaktadır. *Noktalar* adlı eseri ise, 1991 yılında yayınlanan ve veciz sözlerin yer aldığı bir eserdir.

Nail Abbas Sayar, köy romancısı olarak edebiyat tarihimizde yer almıştır. Her ne kadar edebiyata şiirle başlamış olsa da asıl kimliğini ve şöhretini romanla yakalamıştır. Çalkantılı bir hayatın, bozkırda doğup büyümüş olmanın ve sağlam bir gözlemin onu romancı kılması tesadüf değildir.

Abbas Sayar’ın romanları, içinde yaşadığı toplumdan açıkça izler taşıyan, gerçekçiliği her satırda hissettiren cümleleriyle okurda iz bırakabilen bir yapıya sahiptir. “O, doğanın, köy ve insan yaşamıyla ilişkilerini öne çıkaran romanlarıyla tanınmıştır.” (Ünlü, 2009:421). Özellikle kendi yaşamından izler taşıyan *Yılkı Atı*, *El Eli Yur El De Yüzü*, *Anılarda Yumak Yumak* gibi romanlarında tabiat-insan mücadelesi ve bunun ardında ikincil olarak işlenen insanî duygular yer alır.

“Sayar’ın romanları ideolojik söylemlere boğulmamış, roman boyunca değişen ve gelişen karakterlere sahiptir.” (Nazlıgül, 2007:5). Bu yönüyle diğer köy romancılarından ayrılır. Özellikle Köy Enstitüsü mezunu yazarların (Talip Apaydın, Mahmut Makal, Fakir Baykurt) romanlarında görülen ideolojik eğilimler ve fikir sunma kaygısı, Abbas Sayar’da görülmez. Böylece hem romanın kurgusu hem kahramanlar hem de dil daha yalın-gerçekçi bir hâle bürünmüştür. “Kahramanlarını ait olduğu yörenin kelimeleri ile konuşturan yazar, bununla da yetinmeyip mahallî deyişler ve atasözlerine de sıklıkla yer verir.” (Nazlıgül, 2007:5). Ağız özelliklerini bütünüyle ve tüm doğallığıyla yansıtan yazar, küfür ve argo sözcükleri de kullanmaktan çekinmeyerek gerçekçiliğini üst boyuta taşır.

Bu çalışmada Abbas Sayar’ın romanlarındaki halk bilimi unsurları tespit edilmeye çalışılacağı için, öncelikle romanlar hakkında bilgi verilmesi uygun görüldü.

2.1. Yılkı Atı (1970)

Yazarın 1970’te basılan ilk romanı olan *Yılkı Atı (YA)*, yazılışından çok sonra yayımlanmış olmasına karşın, büyük ses getirmiştir. Bazı edebiyat otoritelerince romandan çok uzun hikâye olarak nitelense de 1971 yılında TRT Roman Başarı Ödülü’nü almıştır. Ayrıca “1974 yılında da Hüseyin Karakaş ile Ünal Küpeli’nin yönetmenliğinde filme uyarlanmıştır.” (Nazlıgül, 2007: 47).

2.1.1. Konu

Zamanında hem görkemi hem de kuvvetiyle sahibine üstün hizmetleri olmuş doru kısrakın, yaşlanınca yıldıya ayrılıp doğaya salınması, doru kısrakın çetin kış şartlarını ölmeden atlatması ve tayını da yanına alarak doğada uzaklaşması romanın konusunu oluşturur.

2.1.2. Özet

Kendisine yıllarca hizmet eden, çeşitli yarışmalarda mutlak favori gösterilen ve girdiği her yarışmayı kazanıp sahibi Üssüğün Oğlu İbraam’a çok paralar kazandıran Doru Kısrak, yaşlanıp yarış kazanamaz hâle gelince, Üssüğün oğlu İbraam tarafından yük taşımak için kullanılmaya başlanır. Ardından, kendisine artık masraf olduğunu düşünen sahibi, Doru Kısrak’ı yıldıya bırakır. Üssüğün Oğlu İbraam’ın bu kararını uygun bulmasalar da hem oğulları hem de hanımı razı gelmeye mecbur kalır ve bir akşam Doru Kısrak evin oğulları tarafından geri çevrilir. Doru Kısrak buna bir anlam veremese de kapıyı zorlar. Eve girme girişimini yineledikçe kendisine kapanan kapılar ve sırtına yediği odunlarla karşılaşınca durumu anlar ve bir daha eve gelmeye çalışmaz.

Doru Kısrak, kendisi gibi yıldıya bırakılmış atlarla beraber gezmeye başlar. Bir yandan da kış yüzünü göstermektedir ve bütün köylü Doru Kısrak’ın çetin kışı atlatamayacağını düşünür. Ancak Doru Kısrak, başka bir yıldı atı olan Çılkır ile arkadaş olur ve yabanıl hayata iyiden iyiye alışmaya başlar. Soğuk bir kış gününde çok yorulur ve sürüyü takip edemediğinden yol onu başka bir köye götürür. Köyde ne yapacağını bilemediğinden, bir süre sonra soğuktan bayılır. Hıdır Emmi’den başkası ona yardım etmek için girişimde bulunmaz. Hıdır Emmi onu alır ve sıcak bir ahırda

tedavi eder. Diğer yıllıklık sürüsü kurt saldırısına uğrar ve Doru Kısrak'ın arkadaşı Çılkır da ölür.

Doru Kısrak ise iyileşmiştir ve gitmek ister. Hıdır Emmi de onu özgürlüğüne kavuşturur. Yeniden sürüsüne katılan Doru, artık açlık ve soğukla mücadeleyi öğrenmiştir. Kış bitmiştir, Doru eski sahibinin aklına düşer. Ancak Doru'nun aklında geri dönmek yoktur. Üssüğün Oğlu İbraam ise Doru'nun tayını kullanarak Doru Kısrak'ı yakalayacağını düşünür. Bunun için plan da yapar. Doru Kısrak ise tuzaktan kurtulur ve tayını da yanına alarak hızla uzaklaşır. Üssüğün oğlu İbraam ise arkalarından küfür ederek evine döner.

2.2. Çelo (1972)

Çelo (Ç), Abbas Sayar'ın ikinci romanıdır ve 1972 yılında yayımlanmıştır. TDK Roman Ödülü'nü almıştır. “Çelo’da ne zaman iyi ne zaman kötü olacağı bilinmeyen iyi ve kötü insanlar vardır” (Enginün, 2005:329). Bu eser, sıradan bir konu etrafında biçimlenmiş gibi görünse de arka plânında yer alan insan ilişkileri ve köylünün olaylar karşısındaki tavrı açısından oldukça önemlidir. Çelo, Abbas Sayar'ın Yılkı Atı'ndan sonraki başarısını devam ettirdiği bir roman olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1. Konu

Çelo, çok küçük yaşlarda yetim ve öksüz kalmış Çelebi adlı bir gencin, amcasına karşı verdiği haklı toprak mücadelesi ve bu mücadelenin arka plânında amcasının kızına olan aşkını konu alır.

2.2.2. Özet

Yaşı on sekiz on dokuz olan Çelebi, köyde Çelo olarak adlandırılmıştır. Çok küçük yaşlarda öksüz ve yetim kalan Çelo'yu amcası Eset Çavuş büyütmüş, fakat bir yakınlık göstermeyip Çelo'yu istediği gibi kullanmıştır.

Çelo, küçük yaşlardan itibaren sürekli amcasından dayak yer, ağır işlerde çalıştırılır. Aklı başına ermeye başladığında, amcasının kızı Kezik ile birbirlerine âşık olurlar. Bu aşkı duyan Eset Çavuş, daha da zulüm etmeye başlayınca, Çelo, çok önceleri köyü terk edip giden halasının yanına gider. Köyden ayrıldığında on dört

yaşlarında olan Çelo, halasının yanında da memnun olmaz fakat beş yıl kadar orada burada çalışır.

Yaşı on dokuz olmuştur Çelo'nun ve Nail Bey adında okumuş yazmış birinin yanında çalışmaya başlar. Nail Bey'in desteğiyle de amcasından tarlalardan payına düşeni almak için köye döner.

Eset Çavuş'a tarlaları alma niyetinde olduğunu bildirirse de Eset Çavuş buna göz yummaz. Elindeki belgelerle mahkemeye başvuracakken Kezik ile karşılaşır ve bu düşüncesinden vazgeçer. Kezik başka biriyle zorla evlendirilmiştir ve mutsuzdur. Çelo'ya olan çocukluk aşkı yeniden canlanır ve kaçmayı düşünürler.

Kezik, kocasından dayak yiyince babasının evine gelir. Geri dönmek istemez. Bu arada Çelo, amcasının tarlalarındaki hakkını Kalkuyruğun Yusuf'a satmaya karar verir. Bunu öğrenen Eset Çavuş, Kezik'i Çelo ile evlendirmeye razı olur.

Çelo bu işe çok sevinir ve tarlaları satmaktan vazgeçerek amcasıyla beraber çalışmaya başlar. Ancak amcasının oğlu İzzet ile pek anlaşamayan Çelo, bir gün tarlada İzzet'i kan revan içinde bırakana kadar döver. Bunu öğrenen Eset Çavuş, Kezik'i tekrar kocasının yanına gönderir.

Haberi duyan Çelo, amcasının bağına gider ve Eset Çavuş'u öldürür. Köyden kaçan Çelo, daha fazla kaçamayacağını anlayınca teslim olur. Kezik'in kendisini göle atarak öldürdüğünü öğrenince kahrolur. Mahkeme çıkışında ise İzzet'i görür ve sıranın ona da geleceğini ima ederek askerlerin kolunda mahkemeden çıkar.

2.3. Can Şenliği (1974)

Yazar'ın üçüncü romanı olan *Can Şenliği (CŞ)*, 1974 yılında yayımlanmıştır. 1975 yılında Madaralı Roman Ödülü'ne lâyık görülmüştür. "Eser, 1989 yılında da Tunca Yönder'in yönetmenliğinde dizi filme uyarlanmıştır" (Nazlıgül, 2007: 76).

2.3.1. Konu

Karısını kaybettikten sonra varını yoğunu oğulları için harcayan Hüseyin Ağa'nın, oğulları tarafından terkedilişi, yalnızlık ve parasızlıkla geçirdiği günlerini bir eşeğe bağlanarak hafifletmeye çalışması ve kimsesiz, çaresiz, intikam alırcasına ölümü romanın konusunu oluşturur.

2.3.2. Özet

Romanın kahramanı Hüseyin Ağa, Nail Bey'in bağından bekçilik yapmaya başlamıştır. İki ay boyunca bekçiliği devam eden Hüseyin ağa, Nail Bey'e sık sık hayat hikâyesini anlatmaktadır.

Yalnızlıktan sıkılan Hüseyin Ağa, Nail Bey'den bir eşek almasını rica eder. Bu ricası kırılmaz ve yanına yoldaş eşek gelir. Eşğine gözü gibi bakan Hüseyin Ağa, ona çok alışır.

Bir gün eşğine binerek, bekçilik yaptığı bağın aşağısındaki köyden geçerken, bir gelin ile tanışır. Sohbet esnasında gelinin annesinin dul olduğunu öğrenir. Kendisinin de dul olduğunu söyleyerek gelinin annesiyle evlenmek ister. Böylece yalnızlığına son vermek istemektedir. Ancak maddi durumunun iyi olduğu yalanını söylemek zorunda kalır. Fadik hatunla evlenen Hüseyin Ağa, karısının köyüne iç güveysi olarak gider.

Bir zaman sonra evliliğinde sorunlar başlar. Karısı, vaadedilen paraları göstermesini ister. Hüseyin Ağa ertelese de daha fazla kaçamayacağını anlayarak paraların kasabadaki bankada olduğu yalanını söyler. Kasabaya gidip paraları çekmesini isteyen karısına bir şey diyemez ve kasabaya gider.

Yıllarca varını yoğunu oğulları için harcamış ve karşılığında terk edilmiş olan Hüseyin Ağa, yalanının ortaya çıkacağını da anlayınca oğullarından intikam almak ister. Gizlice oğlunun evine gider ve yangın çıkartır. Yangında çöken toprak damın altında kalarak ölür.

Oğlu Salim, babasından uzun zamandır haber alamasa da pek umursamaz. Kış geçtikten sonra, yangın yerini temizlerken babasının kış boyu bozulmamış cesedini bulur. İşte o zaman pişmanlığı yaşamaya başlar.

2.4. Dik Bayır (1977)

Yazarın dördüncü romanı olan *Dik Bayır* (DB), 1977 yılında yayınlanmıştır. Yazarın hayatından izler taşıyan Dik Bayır, konusu itibariyle de dikkat çekicidir.

2.4.1. Konu

Yozgat'ın Beydiyar köyünde geçen romanın konusu, Almanya'ya yaşanan işçi göçü ve bu göçün hayal kırıklıkları, yok olan hayatlar ve umutlardır.

2.4.2. Özet

Beydiyar köyü, Yozgat'ın bir köyüdür ve köyün kurucusu olan Temurların soyundan geldiğini söyleyen Gani, Almanya'ya gitmek istegindedir. Araştırmalar yapan Gani, en kısa yolun kooperatif kurmak olduğunu görür ve köylüyü ikna ederek kooperatif kurar. Müslim Ağa'nın oğlu Raşit ile beraber Almanya'ya çalışmaya giderler.

Kocası Raşit'in Almanya'ya gidişinden sonra kayınvalidesinin evinde sıkılan Halime sık sık annesinin evine gider. Bu gidişler sırasında halasının oğlu Mahmut, Halime'ye tecavüz eder. Mahmut bir süre sonra köyü terk eder; ancak Halime hamiledir. Herkesten gizlese de Raşit'in Almanya'dan dönmesine yakın annesine konuyu açar ve çocuğu düşürmeye çalışırlar. Bu çabaları yeterli gelmez ve Halime hayatını kaybeder.

Bu sırada Raşit'in Almanya'dan işçi arkadaşı, Raşit'in kız kardeşi Elif'e nişanlanır. Oysa Elif'in, askerde olan sözlüsü vardır ve Kerim'in Elif için daha iyi kısmet olduğu düşünülerek söz atılır. Bunu haber alan Elif'in sözlüsü Celal, askerden kaçır. Köye gelir gelmez Elif'i kaçıtır ve ona tecavüz eder. Genç kız jandarmalar tarafından kurtarılır ancak Elif'in büyük ağabeyi Cevat yaralanarak sakat kalır. Bunun üzerine Raşit, Celal'i öldürür.

Bütün bu olanlara şahitlik eden Kerim, Elif'i her şeyiyle kabul eder ve onunla evlenerek Almanya'ya gider.

2.5. Tarlabası Salkım Saçak (1987)

Yazarın beşinci romanı *Tarlabası Salkım Saçak (TSS)*, 1987 yılında yayımlanmıştır. Roman, ana kahraman Cemil'in arkadaşına yazdığı yirmi bir mektuptan müteşekkildir.

2.5.1. Konu

Otuz beş yaşındaki Cemil'in kendisinden çok küçük olan Çiğdem'i taciz etmesi ve kaçtığı İstanbul'da yaşadıklarını konu alır.

2.5.2. Özet

Otuz beş yaşlarında olan Cemil, evli ve iki çocuk babasıdır. Komşu kızı on dört yaşındaki Çiğdem'e platonik bir aşk duyar. Bir gün Çiğdem'in eve gelmesini fırsat bilerek onu tacize kalkışır, fakat karısına yakalanır. Bu olaydan sonra kasabada daha fazla duramayacağını anlayarak İstanbul'a kaçar.

İstanbul'da Beyoğlu Tarlabası'nda ucuz bir pansiyona yerleşir. Ev sahibesi Belma hanımla her akşam içmeye başlar. Kendisini İstanbul'da bir köylüsünün göreceği korkusuyla dışarı çıkmaz ve her akşam pansiyonda kalır.

Zamanla korkusunu yenen Cemil, bir pavyona gider ve orada çalışan kızlarla birlikte olur. Ayrıca pansiyonda kapıcı olan Ayşe ile de beraber olmaktadır.

Bir yandan da parası suyunu çekmektedir. Her zaman gittiği pavyonda muhasebeci olarak işe başlar. Ancak polis baskını yedikten sonra pavyon süresiz olarak kapatılır. Pansiyondan da ayrıldığı için oraya dönemez ve elinde valizlerle öylece ortada kalakalır.

2.6. Anılarda Yumak Yumak (1990)

“1990 yılında ilk baskısı yapılan *Anılar Yumak Yumak (AYY)*, anı-roman türündedir.” (Nazlıgül, 2007:19). Yazarın askerlik yıllarında geçen roman, ana kahraman Hâkim Bey üzerinden devam eder.

2.6.1. Konu

Romanın konusu, yirmi bir yaşında bir yedek subay olan Abbas Sayar'ın emekli bir hâkimle yaptığı sohbetlerden oluşmaktadır.

2.6.2. Özet

Amasya ‘da genç bir subay olan Abbas Sayar, bağlı bulunduğu tümeninin Erzincan’a nakledilmesi sebebiyle Amasya şehir inzibatlığı subaylığına atanır. Bu süre içerisinde eğlence mekânlarında gününü gün eder.

Yeni bir emir gelir ve Zile’ye atanır. Burada İstanbullu olan, doksan üç yaşındaki emekli bir hâkim ile tanışır. Hâkim Bey’in anlattıklarını merakla dinler.

Hâkim Bey, anlattıklarıyla, tecrübesiyle Abbas Sayar’ın ufkunu açar. Zile’de kaldığı müddetçe hep Hâkim Bey’in yanındadır.

Bir gün Hâkim Bey ile her zaman olduğu gibi kahvehanede sohbet ederlerken Hâkim Bey ölür. Bu ölümden birkaç gün sonra yeniden Amasya’ya dönen Abbas Sayar, geride bıraktığı anılarla ve üzüntüyle şehirden ayrılır.

2.7. El Eli Yur El De Yüzü (2003)

Yazarın ölümünden dört yıl sonra yayınlanan *El Eli Yur El de Yüzü (EEYEY)* romanında Abbas Sayar’ın Demokrat Parti macerası ve Türk köylüsünün politikayla olan ilişkisi ironik bir şekilde ortaya konmuştur.

2.7.1. Konu

“1954 ve 57 seçimlerinde Yozgat’ın Zağcıoğlu köyünde yaşanan seçim telaşı, romanın konusunu oluşturur”(Nazlıgül, 2007:134).

2.7.2. Özet

Yozgat’ın Zağcıoğlu köyünde seçim telaşı vardır. Köylü bir araya gelir ve nihayetinde Demokrat partiye oy vermeyi kararlaştırır. Birkaç muhalif çıksa da çaresiz boyun eğerler. Çünkü köyün camiine minare yapılacağını, öğretmen geleceğini, köyün yolunun düzeltileceği ve kredilerin tamamen silineceğine inanılmaktadır.

Köydeki seçmen sayısı doksan dokuzdur ve firesiz hepsi Demokrat Parti’ye çıkar. Ancak zamanında verilen sözlerden hiçbiri gerçekleştirilmez. Sadece köylülerin kendi çabasıyla banka kredileri ertelenir.

Diğer seçim de gelip çatmıştır. Önceki seçimden önce vaad edilenlerin hiçbirisinin yerine getirilmemesi, köylüyü kızdırmışsa da yeniden bütün oyları Demokrat Parti'ye vermeyi kararlaştırırlar. Ancak seçmen sayısı artık yüz altı olmuşsa da seçimden birkaç gün önce iki kişi köyden gizlice taşınır. Bunu öğrenen Muhtar, onların yerine oy kullanınca diğer parti bunu öğrenerek şikayet eder. Demokrat Parti yetkilileri Zağcıoğlu köyünün yaşananları duymaması için köylüyü oyalar ve sürekli mevlit okutmaya başlar.

3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

N. Abbas Sayar, romanlarında ağırlıklı olarak köyü ve köylüyü ele almıştır. Bazen insan ilişkilerini bir hayvanın gözüyle bazen çeşitli yaş ve meslek grupları üzerinden anlatırken, değişen ve gelişen dünyanın köy ve köylü üzerine etkisini, köyden biri olarak ortaya koyar.

Romanlarını yayınlamaya başladığı 1970'li yıllardan itibaren, ülke gündemindeki olayları köy eksenli mekânlarda okuyucuya vermeye çalışmıştır. Örneğin politika ve politikacıların davranışlarını, köyün siyasete bakış açısını, seçimlerin köyde yarattığı kızgınlık ve köylünün siyasetten beklentisini, Almanya'ya işçi göçünün doğurduğu sorunları tüm gerçekliğiyle ortaya koymayı başarmıştır. *Dik Bayır*'da oğlunu Almanya'ya göndermek için elinden geleni yapan ve başarılı olan bir köylünün, aslında felaketini hazırlaması buna örnektir. Aynı şekilde *El Eli Yur El de Yüzü* adlı romanında köylünün politikaya ve politikacıya bakış açısı, politikacıların ise köylüye yaklaşımını – gözlemlerinin etkisiyle olacak – oldukça canlı ve gerçekçi biçimde ortaya koymuştur.

Abbas Sayar'ın folklorik birikimi, romanlarının hemen hemen hepsinde karşımıza çıkar. Halk ağzı (Yozgat ağzı), deyişler, türküler, dualar, beddualar, gelenek-görenekler, küfür ve argolar, yeminler vb. o kadar açık ve o kadar doğal verilmiştir ki bazı kelimeleri anlamak için Tarama Sözlüğü'ne bakma ihtiyacı doğar. Özellikle İç Anadolu'da yaşamayan, İç Anadolu kültürüne yabancı olanların yerel deyiş ve kelimelerde Tarama Sözlüğü'ne bakması kaçınılmazdır. Özellikle Çelo, *Dik Bayır* ve *Can Şenliği*, folklorik açıdan en zengin romanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Abbas Sayar'ın *Yılkı Atı* romanı, özellikle edebiyat tarihçileri tarafından en kuvvetli romanı olarak kabul edilir. Hatta bu roman 1971'de TRT Roman Başarı

Ödülü'ne lâayık görölür. Oysa peşpeşe yayınladığı Çelo (1972) ve Can Şenliği (1974), Yılıkı Atı'ndan daha az nitelikli değildir. Hacimsel olarak da Yılıkı Atı'nın üzerindedir. Ancak ne yazık ki bazı şair ve yazarların ortak kaderi olan tek eserle bilinirlik, Abbas Sayar'da da ortaya çıkmıştır.

Yazar, romanlarının bakış açılarında hâkim bakış açısı ve kahraman anlatıcı bakış açısını tercih etmiştir. “Bakış açısı, anlatmaya bağlı edebî metinlerde vaka zincirlerinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan unsurların kim tarafından görüldüğü, idrâk edildiği ve kim tarafından kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir.” (Aktaş, 2005: 78). Özellikle hâkim bakış açısı, kahramanların davranışlarını okuyucunun daha kolay anlaması için oldukça sık kullanılan bir tekniktir. Abbas Sayar'ın bu teknikten yararlanması, kalabalık şahıs kadrosunun okuyucu tarafından daha kolay tanınabilmesine olanak sağlamak istemesinden olabilir.

Yazarın, peşpeşe yayınladığı diğer romanlarında hem konu hem üslup açısından ilk üç romanının etkisi görölmez. Özellikle *Tarlabası Salkım Saçak* adlı romanı, çok büyük bölümü kentte geçen bir romandır. Bunun en büyük nedeni, köy romanlarının konu sınırının olmasıdır. Köy romanları, o günün güncelini vererek bir tür yaygın kültüre hizmet eder; ancak üzerinden zaman geçtikçe hem konu hem de çağın beklentilerinin değişmesiyle unutulur. Bu yüzden edebiyatımızda köy romanları arasında yazıldığı dönemi aşabilen pek az örnek bulunmaktadır.

ABBAS SAYAR'IN ESERLERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI

1. DİL ANLATIM

“Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir” (Ergin, 2004: 3). İnsanlar, buldukları bölgenin ağız ve şive özellikleri dâhilinde sürekli bir iletişim hâlinde olurlar ve hayatlarını devam ettirirler.

Ağız özellikleri, halk bilimi açısından oldukça önemli bir konudur. Her bölgenin aynı durum veya olay karşısında verdiği tepki ile sözcükler de değişiklik gösterirler.

Çalışmanın bu bölümünde Abbas Sayar'ın romanlarında tespit edilen ağızlar, yerel kelimeler ve bu kelimelerin eserlerdeki kullanımları ve ağızlar sözlüğünde – varsa- anlamları, bedenî hareketler dışında haberleşme yöntemleri verilecektir.

1.1. Ağızlar

Ağız, “bir dilin sınırları içinde, bölgelere ve sınıflara göre değişen söyleyiş özelliğidir” (TDK, 2005:34). Ağızlar, dilin zenginliğini göstermesi, çeşitliliğiyle mensup olduğu dile farklılıklar kazandırması bakımından oldukça önemlidir. Ülkemiz, ağız özellikleri açısından zengin olmakla birlikte, ağızlarda kullanılan sözcükler bazen bölgeler arasında ortak olabilmektedir.

Bu kısımda, Abbas Sayar'ın romanlarında rastlanılan ağız özelliklerini içeren metin parçaları gösterilmeye çalışılacaktır. Romanların mekânının Yozgat ve köyleri olması nedeniyle genel olarak İç Anadolu ağzının egemen olduğu görülür.

Abbas Sayar'ın eserlerindeki ağız özellikleri ile ilgili örnekler aşağıya verilmiştir:

“Çiftin tutağına olanca gücüyle çöktü:

-Doovaah, diye bağırdı. Doovaah domuzun öküzleri... Avaraya vereceğimi anladınız da keyfinizden asılırsınız boyunduruğa...” (YA. s.9)

“Can Şenliği” romanında Hüseyin Ağa'nın kendi kendine konuşmaları Yozgat ağzının özelliklerini içerir:

“Gözleri büyüdü. Bağdaşında ayak değiştirdi:

-Tomafil, kamyon nerde? Gıçı kırık bir Tatar arabası bile yoktu bizim gençliğimizde. Bütün yük develerin, haşavuzdan (hâşâ huzurdan) eşeklerin sırtındaydı.(...) En büyük gaterler Allıların, Nizamların, Gürcülerin.(...) Karşıdan da gazyağı, pırtı, şeker çıktı mı ‘iki başlı Samsun kirası’ olurdu.” (CŞ. s.7-8)

Mustafa Ağa, Hüseyin Ağa’nın işverenine Hüseyin Ağa’yı tasvir eder:

“-Bey, dedi, tam senin istediğin gibi kendinden uçkuruklu... Kimi, kimsesi yok. Tümünden YILKILIK... Oğlan oynamış oyuna gitmiş, çoban oynamış koyuna gitmiş. Kalmış ortada sersefil...(.) İcik kulağı ağır duyar. Ama gözleri sağlam. Bağ bahçe de kulak ile değil göz ilen beklenir, piçler de tutup gece gelecek değiller ya bağ bahçe yolmaya!” (CŞ. s. 9)

“Can Şenliği” romanı, baştan aşağı ağız özelliklerinin tahakküm ettiği bir romandır. Buraya romanın tamamını alınamayacağından son bir örnek daha vermek yeterli görüldü:

“... Hep tersler beni. ‘Sen aklını mı gaçırdın kız?’ der. ‘Ben irahmetli Ali Çavuş’un ocağını söndürür müyüm heç?’ ‘Ana’ derim. ‘Öyleyse kendine uygun huyu huyuna, huşu huşuna benzer bir ihtiyar bul da şu gâvur yalnızlıktan kurtul!..’ İlkin bir kız: ‘Gâvur gızı’ der, ‘bizden goca merakı geçeli çok oldu. Sen gocana saab ol. Ellerin de işine burnunu sokma.’ ‘Ana! Ben el miyim? Senin iyiliğin, rahatın için söylüyorum’ deyince ‘Bilirim fışgı kız, bilirim. Gözümün bebeği bir tecik yavrum var şu dünyada... Helbette iyiliğimi isteyen tek bir sensin garib elimin altında. Lâfım sende kalsın. Ne olacaksa goca milletine giran girdi köyde. Garıları ölüyor, ardından da onlar devrilip gidiyor. Şehirlisi de bizimki gibi sinnekleri nitsin’ diyor.” (CŞ. s.78-79)

“El Eli Yur El de Yüzü” romanında ise partililerin ayağının kesildiği bir gün muhtar köylülere seslenir:

“-Gomşular! Dedi. Şu Demirgıratlık nerden çıktı bilemem? Köy ehalişi içinde bir bilen varsa ortaya çıksın! 50’de gelip gittiler. İreylerimizi Ali’ye verdik, Veli’ye verdik... Demirgırat melmeketi, hükümeti teslim aldı.” (EY. s.13)

“Dik Bayır” da ağız özellikleri görülür:

“Anası söylendi:

-Gâvur göbel, dedi. Mimli köpeğin birisin. Angara’da kırdığın ceviz bini geçmiş. Ne murtad takımından olduğunu köyün eşikte, beşikte olanı bile biliyor. Senin yüzünden gelemiyor genç karılar evime.(...)

Mahmut anasının omzunu okşadı:

-Ana, dedi. Benimki rahmetlik Ağamın, senin ahını almak Emem denen fişkıdan.Halime’yi bana isterken fakirliğimiz sebebi nasıl kapıyı yüzümüze örtüyordu? Nasıl “siktir”çekiyorlardı bize? (...)" (DB. s.190)

“Çelo” romanı da ağız özelliklerinin bolca örneklendiği bir roman olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Emmim birden köpürdü. İhtiyara zulumlu bir bakış attı. ‘Niye?’ dedi, ‘Bu murtatdan yanalığın Şakir emmi? Sana kazadan Hint kumaşı urbalıklar mı getirdi? Yogisem üstüne okudu üfledi mi? İşin içini bilmeden peşinatsız hüküme varıyorsun. Öldü, gitti babası.(...) Koyduğu göbel bu. Bizi ele, âleme malamat eden bu.” (Ç. s.21)

1.2. Kelime Hazinesi

“Kelime, mânâsı veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur” (Ergin, 2004: 95). Kelimeler, ait olduğu dilin kültürel yapısını, yaşayış biçimlerini veya devrin toplumsal yapısını bünyesinde taşıyan, dilin anlamlı en küçük birimidir. Çalışmada kelime hazinesinden bahsedilmesinin amacı, özellikle Anadolu’da birçoğu hâlâ varlığını devam ettiren yerel kelimelerin anlamlarını vermektir. Böylece incelenen eserlerde yer alan kelimelerin, dili ne kadar zenginleştirdiği gösterilecektir.

Abbas Sayar’ın eserlerinde, Yozgat ve yöresinde kullanılan ağız özelliklerini içeren kelimelerin fazla olduğu görülmektedir. Eserlerde yer alan bu kelimeler tespit edilmiş ve ağızlar sözlüğünde anlamı bulunup kelimeler sıralanmıştır.

Abba: Bembeyaz, pak anlamlarında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğünde Sivas, Yozgat, Maraş bölgelerinde tespit edildiği görülmektedir.

Afat: Eserde afet, güzellik anlamında kullanılmıştır.

Ağsikli (Eksikli): Kadın anlamında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğüne göre tespit edildiği yerler: Denizli, Eskişehir, Tokat, Ankara, Niğde, Kayseri bölgeleridir.

Alaf: Alev, sıcaklık demektir. Ege, İç Anadolu ve Akdeniz bölgesinde oldukça yaygın kullanımını olduğu ağızlar sözlüğünde tespit edilmiştir.

Alamancılık: Eserde Almanya'ya işçi göçü sebebiyle gidenler için kullanılmıştır.

Babal: Vebal, günah demektir. Ağızlar sözlüğünde Çankırı, Adana, Mersin ve Yozgat bölgelerinde tespit edildiği belirtilmiştir.

Batman: Sekiz kilogramlık eski ölçü birimi.

Bıldır: Geçen yıl, anlamına gelir. Yozgat, Antep, Malatya ve çevresinde kullanıldığı ağızlar sözlüğünde belirtilmiştir.

Bille: Eserde, gibi anlamında bir edat olarak kullanılmıştır.

Bozulamak: Feryat etmek anlamında olup, ağızlar sözlüğünde kullanıldığı yerler olarak Afyon, Yozgat, Niğde bölgesi gösterilmiştir.

Bunelek: Eserde sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek anlamında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğünde Amasya, Tokat, Sivas ve Yozgat bölgelerinde tespit edildiği belirtilmiştir.

Canavar: Eserde kurt anlamında kullanılmıştır. Kırşehir, Kayseri bölgesinde tespit edildiği ağızlar sözlüğünde görülmektedir.

Cıbrır: Eserde geçim darlığı çeken, yoksul, züğürt anlamlarında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğüne göre kullanım alanı oldukça geniştir: Afyon, Isparta, Eskişehir, Kocaeli, İstanbul, Çankırı, Çorum, Samsun, Tokat, Ordu, Elazığ, Maraş, Sivas, Yozgat, Ankara, Konya, Kayseri, Niğde, Adana, Mersin.

Cılga: İnce, dar, taşlı yol demektir. Ağızlar sözlüğünde tespit edilen yerler: Çankırı, Çorum, Samsun, Amasya Yozgat...

Cibicik: Eserde alkış anlamında kullanılmıştır.

Culuk: Hindi demektir. Yozgat,Sivas, Kayseri bölgelerinde kullanımına rastlanır.

Cücük: Cıvcıv anlamında kullanılmış bir kelimedir.

Çalkama: sulandırılmış yoğurt, ayran anlamında kullanılmıştır.

Çenilemek: Havlamak anlamında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğüne göre kullanıldığı yerler: Afyon, Eskişehir, Kocaeli, Çorum, Amasya, Gaziantep, Tokat, Yozgat, Niğde, Konya, İçel, Ankara, Sivas, Nevşehir.

Çeten: Ot taşımak için kullanılan büyük sepet anlamında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğünde Yozgat, Sivas, Niğde, Tokat, Kayseri, Sinop kullanıldığı yerler olarak gösterilmiştir.

Çintik: Fiske anlamında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğünde İzmir, Gaziantep, Hatay, Yozgat, Ankara bölgelerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Dandiliçüş: Tahterevalli oyunu demektir. Yozgat çevresinde kullanılır.

Delicoş: Eserde, hızlı, sert anlamlarında kullanılmıştır.

Demirgrasi: Eserde demokrasi anlamında kullanılmıştır.

Dirlik: Mutluluk, huzur anlamında kullanılmıştır.

Diyeşet: Eserde düzgün, güzel konuşan anlamında kullanılmıştır. Kayseri, Yozgat bölgelerinde tespit edildiği ağızlar sözlüğünde belirtilmiştir.

Don: Eserde renk anlamında kullanılmıştır.

Döl: Eserde çocuk anlamında kullanılmıştır.

Dulda: Yağmur, güneş ve rüzgârın etki yapamadığı gizli, kutu yer demektir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu dışında hemen hemen bütün bölgelerimizde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ellâham: Herhâlde, galiba anlamında Yozgat ve Kayseri bölgelerinde kullanıldığı ağızlar sözlüğünde yer almıştır.

Eme: Hala, babanın kızkardeşi demektir. Yozgat, Sivas, Ankara, Malatya, Konya bölgelerinde tespiti ağızlar sözlüğünde belirtilmiştir.

Enişmek: Eserde sakinleşmek, durulmak anlamlarında kullanılmıştır.

Evlek: Tarlaya tohum ekmek için saban iziyle bölünen kısımlardan her biri. Yozgat, Konya, Niğde bölgelerinde kullanımı ağızlar sözlüğünde belirtilmiştir.

Eyâl: Eserde eş, zevce anlamlarında kullanılmıştır.

Fışkı: Ahlâksız, arsız, yapışkan (genellikle kadın ve kızları aşağılamak için) demektir. Kastamonu, Kayseri ve Yozgat bölgelerinde kullanımı tespit edilmiştir.

Gaşâ: Kaşığı anlamında kullanılmıştır.

Gavi: Eserde iyi, çok anlamında kullanılmıştır.

Gavil: Eserde anlaşma, sözleşme anlamında kullanılmıştır.

Gayme: Kaime, kâğıt lira anlamında kullanılmıştır.

Gıldır: Zayıf, güçsüz demektir. Amasya, Sivas, Mersin bölgelerinde kullanımı tespit edilmiştir.

Gıvgıv: Eserde keman olarak kullanılmıştır. Çankırı, Amasya, Niğde bölgelerinde tespit edilmiştir.

Gobel: Eserde yaramaz çocuk, erkek çocuğu anlamında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğüne göre Yozgat ve Çankırı bölgelerinde kullanıldığı belirtilmiştir.

Golük: At, eşek, katır vb. yük taşıyan ve binilen hayvan anlamında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğüne göre kullanılan yerler, Denizli, Tokat, Artvin, Maraş, Yozgat, Niğde bölgeleridir.

Guşane: Eserde en küçük yemek kabı olarak kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğüne göre Kırşehir ve yöresinde kullanımı tespit edilmiştir.

Haşavuz: Hâşâ Huzur'dan anlamında kullanılmıştır.

Haya: Eserde erkek testisleri anlamında kullanılmıştır.

Hayat: Eserde avlu, evin bahçesi, önü anlamlarında kullanılmıştır.

Hayme: Bostan, bağ vb. yerler için yapılan basit yapı demektir.

Heğlemek: Eserde saldırmak anlamında kullanılmıştır.

Helbet: Elbette, anlamında kullanılmıştır.

Hokelek: Eserde büyüklük, çalım, gösteriş, anlamında kullanılmış olup ağızlar sözlüğünde Yozgat, Kayseri, Niğde çevresinde kullanıldığı belirtilmiştir.

Horanta: Çoluk çocuk, bütün aile fertleri anlamında kullanılmıştır.

İcik: Çok az, biraz demektir. Ağızlar sözlüğüne göre Yozgat ve Ankara yöresinde tespit edilmiştir.

İlvan: Eserde gösteriş, çalım, kibir anlamlarında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğünde tespiti Tokat, Yozgat, Çankırı bölgelerindedir.

İntihab: Eserde seçim anlamında kullanılmıştır.

İtağ: Un elerken dökülmemesi için yere serilen bez ya da saplanmış deriden yapılan örtü demektir. Ağızlar sözlüğünde Tokat, Maraş, Sivas, Yozgat, Kırşehir, Kayseri bölgelerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

İvaz: Düşmanlık, hasımlık demektir. Ağızlar sözlüğünde Konya'da tespit edildiği görülmektedir.

Kâ: Ağa, kâhya anlamında kullanılan bir seslenme sözü.

Kalıç: Orak demek olup Sivas, Tokat çevresinde kullanıldığı ağızlar sözlüğünde görülür.

Kavurga: Ateşte kavrulmuş tahıl demektir. Ağızlar sözlüğüne göre Sivas, Ankara, Kayseri çevrelerinde kullanıldığı belirtilmiştir.

Kekil: alına dökülen, kısa saç, kahkül demektir. Kars, Ankara, Yozgat, Mersin bölgelerinde kullanıldığı ağızlar sözlüğünde belirtilmiştir.

Kenef: Eserde tuvalet, helâ anlamlarında kullanılmıştır.

Kesmik: Samanın irisi anlamında eserde kullanılmıştır. Kırşehir yöresinde kullanıldığı ağızlar sözlüğünde belirtilmiştir.

Kiritmek: İnat etmek, geri çekilmek, ayak diremek demektir. Yozgat bölgesinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kişelemek: Eserde kümes hayvanlarını kovalamak anlamında kullanılmıştır. Afyon, Bolu, Amasya, Yozgat, Kayseri, Niğde bölgelerinde kullanıldığı ağızlar sözlüğünde tespit edilmiştir.

Koşa: Eserde birlikte, beraber anlamında kullanıldığı görülmüştür.

Köm -: Eserde gömmek anlamında kullanılmıştır.

Küşüm: Eserde tasa, kaygı, endişe anlamlarında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğünde kelimenin Sivas, Yozgat, Ankara, Kayseri, Adana, Mersin bölgelerinde tespit edildiği görülmektedir.

Makat: Eserde üzerine oturlan oda sekisi, tahta divan anlamında kullanılmıştır. Kırşehir ve yöresinde kullanıldığı ağızlar sözlüğünden anlaşılmaktadır.

Malamat: Rezil etmek anlamına gelmektedir.

Manço: Manda yavrusu anlamındadır. Kütahya bölgesinde tespit edilmiştir.

Mayıs: Eserde yaş sığır pisliği, gübre anlamında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğünde Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Men Dakka Dukka: Arapça eden bulur anlamına gelen bir sözdür.

Mertek: Kısa ve kalın tahta parçası anlamında kullanılmış olup ağızlar sözlüğünde Sinop ve Amasya bölgelerinde rastlanıldığı belirtilmiştir.

Meses: Eserde hayvanları dürtmek için kullanılan ucu demirli değnek anlamında kullanılmıştır. Kullanım alanının yağın olduğu ağızlar sözlüğünden anlaşılmaktadır. Özellikle Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Yozgat bölgelerinde yaygındır.

Meşveret: Danışma, bir konu hakkında fikir danışma anlamlarında kullanılmıştır.

Mıngıldak: Eserde bingıldak anlamında kullanılmıştır.

Mırık: Eserde bataklık, batakane anlamında kullanılmıştır. Çankırı, Maraş, Yozgat bölgelerinde kullanılır.

Milek: Bulanık su demektir. Milli, çamurlu yer manasında kullanılmıştır. Yozgat bölgesinde tespit edilmiştir.

Mitil: Eserde yüz geçirilmemiş yorgan, şilte, minder anlamlarında kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğüne göre kullanıldığı yerler, Çorum, Amasya, Tokat, Trabzon, Van, Malatya Yozgat, Kayseri, Niğde ve çevreleridir.

Möhür: Mühür anlamında kullanılmıştır.

Muhanet: Eserde yabancı, el anlamında da tembel, işe yaramayan anlamında da kullanılmıştır. Ağızlar sözlüğünde kelimenin Kırşehir, Çorum, Osmaniye, Niğde (Bor) yörelerinde kullanıldığı belirtilmektedir.

Murtad (Mürted): İnatçı, ters kimse anlamında kullanılmıştır. Niğde bölgesinde tespit edilmiştir.

Musul: Ahırda hayvanların yem yedikleri tahta yemliktir. Yozgat, Amasya, Nevşehir, Kayseri bölgelerinde kullanımı tespit edilmiştir.

Nafia: Eserde bayındırlık müdürlüğü anlamında kullanılmıştır.

Nizah: Kavga, dövüş anlamındadır.

Nodul: Üvendirenin ucundaki sivri demir. Yozgat, Kayseri, Niğde bölgelerinde kullanımı tespit edilmiştir.

Oşuk: Haberci, ulak anlamında kullanılmıştır.

Öc belik: Eserde ukalalık anlamında kullanılmıştır. (Öcbe >Öbçe) şeklinde Yozgat'ta kullanımı vardır.

Örkleme: Hayvanın otlaması için ayağına ip bağlamak anlamındadır. İç Anadolu bölgesinde tespit edilmiştir.

Pangi: Eserde banka olarak kullanılmış bir kelimedir. Bazı yerlerde ise "Panga" olarak geçmiştir.

Partıl: Rüşvet anlamına gelmektedir. Ağızlar sözlüğünde Çorum bölgesinde tespiti yapılmış.

Pavlike: Fabrika demektir. Yozgat, Niğde, Kırşehir bölgelerinde kullanıldığı ağzular sözlüğünde belirtilmiştir.

Payanda: Eserde destek, dayanak anlamında kullanılmıştır.

Payintaht: Eserde payitaht (başkent) anlamında kullanılmıştır.

Peyke: Ahırda hayvanlara karşı yapılan seki anlamında kullanılmıştır.

Pırtı: Eserde elbise manasında kullanılmıştır.

Samranmak: Uyku ya da hastalık nedeniyle söylenmek, sayıklamak anlamındadır. Çorum, Amasya, Rize bölgelerinde kullanıldığı ağzular sözlüğünde belirtilmiştir.

Satlıcan: Akciğer zarı yangısı anlamında kullanılmış olup, eserde bir hayvan hastalığı olarak betimlenmiştir. Çanakkale, Samsun, Gaziantep, Maraş, Yozgat, Ankara, Kırşehir, Konya bölgelerinde kullanıldığı görülmektedir.

Sehim: Eserde pay anlamında kullanılmıştır. Malatya ve Kayseri bölgelerinde tespit edildiği ağzular sözlüğünden anlaşılmaktadır.

Seybine: Sözcük eserde, başıboş anlamında kullanılmıştır.

Sınangi: Deneme anlamında kullanılmış olup, Sivas, Mersin bölgesinde rastlanılmıştır.

Sıraca: Hastalık demektir.

Sıvga: Eserde ağaç filizi anlamında kullanılmıştır.

Sin: Eserde yaş anlamında kullanılmıştır.

Sin: Mezar, kabir anlamındadır. Ağızlar sözlüğünde tespit edilen bölgeler şunlardır: Denizli, Aydın, İzmir, Balıkesir, Manisa, Samsun, Antep, Ankara, Yozgat...

Sinne: Kötü yolda olan kadın, kötü kadın anlamlarına gelmektedir. Yozgat ve Sivas bölgelerinde tespit edilmiştir.

Sitil: Kulplu su kabı, bakraç demektir. Orta Anadolu ve Doğu Anadolu'da kullanıldığı görülür.

Sürekçi: Hayvan alıp satan gezgin kimse demektir. Denizli bölgesinde tespit edilmiştir.

Şahna: Eserde harman bekçisi anlamında kullanılmıştır.

Şinik: Bir çeşit tahıl ölçөгüdür. İç Anadolu bölgesinde yaygın kullanılır.

Şose: Bir tür yol çeşididir. Taş kırıklarının üzerine kum dökmek suretiyle oluşturulan berkitme yol anlamıyla kullanılmıştır.

Şukka: Kısa mektup, pusula anlamlarına gelir. Isparta ve Eskişehir bölgelerinde tespit edilmiştir.

Taun: Bir çeşit hayvan hastalığı demektir.

Tevek: Ağızlar sözlüğüne göre asma, kavun, karpuz, kabak vb. bitkilerin dalı demektir. Malatya, Sivas, Ankara, Niğde bölgelerinde tespit edilmiştir.

Tınas: Harman yığını anlamına gelmektedir. Kırşehir ve yöresinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tıpıklamak: Eserde tıpışlamak, pohpohlamak anlamında kullanılmıştır.

Tırıp: Çok, bol demektir. Tokat, Sivas, Ankara, Kırşehir, Nevşehir, Niğde bölgelerinde tespit edildiği ağızlar sözlüğünde görülmektedir.

Toklu: Altı aylık ile bir yaş arasındaki kuzu demektir. İç Anadolu bölgesinde sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tomafil: Eserde otomobil anlamında kullanılmış olup Isparta ve Yozgat'ta tespit edildiği ağızlar sözlüğünde belirtilmiştir.

Uğrun: Eserde Gizli anlamında kullanılmıştır.

Yayan Yapıldak: Binitsiz, yayan anlamında kullanılmış olup ağızlar sözlüğünde Yozgat bölgesinde kullanıldığı belirtilmiştir.

Yeygi: Genellikle kış için hazırlanan, biriktirilen yiyecek ve hayvan yemidir. Ağızlar sözlüğünde bu kelimenin Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Niğde, Sivas yörelerinde kullanıldığı saptanmıştır.

Yılkı: At sürüsü anlamındadır. Eserde, işe yaramayan, başıboş bırakılmış at anlamında kullanılmıştır.

Zabın: İnce, zayıf, güçsüz anlamlarına gelmektedir. Ağızlar sözlüğünde Yozgat ve Konya bölgelerinde tespit edildiği belirtilmektedir.

Zahar: Zahir, herhâlde anlamlarında kullanılmıştır.

Zahra: Zahir, yemeklik tahıl anlamında kullanılmış olup geniş bir coğrafyada kullanım alanına sahip bir kelimedir. Ağızlar sözlüğünde Kütahya, Eskişehir, Bolu, Çankırı, Samsun, Amasya, Ordu, Artvin, Malatya, Sivas, Yozgat, Ankara, Kayseri, Niğde, Konya bölgelerinde kullanıldığı belirtilmektedir.

Zırnık: Tutam, en ufak parça anlamında kullanılmıştır.

Zilgir: İşsiz, parasız, yoksul demektir. Yozgat ağzında kullanılır.

1.3. Bedenî Hareketler Dışında Haberleşme

Haberleşme, insanoğlunun toplu yaşamaya başladığı çağlardan beri kullandığı bir anlaşma, bildirme sisteminin genel adıdır. İlk çağlarda yazı henüz icat edilmediği için mağara duvarlarına yapılan çizimler yahut dumanla iletişim gerçekleşmekteydi. İnsanoğlunun kullandığı malzeme sayısı arttıkça imkânları da artmış, konuşmayı bugün yazı adı verilen sistematiğe dökmeye başlamıştır. Yazının bulunmasıyla mektupla haberleşme yaygınlaşmış; sonrasında telgraf, telefon gibi daha gelişmiş haberleşme araçları kullanılmıştır.

Abbas Sayar'ın romanlarında ise haberleşmenin yazıldığı dönem ve vakanın geçtiği mekân göz önünde bulundurulduğunda daha dönemine uygun haberleşme araçlarıyla yapıldığı görülmektedir.

1.3.1. Radyo ile Haberleşme

Radyonun icadı 1895'e dayandırılır. Türkiye'de kullanıldığında, özellikle Anadolu'da evlerin en üst köşesinde özenle korunmuş, devletin duyurularını ve haberleri dinlemek için belirli vakitlerde açılmıştır.

“El Eli Yur El de Yüzü” romanına baktığımızda, seçim sonuçları radyodan halka ilân edilir:

“Ben hakir ve fakir, Dumlupınar İlkokulunda oyumu kullanıp kaldığım bacımın evine dönmüştüm. Saat 15:30 sıralarıydı. Salondaki kanepeye uzandım. Radyo hafifinden hüzzam makamından şarkılar sunuyordu. Şarkı ir mısraında kesildi. Bir erkek sesi: ‘Sayın dinleyiciler! Şimdi bize gelen, sonuçları alınmış seçim sonuçlarını sunuyoruz’” (EYEEY. s.30-31)

1.3.2. Mektupla Haberleşme

Mektup türü, yazının bulunmasıyla en popüler iletişim-haberleşme aracı olmuştur.

“El Eli Yur El de Yüzü” romanına bakıldığında, Ankara'ya gurbete giden işçiler, köydeki yakınlarına mektupla haber verirler:

“Ankara'ya giden, yorganlarını sıkı saranlardan ilk haber geldi köye. Bu haberler ‘İyiyim, hasım, mübarek babam, mübarek anam. Hemen iş tuttum. Yapılan apartmanın bir odasında beş on gurbetli birlikte yaşıyoruz. Hâli keyfiyetimiz iyidir. Bu mektupla birlik şehirdeki Rıza Efendi adresine elli lira gönderiyorum. Çocuğunuzun fakir bir katkısı olsun diye eve...’

Gurbet işçilerinden her birisinin aşağı yukarı aynı anlamda mektupları geliyordu. Mektup gelen her ev o gün hanesinde şenlik yapıyordu.” (EYEEY. s.111)

Gurbete çalışmaya giden işçilerin ailelerine yazdığı mektuba örnek olarak “Dik Bayır” romanındakiler örnek gösterilebilir. Romanda Almanya'ya işçi olarak giden Raşit, hem anne babasına hem de karısına mektuplar yazmış, Almanya'daki işinden, içinde bulunduğu durumdan bahsetmiştir. Raşit'in babası ve karısı da ona hasretlik ve ahval bildiren mektuplarla karşılık vermişlerdir.

“Aziz Ağam,

Evelallah bir ay içinde derlendim, toparlandım. Artırabildiğim üç yüz markı bu mektupla birlikte kazadaki Berber Nuri Efendi'nin adresesine yolluyorum.

Azımı çok yerine say Ağam. Ancak o kadarını derleyip toparlayabildim. Maaşımın gerisiyle kıt kanaat geçinip gittim. Rabbimin bu gününe şükür...

(...)

Ben bu gâvur dilini öğrenemem. Heç mi heç mümkinâtı yok bunun. Sağın solun lafı ile geçiniyorum. Zaten de çok bir yere çıktığım yok. Avaralıkta fabrikaya yakın parka gidip dünyayı bir kolağan ediyorum. Ömrümün hepsi o kadar..." (DB. s.106)

Uzun mektubun devamında Raşit, köyüne duyduğu özlemi, köydeki meyvelerin hasretini anlatıp mektubuna son veriyor:

"Senin, Hatun anamın, Küçük Ağamın ellerinden öperim. Bacımın, yeğenlerimin gözlerinden öperim. Gelin yengeme, soranlara, hane halkına selâm ederim. (Kölen Oğlun, Raşit)" (DB. s.108)

Romanın ilerleyen kısımlarında, Raşit'in karısının ismini mektuplarda söylememesinin gerekçesi olarak, örf ve âdetleri gösterir. Büyüklerin huzurunda bunun ayıp olacağını dillendirir.

Raşit'in karısının kıskançlıklarını, şu mektupta görürüz:

"Raşit,

Dayımın oğlu Memmet adresesine gönderdiğin giymetli mektubunu aldım. Derecesiz memnun oldum desem yalan olur. Yüreğimi tümüyle ısıttı desem, yalan olur.

Gâvur garılarının galçalarını, gıçlarını sallaya sallaya gezmelerini yazmada ne gerek vardı? Neyi, kime nisbet ediyorsun? Sen bu gidişle buradan giderken ettiğin yemini tez günde bozacağa benzersin. Zaten olup olacağı da bu (...)" (DB. s.120)

"Çelo" da ise hapse düşen Çelebi (Çelo)'ye köyde olup bitenden haber veren bir mektup gelir. Mektubu yazan Çelo'nun arkadaşı Ahmet'tir:

"Gardaşım Çelebi,

Kezik kendini göle atmadan önce Duran ile hulliyatını sana verilmek için Emeye göndermiş. Ve de 'Bunlar Çelo'nun' demiş. Biz anladık her bir şeyi. Kazaya gelince bozdurduk. İki bin liradan fazla tuttu. Hepsini verirsek, bu oğlan zengin diye başına it kurt tebelleş olur korkusuyla iki yüz lirasını sana verilmek üzere gardiyan

efendiye bıraktık. Gerisi bende. Üluzumlu oldukça getirip sana veririm gardaşım. Başın sağolsun... Ahmet.” (Ç. s.247)

1.3.3.Dilekçe ile Haberleşme

Dilekçe, köy ve köylünün arzuhalcilere yazdıldığı, derdini anlattığı belgeler olarak Abbas Sayar’ın romanında geçer. “El Eli Yur El de Yüzü” romanında köylünün camiye gelmemesine kızan Mestan Kâ, arzuhalci Mutullah Efendi’den sahte bir dilekçe yazmasını ister ve köye gelmiş gösterir:

“Yüksek Diyanet İşleri Vekâleti
Ankara
Çorak Köyü Muhtarlığına
Merkez İlçe
Yozgat

Yüksek vekâlet-i âlimizin din-i İslâm-Mübini sevgili vatan-ı mübarekemizin her bir yönü canibinde tilâvet-i ezan, namaz ve niyâz ile payidarlığını devam bâbında azâmi gayret ve dikkat ve feragat göstererek ecdat ve atalarımızın feragati lokma eyleyüp bize, hasseten din-i devletimize emanet buyurdıkları ve husul-i temeddülerinden hasıl olan akçelerle cami inşa ve dahi tamirine geçtiği, ol bapta zikredilen kariye-i mezkûrunuza ibadullah bir cami inşası için gayre-i Hak niyetiyle azim maddi fedakârlıklarla ve dahi köy muhtarlığının cehd ü gayretiyle mübarekül azim bir hane-i ibadet yapıldığı halde, köy cemaatinin bihak ve biözür olmak kayd ü şartı ile tilavet-i ezana itibar eylemedikleri (sümme hâşâ) taraf-ı Vekâletimizce maalesef kaydiyle istihbar edilmiştir.(...)” (EEYEEY. s. 147-148)

1.3.4.Telefonla Haberleşme

Köy romanları da gelişen teknolojinin gereği olarak çağa ayak uydurmuştur. Telefon, bir iletişim aracı olarak Sayar’ın romanlarında görülmektedir. “El Eli Yur El de Yüzü” romanında telefon ile haberleşmeye şöyledir:

“Seçim korkusu her tarafı sardı. DP hiddetli ve şiddetliydi. Devlet elinde olduğu için, vilâyet de vali de emrindeydi. DP’nin dört üçlük İdare Heyeti’nde vali duruma egemendi. Ankara’daki Bakanlar, devleti baba malı etmişlerdi. Valiye telefon

yağdırıyorlardı: ‘Çekerek’ten Hâlim Gürbüz, Sorgun’dan Hasan Üçsoy, Akdağ’dan Hâlim Sessiz vs. vs. vs....” (EEYEY. s.155).

1.3.5.Telgraf ile Haberleşme

Telefonla haberleşmenin yanı sıra, belirli bir dönemde telgraf da önemli bir iletişim aracı olmuştur. Özellikle acil durumlarda kısa bilgiler içeren telgraflar, mektupla karşılaştırıldığında hızlı olması nedeniyle daha çok tercih edilmiştir.

“El Eli Yur El de Yüzü” romanında herkesçe merak edilen parti adaylarının seçimi, genel merkezden gelen ve resmî bir nitelik taşıyan telgrafla çözüme kavuşturulmuştur:

“Ve Yozgat İl Başkanlığına şu telgraf geliyordu: ‘Yozgat’ın milletvekilleri adayı DP Genel Kurulunda tespit edilecektir ve şehrinizde, partimizce ön seçim yapılmayacaktır.” (EEYEY. s. 159)

Sonuç olarak, Abbas Sayar’ın romanlarında görülen haberleşme çeşitleri romanların yazıldığı ve anlatıldığı dönemin araçları olması nedeniyle önemlidir. Özellikle köylünün tercih ettiği haberleşme yöntemleri, içerisinde halk bilimi unsurları da taşımakta ve böylece bu çalışmaya kaynaklık etmektedir.

2. HALK ŞİİRİ

Halk şiiri, sözlü geleneğin en önemli verimlerini kapsayan genel bir kavramdır. “Türk Halk Edebiyatının ana karakteri sözlü oluşudur” (Güzel ve Torun, 2005:465). Sözlü kültürün hem geniş bir coğrafyada yayılması hem de halk tarafından itibar görmesi, şüphesiz âşıklar sayesinde olmuştur.

“Türk şiirinin bize kadar gelebilen en eski örneklerinin VIII. yüzyıldan kalma olduğu göz önünde tutulursa İslâm öncesi Türk şiirinin VIII-XI. yüzyıllar arasındaki dönemi kapsadığı söylenebilir.” (Tekin, 2011: 3). İslâm öncesinden bugüne kadar halk şiirinin hem zenginleştiği hem de nicelik bakımından çoğaldığı söylenebilir.

Âşıklık geleneğine bakıldığında, İslâmiyet’ten önceki dönemde filizlenen ve icrâ edilen bir dönem görülür. Mehmet Fuat Köprülü, “âşık” diye adlandırabileceğimiz şairlerin İslâm öncesindeki şeklini şöyle anlatır:

“En eski Türk şairleri –Tonguzların ‘Şaman’, Altay Türklerinin ‘Kam’, Yakutların ‘Oyun’, Kırgızların ‘Bahşı’, Oğuzların ‘Ozan’ dedikleri- ‘Sahir-şair’lerdir. ‘Sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik, şairlik’ gibi birçok vasıfları kendilerinde toplayan bu adamların, halk üzerinde büyük bir ehemmiyetleri vardı” (Köprülü, 2004: 94).

Görüldüğü üzere, halk arasında itibar gören şairler, birden fazla meziyete sahip nitelikli kişilerdir. Fakat bir yandan Türklerin birden fazla medeniyet dairesine girmesi, bir yandan da din değiştirmesi, bu şairlerin halk arasındaki itibarları korumaya çalışmasına neden olmuştur. “İslamiyet’ten sonra tasavvufî hareketlerin etkisiyle ozan-baksı geleneği XV ve XVI. yüzyıllarda Anadolu’da âşıklık geleneğine dönüşmüştür.” (Bakırcı, 2010: 18).

Güzel ve Torun, yukarıdaki belirtilenlere ek olarak şunları söylerler:

“Türkler pek çok medeniyet dairesine girip çıkmıştır. Ancak bunlardan hiçbiri İslam medeniyet dairesi ile Batı medeniyet dairesi kadar etkili olmamıştır. Bu tip Türk kültürünü her yönden etkileyen bu üç büyük medeniyet değişikliğine bağlı olarak iki büyük değişim geçirmiştir. Bunlardan;

Birinci tip, muhtelif Türk boylarında **ozan, baksı, kam, şaman** vb. adlarla anılan şair ruhaniler,

İkinci tip; İslamiyet döneminde **dinî-tasavvufî Türk edebiyatı** tesiriyle ortaya çıkan **âşık**,

Üçüncü tip ise; Batı medeniyet dairesine giren **sazcı, saz ustası, saz sanatkârı, bağlama üstadı** gibi adlarla anılan **modern âşık**. (Güzel ve Torun, 2005:466).

Özet olarak âşık, genelde köy ve oymaklarda, asker ocaklarında, kasaba ve şehirlerde yetişen, halk arasında itibar gören, *bâdeli* veya *usta-çırak* ilişkisiyle yetişen halk şairleridir. “Âşıklığın esasını kompleks bir yapıya sahip olan rüya oluşturmaktadır.” (Güzel ve Torun, 2005: 469). Rüya görüp pir elinden bâde içen şahsiyet artık bir âşık olmuştur. Bir de usta-çırak ilişkisiyle yetişen âşıklar vardır ki genelde *bâdesiz âşık* şeklinde nitelendirilir.

“Âşık Edebiyatı bir tarafta tutulursa, diğer halk edebiyatı ürünleri anonim edebiyat içinde mütalaa edilir.” (Kaya, 2004: 19). Bu çalışmada Abbas Sayar’ın romanlarında geçen türkü ve ağıtlara da yer verileceğinden bu bilgiyi vermek uygun görüldü.

Doğan Kaya, “Anonim Halk Şiiri” adlı eserinde anonim halk şiirlerini şöyle tasnif etmiştir:

“Anonim halk şiirleri manzum ve manzum-mensur olmak üzere iki çeşittir ki bunları şu şekilde tasnif edebiliriz:

I. Manzum şiirler

- A.Mani
- B.Türkü
- C.Ağıt
- D.Ninni
- E.Düzgü

II. Manzum-Mensur şiirler

- A.Bilmece
- B.Tekerleme” (Kaya, 2004: 21).

Halk şiiri hakkında verilen genel bilgiden sonra, Abbas Sayar’ın romanlarındaki halk şiiri örnekleri şöyledir:

2.1. Âşıklar

“El Eli Yur El de Yüzü” adlı romanda yazar, Kasım Kazancıklıoğlu adlı bir şairin dörütlüğüne yer vermiştir. Bu dörütlükten önce, bahsedilen şair hakkında kısa bir bilgi vermek gerekir.

Kasım Kazancıklıođlu¹ (1903-1976), Yozgat’ın Sorgun ilçesinde dünyaya gelmiştir. Anadolu’nun birçok yerinde öğretmenlikler yapmış, halk kültürünü yakından gözlemlemiştir. “Esasen kuvvetli bir halk şairi olan Kazancıklıoğlu, Halk şiirindeki ustalığı yanında Divan şiirinde de başarılı örnekler sergilemiştir.” (Durbilmez, 1990: 58). Halk şiiri formunda yazdığı şiirlerde, Yozgat ağız özelliklerinin yanı sıra yükseköğrenimi nedeniyle bir Osmanlı kültürünün de olduğu sezilmektedir.

Romanda ise şairin şiiri Sayar tarafından şöyle alıntılanmıştır:

“Bizim Yozgat’ta haccav Kasım Kazancıklıoğlu adlı bir şair vardı. Rahmet olsun! Bir aralık umutlu bir şiir yazmış, pek yazmazdı ya!..

Deli gönül ne gamlanın
Dolacaktır çile bir gün
Süre süre bahar gelir
Bülbül konar güle bir gün” (EEY EY. s.94)

“Dik Bayır” romanında ise çalışmaktan ve yoksulluktan usanmış biri, bir âşığın iki mısrasını söyler:

“Lâkin millet gıran girecekmiş gibi dölünü azıttı. Sanarsın rafazılar döl dökme yarışına çıkmışlar. Döken dökene. Bizim iki ev, yirmi beş senede yedi sekiz hâne oldu. Önünü bıraksan on sekiz, yirmi sekiz ev olacak. Hepimizin başına gelen bu... oğul, uşak, bacı, gardaş. Atsan atılmaz, satsan satılmaz. Biz ortakçımın sehimciliğinden bıkmışken, bir de baktık âşığın dediği:

‘Horanta çoğaldı ekmek yetmiyor
Başımıza bela oldu dölümüz bizim” (DB. s.32)

“Anılarda Yumak Yumak” adlı romanda ise Hâkim Bey, dinleyicilerine yine bir şeyler anlatırken, dörütlükler sıkıştırır araya:

¹ Hayatı hakkında geniş bilgi için Bkz. Doğan, Durali: Yozgat Şair ve Yazarları s. 244

“(…) Bu fesane de yüreğine serinlik vermez. Damarlarına sevgisizlik oturur. Elini, dilini zulmün emrine verir. Ondan sonra ‘sen seyreyle gümbürtüyü’ Şairin biri şöyle bir dörtlük döktürmüş:

Yerden göğe küp dikseler
Birbirine bent etseler
Altından birin çekseler
Seyreyle sen gümbürtüyü

Hepimizin içinde üstümüze çöken hayalhanemizin yarattığı bir gümbürtü var. Ben o gümbürtünün, o çöküntünün altında on otuz yılımı tükettim. İçimde çok ‘vah’lar var. Ve bu ‘vah’ oyununu iyi oynadım. Dışında her bir yön pembe, yeşil, içimde bir komedi, bir dram...

Kim haksız ya da kim haklı
Yârin niyetinde saklı
Bana fayda vermez aklı
Çalsa da hoş çalmasa da” (Ayy. s.44)

2.2. Anonim Şiirler

Her eserin en başta elbette bir icracısı vardır. Ancak çok sevilen bazı eserler, halk arasında dilden dile o kadar çok yayılır ki ilk icracısı unutulur ve eser halkın ortak malı hâline gelir. Bu tür eserler, gene olarak “Anonim” adı altında incelenir.

Yukarıda anonim şiirlerin tasnifi verilmişti. Bu bölümde Sayar’ın romanlarında yer alan anonim ürünlere bakılacak.

2.2.1. Ağıt

Ağıt, “bir kimsenin ölümü üzerine duyulan acıları anlatmak amacıyla söylenen şiirlerdir. Ölümden duyulan üzüntüyle birlikte ölenin iyilikleri de anlatılır.” (Dilçin, 2005:342). Ağıtlar, genellikle genç yaşta ölen kadın ya da erkekler için söylendiği gibi devlet büyükleri için de söylenebilmektedir.

Ağıtların menşei İslamiyet öncesi döneme götürülür. Yuğ törenlerinde söylenen “sagu”lar, ağıtların İslamiyet’ten önceki hâlini oluşturur. İlk örneği Divânü Lügâti’t- Tük’teki “Alp Er Tunga” sagusu oluşturmaktadır.

Ağıtlar hakkında Doğan Kaya’nın şu değerlendirmesi dikkate değerdir:

“İnsanlar, başta ölüm olmak üzere çeşitli sebeplerle sevdiklerinden ayrılma durumunda kalırlar. Bugüne kadar ölüm şiirleri olarak sayılan ağıtları salt bu çerçevede ele almamak gerekir. Ağıtlar, dar mânâda ölüm üzerine yazılmış şiirler olmakla beraber, geniş mânâda ise acı ihtivâ eden her konuda ortaya konulmuş şiirler olarak görülürler. Kişilerin hastalanması, evden gelinin çıkması, delikanlının askere gitmesi, ülke toprağının düşmanın eline geçmesi veya düşman tarafından tarumar edilmesi, kaza, hasret, tabii afet, sevilen hayvanların kaybı veya ölümü üzerine söylenen şiirler ve nağmeler de ağıt türünden eserlerdir” (Kaya, 2004:258-259)

Ağıtlar, sadece anonim olarak değerlendirilmemelidir. Ağıt yazan âşıkların varlığı da bilinmektedir. “Âşıklar, daha çok, ölümü çevresinde yankılar uyandıran kimseler için ağıt söylemişlerdir.” (Güzel ve Torun, 2005:374).

Divan edebiyatında da ağıtlar yazılmıştır. “Mersiye” olarak adlandırılan bu şiirler, genellikle ölen devlet büyükleri için yazılmıştır. Bunlardan en ünlüsü, Sultanü’ş-Şuârâ Bâkî’nin, Kanunî Sultan Süleyman’ın ölümü üzerine yazdığı mersiye dir. Yine en çok bilinen mersiye lerden biri de Taşlıcalı Yahya Bey’in Şehzade Mustafa Han’ın katli üzerine yazdığı mersiye dir.

Abbas Sayar’ın romanlarında da ağıt türüne rastlanır. “Dik Bayır” romanında, karnındaki gayrimeşru çocuğu düşürmeye çalışırken genç yaşta ölen Halime için, şöyle bir ağıt yakmışlardır:

“Baharın ilk yeni ağzı
Yaman düştü başımıza
Aldı gelin Halime’yi
Ağu kattı aşımıza

Güzel soyundan karmalı
Keklik kınalı, sürmeli
Saçı gelebli, örmeli
Her gün girer düşümüze

Akşam gitti, gece döndü

Tümce gitti, hece döndü
Köyümüz ışığı söndü
Mevlâm acı işimize” (DB. s.292)

“Anılarda Yumak Yumak” adlı romanda ağıt türüne yer verilir ancak bu ağıdın neden söylendiği bilgisi verilmez:

Haymeliğin yolu yayan
Dayan ey dizlerim dayan
Emmi atlı ben de yayan
Uyan Hacı Bey’im uyan
Allı gelin sana kurban

Evlerinin önü arpa
Kırat gelir kırpa kırpa
Hacı beyim can veriyor
Kollarını çırpa çırpa
Uyan Hacı Bey’im uyan
Allı gelin sana kurban

Haymelikten indirdiler
Tomafile bindirdiler
Öğleninen ikindinin arasında
Hacı Bey’i öldürdüler
Uyan Hacı Bey’im uyan
Allı gelin sana kurban

Odasında yanar ışık
Sofrasında gümüş kaşık
Uyan Hacı Bey’im uyan
Telli gelin sana âşık
Uyan Hacı Bey’im uyan
Allı gelin sana kurban” (AYY. s.28-29)

2.2.2. Türkü

Halk edebiyatının en zengin alanlarından biri olan türkü, belirli bir ezgiyle söylenen, halkın dertlerini, sevinçlerini, kederlerini vb. içinde barındıran manzum ve anonim şiirlerdir. “Söyleyeni belli, kişisel halk şiiri biçimleri arasına giren türküler de vardır.” (Dilçin, 2005:289).

Şükrü Elçin, Türkü’yü şöyle değerlendirir:

“Sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türküler, atalar sözü, masallar, bilmeceler ve maniler gibi yaygın mahsullerdir. Bu mahsuller Doğu ve Kuzey Türkleri aynı kökten gelen “yır” veya “cır” adını vermişlerdir. Batı Türkleri, Türk kelimesinden doğan ve Türkler’e mahsus ezgi (melodi) manasına gelen “türkü”yü kullanmaktadırlar. Bu kelimedden icad etmek manasına gelen “türkü yakmak” deyimini türemiştir.” (Elçin, 2004:195).

Pertev Naili Boratav ise “ninni” ve “ağıt”ları da türkü türünün içinde değerlendirir:

“Türk halk edebiyatının inceleme çerçevesi içinde biz “türkü” sözüne daha özel bir anlam yüklüyoruz: Âşk şiirlerini, mânileri, tekerleme adı altında gözden geçirdiğimiz türü bu kavramın dışında bırakıyoruz. Buna karşılık, halk geleneğinde türkü kelimesiyle gösterilmeyen ninnileri ve ağıtları da bu türden sayıyoruz. Türküyü çeşitlemeleriyle, düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşmuş olarak söylenen şiirler diye tanımlıyoruz” (Boratav, 1969:163).

Doğan Kaya ise daha genel bir tanım yapar:

“Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen, manzum ve ezgili anonim ürünlere denir” (Kaya, 2004:148)

Türkülerin sınıflandırılması da hemen hemen bütün bilim insanlarınca ortak bir düşünceye dâhildir. En genel sınıflandırmayı Şükrü Elçin yapar:

“Halk edebiyatımızın bu zengin mahsullerini konularına, şekillerine ve ezgilerine göre üç şekilde tasnif etmek mümkündür. Oldukça itibari ve izafi karakter taşıyan bu tasnifler arasında beste esasına göre yapılanı daha dayanıklı

görülmektedir. Buna göre türkülerimiz “uzun hava” ve “kırık hava” olmak üzere iki kolda toplanmaktadır. Usul ile çalınmayan, her sanatkârın isteğine bağlı, tam bir şekil göstermeyen ve Batı musikisinde mevcut resitatif karşılığı ezgiler “uzun hava” adını almaktadır. Bozlak, Maya, Divan, Egin, Hoyrat, Çukurova, Türkmani vb. ezgiler bu gruptandır. Ölçüsü ve ritmi belli ezgiler ise “kırık hava” içinde düşünülmektedir. Karadeniz Horonları, Kuzey Doğu Bar’ları ve Batı Anadolu Zeybekleri gibi oyunlarda kırık havanın sürekliliği göze çarpar.” (Elçin, 2004:196).

Abbas Sayar’ın romanlarında yer alan türküler, İç Anadolu Bölgesinin özelliklerini barındırması bakımından önemlidir. “Can Şenliği” romanında Yozgat – Ankara bölgelerinde görülen türkülerden bir parça, yukarıda söylenenleri kanıtlar niteliktedir:

“Hüseyin Ağa (...) demir yatar, polat kalkardı. Yol mu yürüyor, halay mı çekiyor belirsizdi. Arada bir de hem yürür, hem bir oyun havası tutturdu:

Fidayda yavru gelin Fidayda
Beş yüz altın yedik bir ayda
Başını da yesin bu sevda
Gitti de gelmedi ne fayda...

Bazan da türküsünü Bozlak havasına dönderir:

Gurbet elde ölsem suyum kim döke
Nazlı yârim yok ki kefenim dike
Yar senin hasretinle dert çeke çeke
Açılmış yâreler bitişir m’ola...

Bu hüznü havanın yedik işçilerini duygulandırdığını sezinler, efkârını dağıtmak için yeniden bir oyun havasına dönerdi. Körük gibi idi ciğeri. Bir çifte soluğa bindiğini bilmezdi.

Su gelir millendirir
Çayırı çimlendirir
Şu kızın kaşı gözü
Ahrazı dillendirir

Sallan gel de boylarına bakayım aman
Ak gerdana beşi birlik takayım aman...” (CŞ. s.15-16)

Yine “Can Şenliği” nde Hüseyin Ağa, bir türkünün nakaratını diline dolar:

“Heç birinin içinden çıkamaz, körük çekerken kendi kendime bir türkü tuttururum:

“Nafile nafile o da nafile
Çalgı çaldım, kız oynattım, o da nafile” (CŞ. s.49)

“El Eli Yur El de Yüzü” romanında ise Abbas Sayar, bir Yozgat türküsü söyletir Oşukçu İbrahim’e:

“ – Gardeşim, dedi, senin benim kararımıza kimse kıçını silmez. Ne köy ne vilayet... Zaten diklenecek hâlimiz de yok. ‘Kedi ne ki budu ne olsun’ biz düdüğümüzü üç beş gün seçim pazarında satarız. Beş on gün şah oluruz, padişah oluruz. Seçim alafının tavı geçince ne ilçe başkanı, ne Ali, ne Veli yürekten bir ‘merhaba’ der. Seçim alafı içinde içtiğimiz üç beş kadeh rakı, yediğin beş on kap yemek yanına kâr kalır. Ondan sonra sen sağ, ben selâmet... Defteri dürülür her bir için. Köyün kır yamacına sırt verirsin; eyisinden bir sürmeli söylersin:

Gel beri gel beri ben adam yemem
Saklarım sırrını kimseye demem
Cennet-i âlâya ben sensiz girmem
Cehennem nârına yanar giderim

Yozgat’ı sel almış soğluğu duman
Ciğerden seviyom vallahi inan
Ölüp de kabire girdiğim zaman
Ben susayım kemiklerim söylesin” (EEYKY. s.58)

“Dik Bayır” romanında ise birkaç yerde türkülere rastlanır:

“Bir selâm gönderdim canân eline
Acep şu günlerde yetişir m’ola
Bülbül de hasret ile konca gülüne
Kavuşur da bir gün ötüşür m’ola

Gurbet elde ölsem suyum kim döke
Nazlı yârim yok ki kefenim biçer
Bitmez hasretinle dert çeke çeke
Açılmış yaralar bitişir m’ola...” (DB. s.151)

“Elif kaşlarını çatar
Gamzesi sineme batar
Ak ellerin kalem tutar
Yazar Elif Elif diye...” (DB. s.303)

Sayar’ın anılarından yola çıkarak yazdığı anı-roman “Anılarda Yumak Yumak”ta, Abbas Sayar yedek subaylık yaptığı yerde canı sıkılır ve nizamiyeden çıkar. Zile’nin bağlarında âlem yapanların arasına katılır ve elinde sazı olan bir âşıktan türkü söylemesini ister:

“Bakıyordum bizim ağaların keyfine. Nasıl da rahat idiler. Yaşamı yeniden tutan bir hâlleri vardı. Sonra döndüm kendi dünyama. Bağdaşımda ve soframda idim. İki garip kalmıştı yanımda. Biri sazının üstüne yıkılmış. Uyarttım:

-Çal söyle, âşık, dedim.

Samranır gibi:

-Başüstüne komutanım, dedi. Birden dikleşti: Ben bir gideyim, derede elimi, yüzümü yıkayayım öyle geleyim huzurunuz...
Kuş gibi gitti, geldi. Bağdaşımı kurdu. Sazını kucağına çekti.

Gökyüzünde bölük bölük turnalar
Yok mu insafınız aldı dert beni
Şahin kanadında yavru kuş gibi
Tuttu dört yanımdan yoldu dert beni

Bu dert verdi benim ile el ele
Çok uğraştım konamadım bir dala
Giyittim, kuşattım verdim tellala
Satılmadı yine buldu dert beni” (AYY. s.89-90)

“Tarlabaşı Salkım Saçak” romanında ise yukarıdaki türkünün ilk dördlüğü farklı verilmiştir:

“Gökyüzünde bölük bölük turnalar
Yok mu insafınız aldı dert beni
Şahin pençesine düşmüş yavru kuş gibi
Dört bir yanımdan yoldu dert beni” (TSS. s.18)

3. ANLATMALAR

Fıkra ve menkıbeler, halk anlatmalarının en yaygın olanlarındandır. Fıkralar güldürü ögesini ön plâna çıkarmaktan ziyade bir öğüt ve tecrübe aktarmayı amaç edinir. Menkıbeler ise hem halkın dinî duyarlılığının yüksek olmasını sağlamak hem de bazı olay ve durumlar karşısında nasıl tepki verilmesi gerektiği örneğini teşkil etmek açısından ilgi görmüş bir anlatmadır.

Bu bölümde, Abbas Sayar'ın romanlarında geçen menkıbeler ve fıkralar incelenecektir.

3.1.Menkıbeler

“Menkıbe” ya da “menakıp” kelimesini TDK sözlüğünde şöyle tanımlanır: “Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye.” (TDK, 2005:1369). Menkıbelerin halk arasında itibar gören bir türdür. İnsanlar, din büyüklerinin hikâyelerinde yer alan olağanüstülüklerle imanlarını daha da sağlamlaştırmak istemişlerdir. Ayrıca menkıbelerden bir hisse çıkarılması da kişilerin hayatlarının geri kalanı için pusula olmuştur.

Abbas Sayar'ın “Çelo” adlı romanında Hz. Hüseyin ile ilgili bir menkıbe şöyle yer almaktadır:

“Çelo'nun susuzluktan dudakları çatlamıştı. Yüreğinin ortası yanıyordu. ‘Su’ diye inledi. Açlığı vız geliyordu ama susuzluğa dayanamayacaktı.

Yine İncenin oğlunun gayfesinde konuşuyorlardı:

‘Hazreti Üsüün efendimiz, çocukların su, su, diyen feryatlarına dayanamadı. Birkaç kişi birkaç su tulumu aldılar yanlarına. Kerbelâ çölündeki ırmağa yaklaştı. Yezidiler zaten gözetliyorlardı. Mübarek ırmağa geldi. O da susuzdu. Irmağa eğildi. Kâfir Yezididen biri mübarek boynuna kılıcını indirdi. Sonra da sevgili başıyla top oynadılar.’ (Ç. s.235)

3.2.Fıkralar

Fıkra, esas itibariyle güldürmeyi amaçlıyormuş gibi görünse de arka planında bir ders veya öğüt veren nükteli kısa hikâyelerdir. Şükrü Elçin fıkrayı “Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle “hisse” kapmayı hedef tutan ve temelinde az-

çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâye” olarak tanımlar. (Elçin, 2004:566).

Fıkralar, insanın olduğu her olayı kapsayan nüktelerdir. İçinde sadece insan değil; insanın ait olduğu milletin kültürü, inanışları, eleştirileri, dünyaya bakışları, sanatı vb. de vardır. Bu nedenle fıkralar, ait olduğu dönemden izler taşırlar.

Diğer anonim birçok tür gibi fıkralar da ortaya çıktığı ilk dönemde bir müellife sahiptir. Ancak zamanla hem kısalmış hem de anonimleşmiştir.

Fıkraların anlatılma amacına yönelik Elçin’in görüşleri son derece önemlidir:

“Umumiyetle zamana ve mekâna bağlı kalınmaksızın anlatılan fıkralar, toplantılarda konuşmalara canlılık ve renk katmak; ileri sürülen düşünceleri desteklemek amacına yönelik hikâyelerdir. İnsanı güldürürken düşündüren ve terbiye eden fıkralarda halkın esprisini, zekâsını, mantık ve muhakemesini, ortak hayat görüşünü yerinde ve zamanında anlatan hikâyecinin söyleyiş biçimi muhteva ile ahenk teşkil ettiği nispette değer kazanır. Masallarda olduğu gibi hususi fıkra anlatıcısını aramaklığımız bundandır.” (Elçin, 2004:567)

“Türk fıkraları içinde geçmişten günümüze kadar en çok derlenip yazıya geçirilen fıkraların başında Nasreddin Hoca ile ilgili olanlar gelmektedir” (Güzel ve Torun, 2005:105) Türk Dünyasında en çok bilinen ve anlatılagelen Nasreddin Hoca’nın gerçekte yaşayıp yaşamadığı konusunda araştırmacılar tarafından tam bir birlik sağlanamamıştır. Ancak bu konuda en çok çalışanlardan olan Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin’in Nasreddin Hoca’nın gerçekte yaşayıp yaşamadığına dair şu görüşleri önemlidir:

“Biz o kanaatteyiz ki Nasreddin Hoca diye biri yaşamış ve hayatı hakkında menkıbeler ve inanmalar oluşmuştur. Ayrıca, sayısı fazla olmasa bile elimizdeki bazı belgeler de onun yaşadığına işaret etmektedir” (Sakaoğlu ve Alptekin, 2009:3).

Nasreddin Hoca’nın dışında, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Koca Ragıp Paşa, Fıtnat Hanım; ayrıca zümre olarak Mevlevî, Bektaşî, Yürük, Kayserili, Karadenizli, Yahudi, Rum vb. fıkralar da vardır.

Çalışmanın bu kısmında, Abbas Sayar’ın romanlarında geçen fıkralar tespit edilmeye çalışılmıştır. “Can Şenliği” romanında şöyle bir fıkra anlatılır:

“Yel azdıkça Hüseyin Ağa’nın umursamazlığı arttı. Aklına bir fıkra takıldı. Durmadan yeniliyordu. Savaş sırası Şam’da mı Halep’te mi, Bağdat’ta mı, bir yerde duymuştu. O gün çok gülememişti bu fıkraya ama şimdi iyisinden gülüyordu.

Dördüncü Murat Bağdat seferinde top taşıyan fedakâr bir deveyi emekliye ayırmış. ‘Bu deve Bağdat seferinin bütün çilesi çekti. Artık emekliliğe ve dinlenmeye hak kazandı. Bundan böyle serbesttir. Bağdat içinde dolaşacak, keyfinin istediği yerde yiyip içip yatacaktır.’

Ve de deveyi bıraktılar. Şöyle çarşı pazarı dolaşınca sebzeçiler bölümünde karar kıldı. Dükkânlarda ıspanak mı var, lahana mı var, pırasa mı var? Keyfi neyi çekiyorsa yemeye başladı. Dükkâncılar ses çıkaramaz oldular. Ama deveyi buralardan uzaklaştırmak için çare aradılar. Aralarından bir akhievvel çıktı:

‘Komşular’ dedi manavlara. ‘Birkaç çocuğa beş on kuruş bir şeyler verelim. Devenin kığına bir teneke bağlasınlar. Deve yürüdükçe teneke ses çıkarır. Ve deve bu sestem tüm deli divane olur. Ve gide gide Allah’ın cehennemini bulur. Biz de bu sayede bu beladan yakamızı kurtarmış oluruz.’

Toplantıda bulunanlar ‘pekalâ, pek güzel, pek parlak bir fikir’ dediler. Adamı kutladılar.

Toplantıyı yaşlı bir kişi de izliyordu. Tebessüm ede ede lafa karıştı, söz istedi: ‘Ağalar’ dedi. ‘Gerçi bana söz düşmez ya, yeri gelmişken ben de bildiğimi söyleyim. Bu deve IV. Murat’ın devesi. Beş yıl, on yıl gerisinde top taşıdı. Yüz, üç yüz kez ardındaki topu ateşlediler. Siz, top patlamasının gürültüsünü bilir misiniz? O, cehennem gümbürtüsüdür. O gümbürtüye kulak asmayan deve, gığına bağlayacağımız bir tenekenin gürültüsü ile ürker kaçır mı hiç?’ (CŞ. s.38-39)

“El Eli Yur El de Yüzü” adlı romanda ise, şöyle bir fikra vardır:

“Adamın bir hocaya sormuş: ‘Hocam abdestsiz namaz kılınır mı?’ Hoca hırslıca cevap vermiş: ‘Bre cahil! Abdestsiz namaz kılınır mı?’ Adam hocanın lafını karşılamış: ‘Hocam ben kıldım oldu’ demiş.” (EEYEEY. s. 157)

“Dik Bayır”da ise herkesin kendi derdinde oluşunu bir fikrayla ortaya koyar Abbas Sayar:

“Kadının biri hamamda iken kocasının kara haberi gelmiş: ‘Kocan Kabaktepe’de donmuş...’ ‘Kudurdu mu, delirdi mi benim herif?’ demiş kadın. ‘Ben burada terden vıcık vıcık olurken, tutar da o nasıl donar?’” (DB. s. 295).

“Anılar Yumak Yumak” romanında ise Hâkim Bey, hisseli bir fikra anlatır dinleyicilerine:

“Geniş bir ırmağın bir kıyısından karşı kıyıya, yuvasına, yavrularına koşmak için uçuşa kalkan bir serçeyi haşarı çocuklar lastik sapanla taş yağmuruna tutmuşlar. Taşlardan biri sağ kanadını tutmaz etmiş serçenin. Zar zor, gizlene gizlene, sıçraya sürüne çocukların elinden kurtarmış kendini. Ama karşı kıyıya geçmek için iki sağlam kanat gerek. Onunda biri var biri yok. Serçe çaresizlik içinde kıvrılırken bedeninin elli kat büyüğü bir kartalın yanına indiğini görmüş. Korkmamış, üstelik umutlu umutlu yanına yaklaşmış. Ve seslenmiş:

-Kartal amca, senden bir isteğim var. Çocuklar kanadımın birini kırdılar. Uçamıyorum. Karşıya geçemiyorum. Yuvam orda, yavrularım orda. N’olur beni karşıya geçir. Ben de yüreğimin yağından sana bir batman yağ vereyim.

Kartal, bitkin, çelimsiz serçeye alaylı alaylı bakmış. Kanadımın birini açıp toprağa doğru eğmiş:

-Çık üstüne, demiş. Omzuma iyice tutun. İrmağın üstündeki yel seni uçurmasın.

Yel uçurmadan, ölüm göçürmeden inmişler karşı kıyıya. Kartal yine kanadını yelpaze yapmış. Serçenin ayağı toprağı tutmuş. Kendini toparlamaya çalışırken kartalın alaylı sesi kulağını doldurmuş. :

-Bana bak garip serçe! Yesem bir lokma olmazsın. Sen nesen ki edin budun ne ki bana yüreğinden bir batman yağ bağışlıyorsun?

Serçe acı bir gülümseme dağıtmış ortalığa:

-Kartal Amca, demiş. Herkesin kendine göre okkası var dirhemi var.” (AYY. s.26-27)

Sonuç olarak fıkralar ve menkıbeler, Abbas Sayar’ın romanlarında bir durumu, bir duyguyu, bir olayı açıklamak için edebî değeri yüksek metinler olarak yer almıştır. Böylece çoğu zaman dinleyicilerin kıssadan hisse çıkarması sağlanmıştır. Bu tür anlatmaların didaktik yapısı, hedef kitle üzerinde büyük bir etki bırakmıştır.

4. KALIPLAŞMIŞ SÖZLER

Bu bölümde Abbas Sayar'ın romanlarında tespit edilen atasözleri ve deyimler, dualar, beddualar, yeminler, küfürler ve argo sözler, nasihatler ve hitaplar, çağırımlar ele alınmıştır. Bu sözlerin eserde nasıl ve niçin kullanıldığı da belirtilmiştir.

4.1. Atasözleri

İslâmiyet Öncesi Türk edebiyatında “sav” kavramı ile ifade edilen atasözleri, derin ve kıymetli bir halk tecrübesinin sonunda söylenmiş, uyarıcı ve öğretici niteliklere sahip özlü sözlerdir. Türkçe Sözlük'te: “ Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mâl olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel” (TDK, 2005:140) şeklinde açıklanmıştır.

Şükrü Elçin ise şöyle bir tanım yapar:

“İşte maddi şekli bir hareket noktası yapan ve ilk söyleyicilerini tespit edemediğimiz bu dil mahsulleri, hayat prensibi olacak fikir ve düşünceleri, din, ahlâk, hukuk, iktisat, terbiye, gelenek-görenek ile tabiat hadiselerinden, teknikten vb. çıkacak kaideleri müşahhasan mücerrede giden bir yolla, bazen bir fıkra kılığında söz ve yazı ile nesillerden nesillere intikal ettiren himmetli cümlelerdir” (Elçin, 2004:625)

Atasözleri, her zaman aynı konuda aynı şeyin düşünülüp söylendiği anlamına gelmez. Bunun nedeni değer yargılarının çağa göre değişmesi olabilir. Boratav'ın şu sözleri de önemlidir:

“Halk edebiyatının her türünden ürünler gibi atasözleri de oluşup geliştikleri çevrelerin ve çağların düşünüş ve davranışlarını dile getirmişlerdir. Ahlâk kurallarından birçoğunun donmuş, değişmez yasalar olmadığı ise bir gerçektir. (...) şunu belirtmek yerinde olur: atalarsözü, kelimenin açıkça belirttiği gibi, geçmiş kuşaklardan kalma kurallardır; bu bakıma ‘tutucu’ bir düşün düzenini temsil etmelerini tabîî karşılamalıdır. Böyle olunca da onları her çağ kendi ilerlemesine engel olmadığı ölçüde benimseyecektir. Kutsal ve şaşmaz gerçekler bilip, söyledikleri ne olursa olsun onlara uymayı zorunlu saymak yersiz bir davranış olur.” (Boratav, 1969:135)

Atasözleri, salt gerçek anlamıyla kullanılmaz. Asıl amaç, mecaz yoluyla ikinci anlamı vermektir. “Atasözlerinin asıl hedefi de bu ikinci anlamdır” (Güzel ve Torun, 2005: 418).

Abbas Sayar, atasözlerinden sıklıkla yararlanmış ve yerel deyişleri olaylar karşısında ustalıkla yerleştirmiş. Biz de şimdi Sayar’ın romanlarında tespit ettiğimiz atasözlerini alfabetik olarak aktaracağız:

“Aç it furun yıkar” Aç kimse, karnını doyurmak için, gücünün yetmeyeceği sanılan engellerle çarpışır ve istediğini elde eder. Açlığın ne felaketlere yol açacağını ve açlığın çoğu zaman erdem/ahlâk kanunlarını görmeyeceğini vurgulayan bir atasözüdür.

“Aç karından ne fayda umarsın? Aç karından insanın kendine faydası gelmez ki bir başkasına gelsin... Açlık it dirliği. Yokluk it dirliği. ‘Aç it furun yıkar’ diye boşuna söylememişler ya eskiler?” (CŞ. s. 35)

“Açık yaraya kurt düşmez” İki anlamda kullanımı mevcuttur:

1-Dürüst davranan ve gizli saklısı olmayan insanlar ilerleyen zamanda geçmişiyile ilgili sıkıntı yaşayacak bir olayla karşılaşmazlar. 2-Sakinılan, üzerine çok düşülen şeyler daha çok kazaya ve zarara uğrar. Romanda ise ilk anlamıyla kullanılmıştır:

“- Mohterem Sandık Başkanımız, yüzünden asalet akıyor. Demirgıratlığın da bizi ayrıca ihya etti. Sayende yüz altı ireyin yüz altısı da partimize çıkacak, emme bu aralık beynimi kaşıyan bir iş var:açık yaraya kurt düşmez. Köy seçmen listesi hazırlanırken Gazi Ahmet’le garısının isimleri de yazılmış(...)” (EYEEY. s. 170)

“Ağır otur, batman gelesin (dövesin)” Batmanlarla tartılacak gibi ağır ol. Ağırbaşlı ol ki değerini üstün tutulsun, şeklinde ağırbaşlılığı öven ve nasihat veren bir atasözüdür.

“Ağlamayana meme vermezler” Romanda, sesini yükseltmeyen kimseye hakkını vermezler; onun için sesinizi duyurmalı, hakkınızı aramalısınız, anlamında kullanılmıştır. Bazı bölgelerde bu atasözü “Ağlamayan çocuğa meme vermezler” şeklinde kullanılmaktadır.

“... Bundan böyle Demirgırat sayesinde eğri boynunuzu dikleşecek, yolunuz yapılacak, köyün dört bir yanına namuslu sular getirilecek, pınarlar yapılacak, borçlarınız silinip atılacak. Kimin parasını kimden esirgiyorsunuz? Onların

pangasında mangasında olan tüm paralar sizin paranız. Gayri yedirmeyin bu dürzülere paralarınızı... Boynunuz dikin diki olsun. Ağlamayana meme vermezler, hakkını istemeyene hak da vermezler” (EEYEEY. s. 96)

“An beni bir koz (ceviz) ile o da çürük çıksın” İnsanlar, dostları tarafından aranmak ve hatırlanmak isterler. Küçük bir hediye bile onlar için değer biçilmez bir şey olur anlamındadır.

“Aşk ağlatır, dert söyler” Aşığın yüreği yaralıdır. Bu dert onu ağlatır. Başka türlü derdi olan ise herkese derdini döker. Mutluluk paylaştıkça artan, dertler ise anlattıkça, paylaştıkça yükü azalan şeylerdir.

“At yedi günde, it yediği günde” Değerli kişilikler, zamanla gelişir. Kısa zamanda beliren kişilikler gerçek değer taşımayanlardır, anlamındadır. “At” ve “İt” hayvanlarının toplumsal değeri atasözünün oluşmasında etkili olmuştur. Aynı zamanda inanışa göre atın iyileşme süreci de bir hafta civarındadır. Bir hafta içinde iyileşirse at ölümden kurtulur.

“Hastalık iki günde Doru’yu temelli deri kemik etmişti. Yanakları, göz kıyılarının derileri sıyrılmış, kırmızı kırmızı yaralar çıkmıştı ortaya.

-Bir iyi ol kadersiz, bir iyi ol!.. Bir haftada ceylana dönersin sen... Eskiler ne demiş? At yedi günde, it yediği günde...” (YA. s.85)

“Ateş düştüğü yeri yakar” Felaket kimlerin başına gelirse onları yakar, kavurur, sürekli bir acı içinde bırakır. Başkalarının acıması, üzülmeye gelir, geçer, anlamında kullanılmıştır.

“Baş başa bağlı, baş padişaha bağlı” Bizim başarımız, başımızda bulunan yöneticiye, onun başı da dine, yasaya bağlıdır. Biz yöneticinin buyruğu altındayız ama yönetici de toplum için konulmuş olan kanunlar ne buyuruyorsa onu uygular; onun dışına çıkamaz. Aynı anlama gelen “Başın başı başın da başı vardır” atasözü de kullanılır.

“Battı balık yan gider” İşler kötü gittiğine göre artık istenildiği gibi davranılabilir anlamında kullanılır. Genelde içinden çıkılmayacak bir durumda pes etmeyi de belirtir.

“Çama çıksam aşağıda pabucum kalır” Kişi, her ne yapacaksa ihtiyatlı yapmalı, her ihtimali düşünmeli ve kendini sağlama almalı, anlamında kullanılan bir atasözüdür.

“Hüseyin ağa bir dolup bir boşalıyordu. Sevgiden çok sağın solun merhametle üzerine üzerine gelişleri uygulandırıyor, cas cas yakıyordu içini. Kendine kimsenin acımasına yüreği razılık getirmiyordu. ‘Kulun kula merhameti mi? İçine işesinler bunun. Benim ağzımı açacak hâl kalmadı ortada. Aslında sen yolu kısıdan almalısın. Amma el içine vasiyet var. Acınacak hâle düşürdük bir kez kendimizi. Ve de buna olmam diyesice bir evet möhürü bastık. Bu işi tenesir paklar...’ Yine de duygularında düşüncelerinde ihtiyatlı oluyordu: ‘Çama çıksam aşağıda pabucum kalır...’” (CŞ. s.139)

“Çıkmadık candan umut kesilmez” İki kullanımı mevcuttur:

- 1) Ölümcül hastanın canı çıkıncaya değin iyileşeceğinden umut kesilmez.
- 2) Elden gitti sandığımız bir şeyle ilgimiz büsbütün kesilmemişse, gereken çabaları harcayarak onun elimizde kalmasını sağlayabileceğimizi umabiliriz.

“Dinsizin hakkından imansız gelir” Acıması olmayan kişiyi, kendisinden daha acımasız biri yola getirir, anlamında kullanılan bir atasözüdür. “Çivi çiviye söker” ile bağlantılı bir atasözü olma özelliğindedir.

“Eğriden tok görmedim, doğrudan aç görmedim” Doğru davranmayanlar onmaz, doğruluktan ayrılmayanlar ise başarı kazanırlar.

“...Ne iş olursa çalışırım. Gül gibi geçinip gideriz. Sen de tarlalarımıza bakarsın. Ekersin, biçersin... Sonunda Allah ne veriyse paylaşıp gideriz.

- Helbet paylaşırız. Hakkını yiyecek değilim ya! Allah daima helalinden vermeli. Büyükler ne demişler: ‘Eğriden tok görmedim. Doğrudan aç görmedim’” (Ç. s.36)

“El eli yur (yıkar) el de yüzü” Bir kişi başka bir kişiye yardım ederse o da bu iyiliğin altında kalmaz; güçlenmiş olarak yardımlara koşar, anlamında kullanılır. Abbas Sayar, romanlarından bir tanesine de bu ismi vermiştir. Yardımlaşmayı ve birlik beraberliği tavsiye eden bir atasözüdür. Sayar’ın birçok romanında bu atasözüne rastlarız.

“El elin ölüsüne dındın diye ağlar” Bir kimsenin acısı, başkasının umurunda değildir. Bu acı ile ilgilenir görünse bile içinde acı duymaz; keyfini bozmaz, şeklinde kullanılan bir atasözüdür. “Eldeki yara, yarasıza duvar deliği” atasözüyle anlamca aynıdır.

“El ile gelen düğün bayram” Bir topluluk içinde yalnız bir kişinin, sırtına yüklenen sıkıntıya, başına gelen yıkıma katlanması güçtür. Ancak herkese birden gelen sıkıntı ve yıkım hafifleşir. İnsan yalnız benim başımda değil, herkes aynı sıkıntı içindedir diye teselli bulur.

“...Bu Demirgıratlar alıştılar, her haneye birer kutu akide şekeri getirip yine işin içinden çıkarlar. Ben kendime hiç güvenmiyom. Valla bir kilo akide şekeri versinler hanemin iki ireyini de ben onlara veririm. Köylüsü, şehirli herkesin işi sahtekârlık üzerine kurulmuş. Bu dünyayı kışından, namussuzluk çarşısından ne sen kurtarabilirsin ne ben... Namusluluğumuz üstümüze ağır bir vebal gibi çöker, namusluluğumuzdan utanırız. ‘El ile gelen düğün bayram...’” (EEYEEY. s. 157)

“El mi yaman bey mi yaman?” Yüzyıllardır örnekleri görülmektedir: Halk mı beye aman dediriyor, bey mi halka? (Değil halk topluluğu, o topluluk arasından adı sanı bilinmeyen bir kişi bile zorba beyin hakkından geliyor.). Genellikle günümüzde tehditvârî bir söz olarak kullanılan bir atasözümüzdür.

“Elçiye zeval olmaz” Bir kimseden başka bir kimseye haber ulaştıran kişi, bu aracılığın sorumluluğundan tutulamaz anlamında kullanılan bir atasözüdür.

“Ağa, bir olmayacak dua. Amin denmesi zor. Amma hatrın için gideyim, içinde ‘Aceb’ kalmasın. Üç yerine beş konuşayım. (...) Elçiye zeval olmaz. Gideyim ağam, gideyim...” (CŞ. s.111)

“Elin nazarı beyin şahanını gökten indirir” Sözü, “El mi yaman bey mi yaman?” sözüyle aynı anlama gelen bir başka varyantıdır.

“(...) Ben de bir şehit çocuğuyum. Yokluk, sefillik içinde bulduk bugünü. Burnu büyümüşler: ‘bir ufâcık kâtip’ diye kız vermediler bana. Rahmetlik anamın elini hep boş döndürdüler. Subaya vereceklermiş, hâkime vereceklermiş kızlarını. Bizi adam yerine koyan sağımızda solumuzda kimse çıkmadı. Biz de göbeğimizi kendi elimizle kestik. Siz de bu Demokratlık davasında kendi göbeğinizi kendiniz keseceksiniz. ‘Şeriatın kesti parmak acımaz’ derler. Anlaşılan siz de şeriatınızı kullanacaksınız. Kimsenin buna bir diyeceği olmaz. ‘El ne derse; doğru, güzel odur.’

derler. ‘El mi yaman bey mi yaman’ derler. Elin nazarı beyin şahasını gökten indirir... El yaman! Ben bunları bilenlerdenim.” (EEYEEY. s.23-24)

“Endaze (alet) işler, el övünür” İnsan ne kadar usta olursa olsun, gerekli araçlar olmadıkça kusursuz iş yapamaz, anlamında kullanılmıştır. Aynı anlama gelecek şekilde kullanımı olan “Aşı pişiren yağ olur, gelinin yüzü ağ olur” atasözü de alet kullanmanın iş yapmadaki kolaylık ve gerekliliğini dile getirir.

“Gönül umduğuna küser” İnsan, kendisini sevmeyenlerin çığ davranışlarını doğal karşılar. Ama sevdiği kimsenin bu gibi davranışlarından dolayı ona kırılır, anlamında kullanılır.

“...Aslında dünya öyle de oluyor böyle de... Ben seni aramasam da oluyor, sen beni aramasan da... Bizimki bir beyin takıntısı. Bir Yürek umursaması... Bir de kim dediyse demiş: ‘Gönül umduğuna küser’ diye...” (CŞ. s.104)

“Hamama giren terler” Bir işe girişen, o işin güçlüklerini veya masraflarını göze almalıdır anlamında kullanılan bir atasözüdür. “Emek olmadan, yemek olmaz” atasözü ile anlamca aynı doğrultudadır ve tersinden okumasıdır.

“İt kağının gölgesinde yatarmış da kendi gölgesi sanırmış” Başkasının korumasıyla iş yapan akılsız kişi, desteklendiğini unutarak kendi gücüne inanır, anlamına gelmektedir. “Çelo” romanında kendisine mahkeme yolunda destekçi bulup amcasına diklenen Çelebi için, amcası Eset Çavuş bu atasözünü kullanır. (Ç. s.109)

“İt kapıda zabın gerek” İnsanın kapısında beslediğiyle fazla yüz göz olmaması gerektiğini ve muhtaçlığını devam ettirerek ona istediğini yaptırabilmesi demektir.

“Kuru sıkı attım abi... Sözüm burdan ırak yerde, ‘İt kapıda zabın gerek’ demiş büyükler. Deyyus yılsın diye, her ne var aklıma gelen, hepiciğini söyledim... Yeter ki bir o yılsın... Bir kötölesin, zabınlaşsın kendi yüreğince...” (Ç. s.19)

“İte dalaşmaktansa çalıyı dolaşmak daha iyi” Kişi, yapacağı işte huysuz biriyle çatışacaksa işini o kişiyle karşılaşmayacağı yoldan (bu yol güçlüklerle dolu olsa bile) yürütmelidir.

“İlçe başkanı iyice pirelendi, içinden konuştu: ‘Bu kerhaneciler nizam çıkartmak niyetinde. Bunlara uyup kavga gürültü çıkartmak yarın şehir nezdinde

itibarımızı kırar. Ben bir iki laf edeyim, ite dalaşmaktansa çalıyı dolaşmak daha iyi”
(EEYEEY. s.65)

“İyi türkü kırk gün söylenir” Güzel şeyler belirli bir zaman dile getirilir. Ancak alışkanlık olduğu için daha sonra dillendirilmez.

“İyilik yap denize at, balık bilmezse Hâlık bilir” Karşılık beklemeden iyilik yap. İlgili, senden iyilik gördüğünü bilmesede Tanrı iyilik yaptığını bilir ve sen bu davranışından dolayı bir iç rahatlığı duyarsın, anlamında kullanılmıştır. “Can Şenliği”nde şöyle geçer:

“ Amma velâkin ‘Ağa sen ısrarınan galeyici olacaksın diye direktmeseydin ben bir zanaat saabı olup dünya yüzüne çıkamazdım’ demedi. Varsın demesin. Gördük çok şükür mürüvvetini. Balık bilmez, Halık bilir...” (CŞ. s. 25)

“Kaldık oğul eline, müdân eyle geline” Oğullarının bakımına muhtaç olan ana baba, gelinlerine yaranmak zorundadırlar. Çünkü evin asıl sahibi artık oğulları değil gelinleridir, anlamında kullanılmıştır. Romanda “Müdân” olarak geçen kelime, Aksoy’un “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü”nde “müdara” olarak geçer. Tarihin en eski dönemlerinden beri Türk örf ve ananesi gereği yaşlanan ve bakıma muhtaç olan anne babaya oğulların bakması/bakmaması anlatılagelmiş ibretlik olaylar olarak sunulur. Gelin-kaynana çekişmesini içinde barındıran bu söz, Anadolu’da sıklıkla kullanılır.

“Kara gün kararıp gitmez” İnsanın sıkıntılı zamanı sürüp gitmez, arkasından keyifli günler de gelir, manasında kullanılmıştır. Bu atasözü Sayar’ın birçok romanında defalarca karşımıza çıkar. “Can Şenliği” romanında şöyle kullanılmıştır:

“...Mevlâm yürekte bir can vermiş. O, çarptığı kadar bağın bağ. Allah çoluğuna çocuğuna bağışlasın! Sayende bir iki ay ekmek yiyeceğiz. Tanrım sonra da bir kısmet yaratır. Bir kapı açar. Kara gün kararıp gitmez ya...Helbet bir gün ağarır.”
(CŞ. s..10)

“Kanı kan ile yıkamazlar, kanı su ile yıkarlar” Kötü bir durum, kötülüğü sürdürecektir davranışlarla düzelmez. Buna son verebilecek davranışlarla düzelir. Aslına

bakıldığında barışı, kin tutmamayı öğütleyen bir atasözüdür. “Çelo” romanında Osman Emmi, Çelebi’ye amcası ile barışması için öğüt verirken söyler. (Ç. s.93)

“Kedi ne ki budu ne olsun” İmkânları, gücü sınırlı anlamında kullanılan atasözüdür.

“Kızını dövmeven dizini döver” Kızını iyi yetiştirmeyen anne, kızı el kapısında beceriksizliği yüzünden sıkıntı çektiği zaman dövünür durur. Ancak bu atasözü sadece bu durum için söylenmemiştir. Önceden tedbir alınmayan olaylar karşısında pişmanlığın bir faydasının olmayacağı anlamında da kullanılmıştır. Örneğin “Çelo” romanında yeğenine çok dayak atan Eset Çavuş’u görenler onu eleştirince bu atasözünü kullanmıştır.(Ç. s.11)

“Kiminde et kaynar, kiminde dert” Her insanın elbette bir derdinin olduğu fakat bunu bilmenin bazen mümkün olmadığı anlamında kullanılmıştır. Dışarıdan bakıldığında herkes mutlu görünebilir; fakat kapılar kapanınca kimde dert kimde mutluluk bilinmez. “Can Şenliği” romanında bu atasözü şöyle kullanılır:

“Güneş birden gidiverdi Hüseyin Ağa çerçöp toplarken. Mor bir karaltı sardı bağı. Aşağılarda şehir ışıllı ışıllı...”

Hiçbir özentisi duymadı ışığa karşı, şehre karşı... ‘Kiminde et kaynar, kiminde dert’ dedi sadece. Topladığı çalı çırpıyı haymeliğin iç önünde yaktı. Alaflara keyif tuttu.” (CŞ. s.13)

“Ölmüş eşek kurttan korkmaz” Her şeyini yitirmiş olan kişinin saldırgan bir şey kaptırmaktan korkusu olmaz, anlamında kullanılmıştır.

“Para ile imanın kimde olduğu belli olmaz” Para, ortaya konulup herkese gösterilen şeylerden değildir. İman da kişinin içindedir. Bundan dolayı kimin ne kadar parası bulunduğunu, kimin ne denli Tanrı’ya yakın olduğunu kimse bilmez. Çok kullanılan bir atasözüdür.

“Gani on beş yirmi gün gözükmedi. Nereye gittiğini de açık seçik bilen olmadı. Ama köy, daha doğrusu Alamancı akıllılar derde düştüler.

- Yavu, heç de haber bırakmadan alıp başını gitti.
- Şeherde de yok diyorlar...
- Zahar Ankara’da...

- Fazla parası pulu da yok garibin...
- (...)
- Para ile imanın kimde olduğu belli olmaz. Herkesin kazanı kapalı kaynar”
(DB. s.47)

“**Sel gider kum kalır**” Herhangi bir durumda önemli olan, kalıcı öğelerdir. Gelip geçici olanlar değil anlamında kullanılmıştır. “El Eli Yur El de Yüzü” romanında yazar şöyle kullanır:

“-Mohterem Hakkı Bey, dedi, ben içmeye içmiyordum emme zatınızın hatırına doldurduğum kadehi şeref-i devletiniz için içeceğim. Sel gider kum kalır. Ona, ‘Oşukçu’ deriz. Sanan ki herkesi el bebek gül bebek tutar. (...)Gurban olduğum Hakkı Bey; biz bu ırzı kırık, orospu dölü için huzurunuz gelmedik.” (EEYEEY. s.22)

“**Sınamayı kurt yemez**” Denemekten zarar gelmez, anlamındadır. “El Eli Yur El de Yüzü” romanına bakalım:

“- Haydi hayırlısı... Tez elden bu işe el atın dediler. Yalandan bir umut ışığı doldu gözlerine. Aslında hiç mi hiç inanmıyorlardı ve söyleniyorlardı:
- Battı balık yan gider. Sınanmayı kurt yemedi ya! Bir de bunu deneyelim. Çıkmadık canda umut vardır hani” (EEYEEY. s. 120)

“**Şaşkın ördek kıçtan dalar**” Ne yaptığını bilmeyen kişi, işi tersinden yürütmeye kalkar, anlamında kullanılan bir atasözüdür.

“**Şeriatın kestiği parmak acımaz**” Yasa ne buyuruyorsa ona boyun eğilir, mânâsında bir atasözüdür. Toplumsal düzenin ve toplumsal kuralların insan üzerindeki etkisi de bu atasözle anlaşılabilir

“**Testi testi ile vuruşunca biri çatlar biri kırılır**” Aynı amaç için hareket edenler amaçlarını bırakıp birbirleriyle uğraşırsa, ikisi de zarar görür ve amaca ulaşılmaz, anlamında kullanılan bir atasözüdür.

“**Umut fakirin ekmeğidir**” Yoksul kişi, yakında bolluğa, rahata kavuşma umudu içinde yaşar, anlamında kullanılan bir atasözüdür. Genel olarak ümit etmenin insanı yaşama bağlayacağını ifade eden bir atasözüdür.

“**Yazın abanı al, kışın ister al ister alma**” Önemini yazın al ki kışın düşünmeye gerek kalmayın anlamında kullanılmıştır. “Yılkı Atı” romanında köyü tanıtırken, köyün kışının değişkenliğini tasvir etmek için kullanılmıştır. (YA. s.77)

“**Yiyen ağız utanır**” Birinden hediye alan insan, hediye veren kişiye karşı kendini borçlu sanır. Armağan veren kimsenin dileğini yerine getirmezlik etmez, onun işini görmeyi kendine görev bilir anlamlarında kullanılmış bir atasözüdür.

“Bizim onlardan geri kalacak ne hâlimiz var? Seçim geldi kapıya dayandı. Şimdi: ‘Kim kime dum duma’, ‘hancı da sarhoş yolcu da sarhoş...’ Biz de ireyimizin tümünü Demirgırat’a verir; partinin, hükümetin kapısına dayanırız. Yiyen ağız utanır. Bugüne bugün dünya: Al gülüm, ver gülüm dünyası.” (EYEEY. s.14)

4.2.Deyimler

Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Kavramları, durumları hoş giden bir anlatımla ya da özel bir yapı veya söz dizimi içinde belirten ve çoğunlukla gerçek anlamlarından ayrı anlamlara gelen sözcüklerden oluşan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da cümle şeklinde de tanımlayabiliriz.

İki veya daha çok sözcükten kurulu bir çeşit dil ifadesi olan deyimler, duygu ve düşünceleri dikkati çekecek biçimde anlatan ad, önad, belirteç, yalın ve birleşik eylem görünüşlü dilsel yapılardır. Ya tam bir tümcedirler ya da bir söz öbeğidirler.

Deyimler kalıplaştıkları için aynı anlama gelse de sözcükler değiştirilemez. Sözcüklerin yeri de değiştirilemez. Ancak farklı bölgede aynı anlama gelen deyimler değişik sözcüklerle söylenebilmektedir.

Deyim, bir kavramı belirtmek için üretilmiş özel bir anlatım kalıbıdır; atasözleri ise genel kural belirtme niteliğine sahip sözlerdir. Atasözünün amacı yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret alınması için gerçekleri bildirmek iken, deyim herhangi bir kavramı çekici bir biçimde belirtmeyi, kolay anlaşılmayı sağlamayı amaçlar. Atasözleri gibi deyimlerin de dilin ortak kullanımına girme vasfı son derece yüksektir. (www.wikipedia.com, 21.04.18)

Şükrü Elçin, “Halk Edebiyatına Giriş” adlı eserinde deyimleri “şekil” ve “Mânâ” olarak iki başlık altında inceler ve “Mânâ” kısmında şu görüşleri dile getirir:

“Deyimler, atalar sözünde olduğu gibi soyut kavramları açıklamak için somut kavramlara başvururlar. Deyimleri teşkil eden kelime gruplarında benzetme yolu ile yapılanların hepsi veya biri gerçek anlamlarının dışında ve fakat anlam içindedirler. Misaller: Hanımeli; aslanağzı; denizaltı (gemi) gibi. Deyimlerdeki hayaller çok defa mantık dışı veya mübalegalıdır. Deyimler, bazen süslü, bazen boş sözlerdir. Misaller: Balık kavağa çıktığı zaman; dam üstünde saksagan, vur beline k azmayı; kel başa şimşir tarak. İnsanlığın bir fikri, bir düşünceyi anlatmak için bulduğu yollardan biri sayılan anlam bilgisi deyimini yapıbilgisi terimi birleşik kelime ile karıştırmamak lazımdır.” (Elçin, 2004:644)

Deyimler hakkında verilen bilgilerden sonra, Abbas Sayar’ın romanlarında tespit edilen deyimler alfabetik olarak sıralanmıştır:

“Acıyan yer başka, acıkan yer başka” Özellikle cenazelerde söylenen, ölenle ölünmediği yeme içmenin yani hayatın devam ettiğini bildiren teselli mahiyetindeki bir deyimdir.

“Yeniden kendini bağdaşındaki dünyasına döndürdü:

- Haaa, üç beş gün ağıt, figan... Baş sağlığı, can sağlığı... Şu insanoğlunda acıyan yer başka, acıkan yer başka olur.” (CŞ. s. 80)

“Ağzını yoklamak” Birinin bir şey hakkında bildiğini kendine sezdirmeden söyletmeye çalışmak demektir.

“-Ben Çelo’nun bir ağzını yoklayayım, dedi. Olmazsa kazaya gidip her bir icabatını düşünürüz.” (Ç. s. 48)

“Altından girip üstünden çıkmak” 1) malı, parayı düşüncesizce harcaayıp tüketmek 2) ne yapıp edip istediğini yaptırmak; 3) halletmek; 4) karıştırmak. “Dik Bayır” romanında ilk anlamıyla kullanılmıştır:

“Gani on beş yirmi gün gözükmedi. Nereye gittiğini de açık seçik bilen olmadı. Ama köy, daha doğrusu Alamancı akıllılar derde düştüler:

- Yavu, heç de haber bırakmadan alıp başını gitti.
- Şeherde de yok diyorlar...
- Zahar Ankara’da...
- Fazla parası pulu da yok garibin...
- O işin altından, üstünden çıkar.” (DB. s.47)

“Avucunu yalamak” Umduğunu elde edememek anlamında kullanılan bir deyimdir.

“...Bu deyyus, dedi, beni has konaktan mı geldi sanar? Öyle bir yerden gelsem, ona kimin merhabasını getiririm? Avucunu yalasın deyyus...” (CŞ. s.13)

“Ayağı kesmek” Bir yere gitmez uğramaz olmak anlamlarında kullanılan bir deyimdir.

“Partililerin ayağı kesildiği bir gün muhtar söz girişti.” (EEYFY. s.13)

“Ayaklarına tez olmak” Hızlı olmak, acele etmek anlamlarına gelir.

“...Her biri ayrı bir keyif tuttururlardı yüreklerinde yeniden. Eşsekler de iştahlanır, ayaklarına tez olurlardı.” (CŞ. s.16)

“Baş göz olmak” Evlenmek, yuva kurmak demektir.

“- Ananın gocası ölmüş, benim de karım. Biz de baş göz olsak n’olur? Birbirimize CAN ŞENLİĞİ olsak...” (CŞ. s.81)

“Bir deri bir kemik kalmak” Aşırı zayıf ve güçsüz kalmak anlamında kullanılan bir deyimdir.

“İşte, şimdi öyle değildi ne çare! Sızlayan bedeni ile kuru topraktan doğruluyor, gecenin karanlığında umutsuz bakışlarla söyleniyordu: ‘Bir deri bir kemik kaldım’” (CŞ. s.17)

“Boklamak” Herhangi bir olay, olgu, kurum, meslek, aile vb. ismine yakışır şekilde davranmayarak adını kötüye çıkarmak anlamında kullanılmıştır. Taş koymak, engellemek anlamlarında da kullanılır.

“-Bana bakın komşular! Biz buraya Alevi-Sünni davasını halletmeye gelmedik. Herkes inancıyla toprağa gömülür. (...) Ben bu adamı dinlemek için buraya gelmedim. Ya adam gibi oturup dinlesin ya da odayı terk etsin! Olmazsa ben de hemen yatacağım

Muhtar, DP Ocak Başkanı hemen ayaklandılar: Ocak başkanı:

“-Ulan Kerhaneci! dedi İbiş’e. Hemen defol! Köyümüzün gidişatını boklama!” (EEYFY. s. 21)

“Adın da uluların ulusu: Bekçi... Ulan Hüseyin bekçiliğın adını da bokladın!”
(CŞ. s.12)

“**Boynunu aşığı kırmak**” Utanmak, mahcubiyet duymak anlamındadır.

“...Ne diye Ağa, bey dediğın bu el uşığına fırsat verirsın? Laf, söz saabı edersın? Yarın, bizim bekçinin oğlu, uşığı şöyle yapmış, diye anlatmaya başlarsa? O zaman soyun sopun tüm sülalen boyunlarını aşığı kırarlar” (CŞ. s.50)

“**Boynunu bükme**” Acınacak hâlde çaresiz bir durumda kalmak anlamında kullanılan bir deyimdir.

“Köylüler boyunlarını büktiler. Çökeldikleri yerde oynastılar” (EEY EY. s. 106)

“**Boyunun ölçüsünü almak**” 1. İddia üzerine giriştiğı bir işi başaramayıp yetersizliğini anlamak. 2. Biri tarafından haddi bildirilmek. 3. Beklediğı yakınlığı görememek anlamlarında kullanılır. “Yılkı Atı” romanında ikinci anlamıyla kullanılmıştır.

“Köyü çıkıncaya dek Doru’yu kovaladı.

-Bir daha geleyim de! O zaman iyisinden alırsın boyunun ölçüsünü... Höst, höst gâvurun malı...” (YA. s. 26)

“**Can şenliğı (olmak)**” Yârenlik, hayat arkadaşlığı, yol arkadaşlığı anlamında kullanılır. Abbas Sayar’ın “Can Şenliğı” romanında birçok yerde bu deyim geçer.

“ – Bu bağ yerinde ne gereğı var, ne yapacaksın merkebi, dedim.

Hiçbir şey bilmez gibi yüzüme baktı. (...) Güldü:

- Ne yapacaksın olur mu Efendâ? Ne yapacaksın olur mu? Hiç yoksa CAN ŞENLİĞİ olur insana...” (CŞ. s.32)

“- Ananın gocası ölmüş, benim de karım. Biz de baş göz olsak n’olur? Birbirimize CAN ŞENLİĞİ olsak...” (CŞ. s.81)

“**Canı burnuna gelmek**” bir şey yaparken çok eziyet ve acı çekmek, zorluk çekmek, bunalmak anlamlarında kullanılmıştır.

“Bir gün canım burnuma geldi. Sofra başında ağamın yüzünden düşen bin parça.” (DB. s.37)

“Canına okumak” Berbat ve perişan etmek anlamlarında kullanılmış bir deyimdir.

“...Yeniden kurtluğuna döndü. ‘Eh hınzır takımı, şimdi okudum canınıza...’”
(DB. s.69)

“(eyvallah) çökertmek” Baskın söylemek, ifade etmek anlamlarında kullanılmıştır.

“Kaşınan göz arası iki büyük şişeyi ortadan kaldırırdım. Avucumun içiyle ağzımı siler eyvallahı çökertirdim” (CŞ. s. 19)

“Ciğer ağzına gelmek” Korkmak anlamındadır. Eserde beddua olarak kullanılmıştır.

“Davulu tersinden çalmak” Bir olay ya da durumu olmayacak şekilde değerlendirmek. Gidişata göre davranmak. Kötü düşünmek.

“Davulun tersine vuran da eksik olmadı. Ama umutlular baskın çıkıyordu.” (DB. s. 46)

“Defterden silmek” İlişisini esmek, yok saymak demektir.

“Çaresiz ben de kendi elimle kendimi defterden sildim.” (EYEEY. s. 154)

“Demir yatıp polat kalkmak” Her güne daha sağlam başlamak anlamında kullanılmıştır. Zorlukların vız gelmesi kast edilir.

“...Gam kasavet ne kelime? ‘Dert dediğin de ne senin?’ Demir yatar polat kalkardı.” (CŞ. s.15)

“Deri kemik etmek” Zayıflamak anlamında kullanılmıştır.

“Dölünü azıtmak” Çok sayıda çocuk yapmak anlamında kullanılır.

“El etek çekmek” Uğraşılan şey ile artık uğraşmaz olmak anlamındadır.

“Öküzler dereye gelince yeniden durdular, suya eğildiler. Dalgın İbrahim öküzlerden birine toslayınca hayallemeden el etek çekti.” (YA. s.14)

“El pençe divan durmak” Saygı gösterilen bir kimse karşısında el kavuşturulmuş bir biçimde durmak demektir.

“Heç kimse ağız ucunu açamamış. El pençe divan çıkmışlar huzurunda...” (DB. s. 13)

“Eli armut toplamak” Kişinin etrafında bir iş olurken, kendisinin müdahale etmemesi durumunda kullanılan deyim.

“- Hocam, dedi. Sen benim dediklerimi o tarafa aktar, gerisini bana bırak. Elimiz armut toplamıyor ya...” (DB. s.213)

“Eli kulağında” Neredeyse olacak, çok yakında olması beklenen şey, demektir.

“...Garsona Ankara yönüne geçecek otobüsleri sordum.

- Yakın, eli kulağında, dedi.” (TSS. s.15)

“Gemi azıya almak” Kontrollden çıkmak, laf dinlemez olmak anlamlarında kullanılır.

“-Demek ki, dedi Esat Çavuş. Gemi azıya aldı düzü dölü... (Ç. s. 76)

“Göklere çıkarmak” Aşırı ölçüde övmek anlamında kullanılan bir deyimdir.

“Konuklar, doğrusu bana da ilgi gösterdiler. Hanım eliyle rakı sundu bana. Belma’yı göklere çıkardı.” (TSS. s. 61)

“Gönül koymak” Gücenmek, alınmak, darılmak anlamlarına gelir.

“- Teklif yok Ahmedim. Birbirimizi yemek içmekle mi biliyoruz?

-Gönül korum vallaha. Yoksa fukara sofrası diye mi kıyı mindere kaçyorsun? (Ç. s. 135)

“Gıran girmek” Yok olmak, bir şeyin az kaldığını belirtmek için kullanılan deyimdir.

“Gün ola harman ola” Bir gün onun da zamanı gelir anlamında kullanılır.

“İçine doğmak” Malûm olmak, bir işin olduğunu ya da olacağını sezinlemek, tahmin etmek anlamlarında kullanılan bir deyimdir. Eskiler bu deyime karşılık “Hiss-i kable’l-vuku” derlerdi.

“ ‘Rahmetli ninemin ahiretliğisin. Bu işi hala yola korsan sen korsun... O da sininde rahat uyur. İçime öyle doğuyor.” (Ç. s. 37)

“İnceldiği yerden kopmak” İşlerin işleyişi veya insanlar arası ilişkiler sırasında tüm gayretlere rağmen sorunlar, aksaklıklar, kırılmalıklar meydana gelir. Bu zayıf noktadan sonra yapılacak fazla bir şey ve alınacak yeni bir tedbir yoktur.

“Sahtekâr, yalancı, irezil dünyası olmuş ortalık. Eğik, devrik dünyayı bir benim namusluluğum mu düzeltecek? Varsın, inceldiği yerden kopsun.” (CŞ. s.95)

“Kıçına silmemek” Umursamamak, aldırmmamak anlamlarındadır.

“Kıçı soğumak” Karşısındakinin uğradığı olumsuz bir duruma karşı sevinmek anlamındadır.

“Kurusıki atmak” Eserde yalan söylemek anlamında kullanılmıştır.

“Kül ufak etmek” Parçalara ayırmak, yok olup gitmek anlamındadır.

“...Karısını ansıdı. ‘Onun da kemiğinin bir ufacığı bile kalmamıştır şimdiye dek’ dedi. ‘o da kül ufak olup gitmiştir’” (CŞ. s. 12)

“Nuh deyip peygamber dememek” Son derece inatçı, düşüncelerini değıştirmeyen kişiler için kullanılan bir deyimdir.

“...Başpapazları aha şu gördüğün muhtarla ocak başkanı! Köylü de tümüyle onlara bağlanmış. Nuh der de peygamber demezler; onları bir adım geriye döndürmelerinin imkânı yok.” (EYEEY. s.23)

“Nur âlâ nur (olmak)” İyi bir şeyden sonra yeniden iyi bir şey olması yahut sevinilen şeylerin üst üste geldiğı durumlarda kullanılır.

“Allah’tan çoluk çocuk dirliksizliğı yoktu bugün. Bir de ağası gelmezse nur âlâ nur olurdu.” (CŞ. s. 96)

“Para etmemek” İşe yaramamak, etkili olamamak yahut değeri pahasına satmamak anlamlarına gelen bir deyimdir.

“Günahımı bağışlasın Cenab-ı Mevlâm, bana bir razılık yüzü göstermedi. Benim razılığım para etmedi belkim de.” (CŞ. s.23)

“Sayıp dökmek” Olumlu olumsuz ne varsa hepsini bir çırpıda söylemek anlamında kullanılır. “Can Şenliğı”nde Hüseyin Ağa söver:

“...Hüseyin Ağa işin yalandan bir ucunu gördü. Kalktı. Telaşlı telaşlı yürüdü. Çocuklara küfür eder gibi boşluğa bir hayli sayıp döktü.” (CŞ. s.28)

“Sırt sırta vermek” Güçlerini, olanaklarını birleştirmek, işbirliğı yapmak demektir.

“...Onu da Alaman’a giden ortaklarımızın parası karşılar. Ve bu iş olur. Yeter ki siz sırt sırta verin.” (DB. s. 85)

“Teneşir Paklamak” Bazı işlerde tek çıkar yolun ölüm olduğunu ifade eden bir sözdür.

Tereyağından kıl çeker gibi” Hiçbir şeye, hiçbir kimseye zarar vermeden, çok kolay biçimde anlamlarında kullanılan bir deyimdir.

“Sen o yönden hiç küşüm duyma. Tereyağından kıl çeker gibi sessiz, soluksuz, hırıltısız, dırıltısız bu işin içinden çıkmak bana düşer” (DB. s.71)

“Ununu eleyip eleğini asmak” Geri kalan ömrü süresince yapacak önemli bir işi kalmamak anlamında kullanılan bir deyimdir.

“Köy yerinde hiç kimse böyle şanlı şerefli guvâ gitmez. Hele, ununu elemiş eleğini duvara asmışlardan.” (CŞ. s.140)

“Yangından mal kaçırmak” Gereksiz bir telaş ve acelecilik ile anlamlarına gelmektedir.

“-Doğrusu da bu, dedi. Gecenin hayrından sabahın şerri eyi. Sonra, yangından mal kaçıran yok ya...” (DB. s. 90)

“Yanına kâr kalmak” Kendisinden öç alınmamak, yaptığı kötülük sert karşılık görmemek, cezasız kalmak, anlamlarında kullanılmıştır.

“Ne eder, eder, yazdırır malları üstüne... Hava alın sonunda... Açlığınan, dayağınan terbiye olduğun da kâr kalır yanına...” (Ç. s. 10)

“Yaralı parmağa işememek” Elinden geldiği hâlde en küçük bir yardımı bile esirgemek, kimseye yardımı dokunmamak demektir.

“Gün akşam olmadan diri ayaklarla şehrin kıyısın indi. Hem aba hem çuha isteyecekti. Hem de bir testi su. ‘Bu millet yaralı parmağa bile işemez ya neyleyim çarem yok.’” (CŞ. s.13)

“Yengelik yapmak” Sağdıçlık, kadınların sağdıcı anlamına gelir.

“Sözünü kesti öbür kadın. O da bir altmışlık vardı. Yengelik yapıyordu arada.” (CŞ. s.127)

“Yer demir gök bakar” Bütün yardım kapılarının kapalı oluşunu, çaresizliği, umutsuzluğu, olanaksızlığı ifade eder.

“...Mayısta gözünün yaşı tükenirdi gökyüzünün... Eylülde, ekime dek her bir yön ışıl ışıl mavi. Ve de yer demir gök bakar...” (CŞ. s. 93)

“Yüz göz etmek” Senli benli olmak, aradaki mesafenin kalkması anlamındadır.

“Sizin heç bir şeyden haberiniz olmayacak. Kimseyi sizinle yüz göz etmeyeceğim”. (DB. s. 71)

“Zulüm kusmak” Zulmetmek, zor durumda bırakmak demektir.

“Yanıyordu gâvur Ören... İpıl ıpıl titreşimli sarı ışık yetmez gibi, Allah’ın belası kara bir sinek sürüsü zulüm kusuyordu üstümüze...” (AYY. s. 7)

4.3.Dualar

Dualar, insanın kendisinden daha güçlü bir varlığa inanma ihtiyacından doğmuş, istek ve arzu bildiren sözlerdir. Eski Türkçede “Alkış” tabiriyle ifade edilen duayı, TDK şöyle tanımlar: “Yakarış; Tanrı’ya yalvarma, yakarış için söylenen dinî metin” (TDK, 2005:573).

Şükrü Elçin ise duayı şöyle tanımlar:

“Dua insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddi refah ve manevi saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı’ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir” (Elçin, 2004:662).

Boratav ise, “Dua” ile “Alkış” arasındaki benzerlik ve farklılığı şöyle değerlendirir:

“Dualar da alkışların geliştirilmiş, din törenlerine değin değer kazanmış biçimleridir. Bizim memleketimizde İslâm dininin ve çeşitli tarikatların törenlerinde ve onlara özgü görevlere bağlı olarak söylenmesi gereken sözlerdir bunlar. Türk halkı Arapça duaların yerini, kendi dilinde, türlü söz sanatlarıyla süslenmiş ve böylece koygunluğu arttırılmış yapıtlarla doldurmayı bilmiştir. Bu sözlerin pek çoğu, şüphesiz, halk kültürünü iyice benimsemiş ve yaratıcı güçleri olan hocaların eserleridir. Ama birçoğunda çok eskiden —belki de Türklerin Müslüman olmadan önceki dinlerinden—

kalıntılar vardır. Türk halk dualarının incelenmesi bu bakıma da önemlidir. Duanın alkıştan farkı, onu söyleyenin, ya kendisi için, ya da genel olarak insanlar (çoğu kez özellikle din kardeşleri) için Tanrıdan istediklerini bildirmesidir; bu bildiri ne kadar güzel bir biçimde söylenirse etkisinin o kadar büyük olacağı inancı, dua kalıplarındaki sanat özenmesini açıklar. Yağmur duaları yapılırken, Anadolu'nun bazı bölgelerinde, acıkmış kuzuları sürü hâlinde analarının sürüsünden biraz uzakta tutarak acı acı meletme âdetini hatırlatalım; böylece Tanrının kullarına acınmasının da sağlanacağına inanılır; âdeta duanın koygunluğu ona koşulan masum kuzucukların feryatlarıyla arttırılmış olur” (Boratav, 1969:140-141).

Abbas Sayar'ın romanlarında görülen ve “dua” niteliği taşıyan sözler şunlardır:

“Can Şenliği”nde içgüveysi olarak gittiği köyde biraz sitemkâr biraz da gösterişli bir dua eder Hüseyin Ağa köylülere:

“- Komşular, dedi, içinizde beni tanıyan belkim kalmadı. Amma ben köyünüzü tanırım. Bir otuz, kırk yıl öncesi... Oğlum ile galeyciliğe geldiydik. On gün gadar misafiriniz olmuş idik. Pek cana yakındı o günün adamı. Şimdi bunca gündür aranızdayım da bir ‘hoş geldin’ bir ‘merhaba’ diyen çıkmadı. Canınız sağ olsun... Gayri ben de sizin köylünüz oldum. Allah hepinizden razı olsun. Çoluğunuza, çocuğunuza bağışlasın. İtiniz ürsün, tütününüz tütsün... Cenab-ı Mevlâm hiç birinizi darda, bunda bırakmasın.” (CŞ. s.158-159)

“El Eli Yur El de Yüzü” adlı romanda ise köylülerden biri yaşama dair ümidini yitirmemiştir ve karısına seslenerek konuşur:

“...Zaten aklımız olsaydı Cenab-ı Mevlâm bizi bu yazı yabana fırlatıp atmazdı. Ona da gidip camilerde, Cuma namazlarında: ‘Yarabbi bizi şefaatten mahrum etme, yevmilkıyamette cennetinle bizi tefsir et!’ diye el açıp dualar etmezdik. Hikmetinden sual olunmaz. Kaval geldik, ıslık gidiyoruz. Ötesini yine Mevlâm bilir. Herhalde bizi yazı yaban, yırtık işlik, yalınayak, daltaban öbür tarafta terbiye etmez... Dünyada verdiğim terbiye yeter, der kollar ve bağışlar” (EEYEY. s. 175-176)

“Çelo”da ise Deli Mehmet, köylülere kredi konusunda müjde verdiği için Muhtar’a dua eder:

“Köylülerin yüreklerine tarifsiz bir sevinç düştü. Kuş gibi hafiflediler. Sessiz sessiz oturan Deli Mehmet birden ayağa kalktı:

- İşte, dedi. Muhtarlık böyle olur. Muhtar demek, köyün atası, babası demek. Yaşa! Memmet Kâ yaşa! Allah tuttuğunu altın etsin. İki dünyada muhannet yüzü görme!” (Ç. s.130)

Yine “Çelo”da köylüler kaymakamın odasında, dualar okuyorlardı:

“-Allah hokümata, devlete zarar vermesin. Allah sizden razı olsun. Çoluğunuza, çocuğunuza bağışlasın, diye mırıldandı.” (Ç. s.132)

Eme Hatun, ahretliğinin emaneti Çelebi’ye, bir anne şefkatiyle Çelo’ya dua ediyordu:

“-Başımda yeri var Çelo’nun. Benim yavrum sayılır. Ahretliğimin emaneti. Arslan gibi... O kendine de bakar, garib Zöhre emesine de... Kül diye avuçladığı altın olsun... Allah muradına kavuştursun tez günde...” (Ç. s.179)

4.4.Beddualar

Beddua, insanların nefret söyleminden ortaya çıkmış ve karşısındakinin Tanrı tarafından cezalandırılması dileği olan sözlerdir. “Duanın aksi ve zıddı olan lânet, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlerdir” (Elçin, 2004: 662).

Beddualar, Eski Türkçede “Kargış” ve “İlenç” olarak karşımıza çıkar. Eskiden olduğu gibi günümüzde de kötülüğün Tanrı tarafından cezalandırılmasını isteyen sözlü gelenek ürünü olan beddualar, varlığını devam ettirmektedir.

Sayar’ın romanlarına bakıldığında, çok sayıda bedduaya rastlanır. Birçok yerde kullanılan beddualar, genellikle aynı ya da benzer kelimelerin seçimiyle yapılmıştır. Buradan hareketle diğer sözlü ürünlerde olduğu gibi beddualar da bölgesel özellikler göstermektedir.

Sayar’ın romanlarında tespit edilen beddua örneklerini şöyle sıralayabiliriz:

“Anaları söylerdi it döllerini için. Rahmetlik benden önce görmüş zahar... ‘Gâvur piçleri’ derdi ‘Sizi doğuracağıma bir batman garnımdan taş düşürsem daha hayırlı olurmuş. Edeceğiniz Urusluğu edersiniz, sonra da sinimize sıçarsınız. Olmam diyebilecekler, kara toprağa bulanasıcalar...” (CŞ. s.19)

“...Sonra söylendi: ‘Olmam diyebilecekler, kara topraklara yapışasınca...’ (CŞ. s.65)

“El Eli Yur El de Yüzü”nde ise köyde çıkan dedikodular nedeniyle şöyle bir beddua çıkar karşımıza:

“Ulan bu köyde ne boklar oluyor? Bir türlü aklımız almadı. En iyisi her birinin sözünü kışına silip atmak. Oyun uşağı ettiler hepimizi. Allah bizim de onların da belasını versin. Tez elden kurtulalım bu gâvur dirliğinden” (EEYEEY. s. 72)

“Çelo”da ise Çelo’yu döven Emmisini gaza getiren yengesinin, Çelo’ya ettiği beddualar arka arkaya gelir:

“...Kenef yengenim bir yandan emmimi yeller: ‘Onmaz dertlere düşecesi, iflahsız yaralara tutulacası, ahir başımızın belası... Geberse de kurtulsak...’” (Ç. s.9)

Hasta olan ineğine nazar değdiğine inanan Fadiş, inlemeye beddua etmeye başlar:

“-Vaaay, rızık kapım, vay sarı yavrum vay. Evimin katığı ineğim. Sana göz edenlerin gözleri bozarsın! Rahat yüzü görmesinler. İki dünyada da muratlarına ermesinler! Murtat defterine yazılınsınlar...” (Ç. s. 81)

Komşular, Fadiş’in beddualarına yenilerini eklerler:

“-Vaaah, diyorlardı. Dağ gibi inek devrilip gitmiş. Ellaham bir göze geldi. Bir irbet olasıcanın nazarı değdi. Nazar, taş çatlatır anam. Nazar eden başında bulsun. Allah dünyasını da ahiretini de kara yazsın. Sininde bir rahat uyku görmesin. El alsın, yeke versin, yel alsın sele versin. Tüm bir muratları koyunlarında kalsın.” (Ç. s. 82).

Kocasından dayak yiyince baba evine sığınan Kezik’i gören Fadiş, kendini tutamaz ve beddua etmeye başlar:

“-Senin kör tırnağına kurban ederim Albazları... Vay elleri kırılacağı! Vay harp harp kopacağı Haydar. Benim kınalı yavruma nasıl kıydın? Ciğeri ağzına gelesice... Vay, bunu da mı görecektim? Bu da mı gelecekti başıma? Ellerin yanına düşsün Haydar. Allah unulmaz dertler versin sana...” (Ç. s. 152)

“Dik Bayır”da ise dayısının oğlu Mahmut’un tecavüzüne uğrayan ve buna göz yuman yengesine Halime beddua eder:

“-Yere batasınca Yenge, dedi. Sen az orospu, az pezevenk değilmişsin... Kendimi öldürürsem bil ki sebab-i mevtim sensin. Yüreğime onulmaz yaralar açtın. Allah da senin, oğlunun yüreğine daha derinlerini açsın. Dünya pazarının malamatlarından olun...” (DB. s. 201)

4.5.Yeminler

Ant içmek de denilen yemin, dinî hassasiyetlerin egemen olduğu toplumlarda, yazılı olmayan bir güven sözüdür. Şemsettin Sami ise: “And, kalem” olarak tanımlar. (Şemsettin Sami, 2006: 1556). İnandırıcılığı arttırmak, söze kesinlik katmak vb. durumlar için kullanılan bu sözün, halk içinde birçok kullanımı vardır.

Abbas Sayar’ın romanlarında da yeminler karşımıza çıkar. Çeşitlilik arz eden yeminler ayrı başlıklar hâlinde ele alınıp incelenmiştir:

4.5.1. “Anam avradım Olsun” Şeklindeki Yeminler

Bu yemin türü, en ağır olan yeminlerden biridir. Sadece dinî inanış değil aynı zamanda sosyal bir norm gereği de inandırıcılığı ve kesinliği nettir. Sayar’ın romanlarında bu yemin türü karşımıza şöyle çıkar:

“Eşeğini isteksiz adımlarla çayırığa çekti.(...) ‘Kendime hayrım yok ki sana olsun’ dedi.(...) ‘Sen de başının çaresine bak! Ben gayri kendime yetmiyorum. Kimse ile de uğraşacak hâlim kalmadı...’

Sonra birden dirileşti: ‘Şu oğlum denen deyyus takımlarıyla uğraşacağım. Anam avradım olsun yalanım yok.’ (CŞ. s.94)

Yine “Can Şenliği”nde Hüseyin Ağa oğlunun kendini dinlemeyişine kızar:

“-İt dölünden başka ne beklenir? Ayağının tozuna gurban olaydı. Anam avradım olsun bunu onun yanına bırakırsam.” (CŞ. s. 114)

“Çelo”da da bu yemin karşımıza çıkmaktadır:

“...Var, geç, ko, git! Taşın en sert nerde ise başını da ona vur. Adam bakmış pabuç pahalı. Köylü milleti ile baş edecek hâli yok. ‘Pekâlâ’ demiş. ‘Melmekette kanun var’ demiş. ‘Hakkımı almadan buradan gidersem, anam avradım olsun’ demiş.” (Ç. s. 137)

“Söyleniyordu:

‘Ulan bana bak Çelo’ diyordu. ‘Eğer seni kapımda kuru ekmekle terbiye etmezsem, ırgat, amele, azap gibi çalıştırıp sonunda eli boşa çıkartmazsam anamı, avradımı yedi düvel zina etsin...’ (Ç. s. 199)

“-Eme sen hiç gam yeme, dedi. Ben kuru topraklarda da çok hem de pek çok yattım. Yataklarının, yorganlarının içine köpek sıçsın. Sen onları götürdüklerine bakma da bununla ne demek istediklerini hesaba kat. Biz ipi kırdık diyor, bunlar. Bunun arkası gelir gayrik. Bu iş burda bitmez. Kezik’i de elden gitmiş bil. Bir de o boku yeyip kızı Haydar’a dön geri ettirirlerse anam avradım olsun, emmim denecek düzüyü haklarım...” (Ç. s. 226)

“İradeli, inanmış gözlerini büyüterek İzzet’e baktı. Ve bağırdı:

-Bana bak! Dedi. Yaşım on dokuz. On dokuz yıl daha verirler. Eder otuz sekiz. Mapustan çıkacağım. Yine köye geleceğim. Senden hakkımı almazsam, ölü anamı, ölü ninemi Kabe yolunda zina etmiş kul olayım...” (Ç. s. 250)

“Tarlabaşı Salkım Saçak”ta da İstanbul’a kaçan kahraman, geride bıraktığı çocuklarına ve eşine, kasabalıların bir şey yapmasından korkar::

“Mis sokağında bir otele indim. Yatmak, günlerce yatmak istiyordum. ‘Çocuklarıma bir şeyler yaparlar mı? Yaptılar mı? Öyle bir şey varsa anam avradım olsun, hemen döner, kahbe analılardan birkaçını temizlerim. Sonrası? Ben zaten ölmüşüm...” (TSS. s. 17)

4.5.2. “Üçten Dokuza” Şeklindeki Yeminler

“Üçten dokuza” şeklindeki yeminler, İslâm dininde erkeğin karısını üçer kez ve aralıklı söyleyerek boşamasından kaynaklanmış bir yemin çeşididir. Ancak daha sonraları bu yemin türü, her durum ve olaylarda kullanılmaya başlanmıştır. Netice itibariyle ağır olarak nitelendirilebilecek bir yemin olan “Üçten dokuza”, Sayar’ın romanlarında da kullanılmıştır:

“...Nerde ise derenin suyunu içiyor köy cümlesiyle. Işığımız yok, radyomuz yok. Gaz yağı lambasının esiriyiz, kuluyuz. Arada haber gelir köye: Danişmen köyüne büyük büyük adamlar gelmiş: ‘Sizin yolunuzu yapacağız, suyunuzu getireceğiz. Emme, tüm bir ireyinizi Demirgırat’a vermek gavliyle, üçten dokuza yemin etmek şartıyla...’” (EEYEEY. s.14)

“...Allah yalanı sevmez! Doğrusu ben de böyle düşündüm. Yanılmamışım da! Kaza başkanı şehere her varışında el bebek, gül bebek etti beni. Lokantaların en hasına, en âlâsına götürdü. Ben de rakıyı oradan öğrendim. Şehir terbiyem var evvel Allah! Mohterem Hakkı Bey! Bizim köyün cümle halkı “üçten dokuza” yemin etti.

Hanelerimize gidince; karılarımıza, kölelerimize “üçten dokuza” şart ettirdik.”
(EEYFY. s. 25)

“-Garı, dedi köylülerden biri. Seçim sandığı açılmıştır. Gidelim, olmaz olasıca neye nereye vermediğimiz ireyimizi sandığa atalım da kurtulalım bu işin içinden... Her haneye birer kutu şeker verileceğini Muhtar da Ocak Başkanı da üçten dokuza şart ederek sözlerini mühürlediler.” (EEYFY. s. 175)

“Dik Bayır”da Gani, Ziya’dan yemin alarak teminat elde etmiş olur ve içi rahatlar:

“Giderayak Gani, Ziya’nın ceketinin yeninden tuttu:

- Üç dokuz üzerine tamam mı?
- Hemi de gavisinden, tamam...” (DB. s. 79)

“Anılarda Yumak Yumak”ta Hâkim Bey, yemin eder:

“...Fıkra burda bitmiş, Hâkim Bey eklemiştir: ‘Evet benim işime karışmayın. Benim de kendime göre okkam var, dirhemim var. Şartım var, şurtum var. Her bir tüm anam, avradım, gelmişim geleceğim üstüne, üçten dokuza şart ettim. Heç birini bozamam. El içinde vasiyet ettik, ölmeyince olmaz.” (AYY. s. 27)

4.5.3. “Murtat (Mürted)/Firavun Defterine Yazılmak” Şeklindeki Yeminler

Murtat (mürted); inatçı, ters, kötü ya da kâfir kimse anlamında kullanılır. Abbas Sayar’ın romanlarında bu tür yeminler de tespit edilmiştir.

“-Bana bak, Haydar, dedi. Kapında örklü mal olsam, o örkü kırıp kaçmazsam Allah beni kâfir defterine yazsın. Döner de bu evin kapısından ayağımı içeri atarsam yedi düvelin murtadı olayım.” (Ç. s. 151)

“Müslim Gani’nin ellerini tuttu:

-Herkes sana da sülâlene de duacı. Onlara yağın dua rahmetini artıyorsun. Köyün garip canını kurtarıyorsun. Canını, malını bizim için orta sofrası ettin. Bilmeyenlerin gözüne, dizine durur. İnşallah da duracaktır. Senin her bir teklifatın canla baş üstüne... İki bin gaymayı cebinde bil. Kimseye kıl ucu bir şey söylersem, rûz-ı mahşerde gaydim murtad defterinde çıksın...” (DB. s.82)

“...Halime var ya, dedi. Halime var ya. Bugüne dek olduğu gibi bundan sonra da aramızda geçen rezilliği bir dünya kuluna ısıtırsan, sağ kulağından sol kulağına duyurursan, sen de ben de murat defterine yazılmış kul olalım.” (DB. s. 229)

“... Yaşım seksen... Üç gün ötesine senedim yok. Ama, ben Hâkim Canân isem, sizden hakkımı, tarlalarımın kalacak zırnığını almadan gidersem, Firavun defterine yazılan kul olayım. Mecusî Yezidî, münkirin teki olayım! Allah yedi katında, yedi misli zulüm etsin. Kırk katında kırk büküm beni... Anam avradım olsun. Torunumun zina etmiş kul olayım. Üçten dokuza şart olsun. Dip nenemi Kâbe yolunda zina etmiş kul olayım...” (Ayy. s. 96)

4.5.4. Allah Adı ile Yapılan Yeminler

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın adıyla yapılan üç yemin vardır: Vallahi, Billahi, Tillahi. “El Eli Yur El de Yüzü” romanında Allah adı ile yapılan bir yemine rastlanılmıştır:

“...Bize gelen sevindirici haberler hepinizin bizimle birlik olduğunu gösteriyor. Sağ olun, Allah sizden razı olsun. Koşa yaşayın! DP sizi evlâdı gibi kucağının korunmasına aldı. Size yemini billah ile söylerim ki bu seçim sonrasında köyünüze devletin bütün nimetleri aktarılacaktır.” (EY. s. 167-168)

4.6.Küfürler, Argo Sözcükler

Türkçe Sözlük’te “Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin kullandığı söz ya da deyim” (TDK, 2005: 117) şeklinde tanımlanan “Argo”, günlük yaşamın içinde olan bir kültür ögesidir. Küfür ise “Sövme, sövme için söylenen söz, sövgü” (TDK, 2005: 1279) şeklinde tanımlanmıştır.

Abbas Sayar’ın romanlarında küfür ve argo sözcüklere rastlanmaktadır. Olayları Yozgat bölgesindeki köylerde geçen romanlar, köylü halkın hemen her durum için söylediği kalıplaşmış küfürlerle sahne olmuştur. Hatta bazı küfürler o kadar normalleştirilmiştir ki olumlu durumlar için bile küfür kullanılmıştır. Mesela bir kişi övülürken bile “Helal olsun kahbenin dölüne” yahut “Vay kahpe analı, her işin

üstünden geliyor” gibi küfürlerle övülmektedir. Selam verirken de “Kerhaneci” gibi selam cümlesi/kelimesi olmamasına karşın kalıplaşmış bir şekilde kullanılmıştır.

Sayar’ın romanlarında tespit edilen küfürlü ve argo sözlere yer verilirken bazı küfürleri sansürlemek için nokta (.) koyulması tercih edilmiştir. Zira romanların hemen her sayfasında, diyalogların büyük bir çoğunluğunda en az bir tane küfür veya argoya rastlamak mümkündür. Hâl böyle olunca bazıları açıkça verilirken bazıları sansürleyerek vermek yerinde olacaktır. Ayrıca bir romanda geçen bütün küfür ve argo yerler alıntılanmamıştır. Örnekler sınırlı tutularak konu tamamlanmaya çalışılmıştır.

“Can Şenliği” romanına baktığımızda, oğulları tarafından terk edilen ihtiyar Hüseyin Ağa iki cümlede bir küfreder:

“Ha babam, diye seslendi, dört bir yanındaki boşluğa. Ha babam, suyun yok, selin yok, yatağı s.ktir et, sarınacak bir yorganın yok. Adın da uluların ulusu: Bekçi... Ulan Hüseyin, bekçiliğin adını da bokladın. Gredisini on paralık etti.” (CŞ. s. 12)

“... Mayanız batsın! Suç sende değil, benim gibi hâlâ insandan umutvar olan kerhanecide...” (CŞ. s.17)

“Sesleri hayal meyal duyuyordu. Ama kuşların kendi aralarında gırgır geçtiklerini, seslerinin de bir dünyayı tuttuğunu biliyordu. Şimdilik çatacak, acı alacak onları bulmuştu. ‘Benimle oynuyor deyyuslar’ dedi. ‘Kahpe analılar benimle oynuyor. Akılları fikirleri bana takılı...” CŞ. s. 27)

Hüseyin Ağa, bekçilik yaptığı bağı talan eden çocuklara kızar, söver bu kez de:

“...Sitem etmek istiyordu. Acı acı yüzünü buruşturdu. Bu isteği de böylece başından attı. Ama yüreği doymun değildi. Elinde kala kala bağı talan eden piçler kalmıştı. ‘Ulan domuz piçleri! Ulan olmam diyesticeler! Ulan murtad döller! Dağın başında da mı dirlik düzen yok bana? Ulan kuru somunuma şimdi de siz mi ağu katacaksınız? Deyyus döller! Sizin yüzünüzden eşseksiz bir dirlik ile terhis emri çıkacak. Varsın, sizi doğuranların gıçı soğusun. Elllerine gına yaksın orospu analarınız(...)” (CŞ. s. 30)

“-Ulan olmam diyesticeler, ulan geçmişi kınalının döller, ulan veled-i zinalar! Şu ham armudu, elmayı yolunca ananızın gıçı mı soğuyacak?” (CŞ. s. 52)

Bu kez de oğullarına yeniden söver:

“Ulan oğul, evlat denen dinsiz takım! Ufacık bir odada bir yatımlık yer de bana ayırsanız gıcınız mı ıslanırdı? Ulan rafazı döller!(...) Ulan bok döller, ulan eşşek sıpaları! Ananızın kemikleri mi serinliyor şimdi? Utanmaz deyyuslar, fişki analılar. Benim bu sefilliğim ciğerinizi mi soğutuyor? Olmam diyesticeler... Ben aslında belime seğırten suya küfredirim. Sizin gibi iki eniğe döl oldu diye” (CŞ. s. 59)

“Can Şenliği” romanında ilerleyen sayfalarda bu ve benzeri küfürler devam etmektedir. Ancak bu örneklerin yeterli olduğu düşünülerek diğer eserlere bakılacaktır.

“El Eli Yur El de Yüzü” adlı romanda küfür ve argoya rastlanır:

“-Demek sizin işiniz ne dediğini bilmez, abadı sabadı olmayan bu bok takımlarına mı kaldı? O zaman vay sizin hâlinize!

(...)

-Aslında bu iki kâfir ecüş mecüş taifesinden. Gurban olduğum Hakkı Bey, biz bu ırzı kırık, orospu dölü için huzurunuzda gelmedik.” (EEYEEY. s. 21-22)

“Sizin şekerleriniz, dedi, apış arasında! Şu ikiyüzlü adamlardan merhamet mi bekliyorsun? Her biri, var günün adamı!(...) Ocağın tütme dönp bakarlar mı ev tarafına? Bunların hepsi menfaat pezevengi! Kalkın karılar! Gidelim bu densiz yerden...

Sonra yanlarında oturan beş altı ihtiyara doğru sesini yükseltti:

-Pezevenkler! Dedi.” (EEYEEY. s. 41)

“...Hikâyenin sonu iyi geldi. Aha işte icracı caminin önünde. Ver hesabını tamamını! Kaçacağı hiçbir köşe yok. O deyyus particiler size cennetten köşkler vaat ederken işte böyle vaatlerini yerine getirip icrayı göndermişler. Vay kerhaneciler vay! Vay deyyuslar vay! Vay utanmaz arlanmazlar vay! Vay dini kırıklar vay! İkiyüzlü pezevenkler!” (EEYEEY. s. 80)

Daha galiz bir küfür de köylülerden birinden geliyor “El Eli Yur El de Yüzü” romanında:

“Umutsuzluk her birine avaralık vermişti. Her konunun bir arasında biri hayasını kaşıyor: ‘Adam .ina koyim. Bunun burası köy. Ezayı cefayı yine sırtımıza yorgan yapıp kömülürüz bitik garılarımızın goynuna yatıp unuturuz dünü de bugünü de...” (EEYEEY. s. 93)

“Çelo”da da benzer argo ve küfürleri görürüz. Tekrara düşmemek için daha önce verilmeyen örneklerden verilmeye çalışılacaktır:

“Çektiğimi ben bilirim abi! Taş dayanmazdı, demir dayanmazdı bu zuluma. Dayaklarına ah demedim. İnsan hak etse dayak yese içi yanmaz. Neymiş? Harmana azık götürürken eşmede durup yüzümü yumuşum. İçicik oturmuşum. ‘Gel eşşeoğlueşşek, gel itoğluit’ derdi.” (Ç. s. 11)

“Emmim hem beni kovalıyor, hem de arkamdan laf yetiştiriyordu: ‘ Kaç, kaç. Ahir elime geçersin. Delik deşik edeceğim seni. Seni it sıpası seni. Seni eşşek dölü seni’ Bir kaçtım abi, bir kaçtım ki tarifinin mümkünatı yok. Sonunda emmim şışti. (...) Bağırıyordu: ‘İtlere leş edeceğim seni...Seni fışkı dölü seni... Seni it eniği seni...’” (Ç. s. 12)

“...Herif yer içer, ‘Canına sıçtım, s.ktir ettim. G.tüne baka baka defolup gitti köyden’ der.” (Ç. s.119)

“Yılık Atı”nda ise İbrahim, karısından hıncını çıkarmaktadır ve argoya başvurmaktan çekinmez:

“Her boka karışırınız. Her pazarda ipliğimiz olsun dersiniz. Sizin aklınız hangi boka erer? (...)” (YA. s. 60)

Doru’yu ve yavrusunu elinden kaçırın İbrahim, arkalarından ikisine de küfreder:

“Ulan namussuz Doru, ulan nankör tay bir daha isminizi ananın, arayanın, soranın, aklından geçirenin anasını avradını sülalesini... diye bağırdı. Hırsla üzengileri vurdu. Kırat, dörtnala kalktı...” (YA. s.111)

“Tarlabaşı Salkım Saçak”ta kocasını başka bir kızla yakalayan kadın, feryat ederek küfürlü bağırımaya başlar:

“ ‘Oh olsun orospu’ diye bağırdı karım. Kendini toparlayan kıza: ‘Oh olsun orospu. Evimi yıktın kaltak. Bu burada bitmez. Tüm bir kasabaya irbet edeceğim seni. Kerhaneye göndereceğim seni...’” (TSS. s. 12)

Abbas Sayar'ın diğer romanları (Dik Bayır, Anılarda Yumak Yumak) da küfür ve argo sözler bakımından zengindir. Gereğinden fazla argo ve küfür olduğu için, örnek olması açısından sadece birkaçına yer vermek yeterli görülmüştür.

4.7.Nasihatler

Öğüt demek olan nasihat, büyüklerin tecrübelerinden yararlanarak, kendinden daha genç ve tecrübesizleri geleceğe dair uyarmak ve nasıl olması, davranması gerektiğini bildirmek için kullandıkları sözlerdir. Nasihatler, ünlü bir kişiden olabileceği gibi sıradan bir insandan da olabilir. Asıl önemli olan nasihatın içeriği ve mahiyetidir. Örneğin, Mevlâna'nın yedi öğüdü ünlü bir nasihattir. Yine Edebâli'nin Osman Bey'e öğüdü, ünlüdür. Ancak, bir anne babanın çocuğuna verdiği öğüt, bir öğretmenin öğrencilerine verdiği öğüt, ünlü olmasa da nasihat olma özelliğini korur.

Nasihatler, Divan edebiyatında manzum olarak kaleme alınmış başlı başına bir konu teşkil etmiştir. Nâbi'nin “Hayriyye”si veya Feridüddin Attar'ın “Pend-nâme”si en iyi nasihatname örnekleridir. Nâbi, “oğlu Ebulhayr için 1701'de Hayriyye adlı eserini nazmetmiştir. (...) Şiirlerinde okuyucusuna sürekli öğüt verip yol gösteren bir tavır takınmıştır” (Şentürk ve Kartal, 2007:266). Yunus Emre, Hoca Ahmet Yesevi gibi birçok şair de nasihatleriyle yol gösterme çabası içinde olmuşlardır.

Abbas Sayar'ın “Çelo” ve “Dik Bayır” romanlarında nasihat örneğine rastlanır:

“Çelo”da Osman Emmi, Çelebi'ye Eset Çavuş ile olan kavgalarından dolayı nasihat eder:

“Osman'ın sesi sertleşti:

- Oğlum, dedi. Ağayın dünya kadar borcu varmış Emmine. Eset Çavuş tutar da tarlaların yarısını verir mi sana? Yarı yarıya seni ortak eder mi? Bana gayrı söz düşmez. Karışmam işinize... Başınız pınar ayağınız göl olsun. Sen böyle direttikçe işi sarpa sardırırsın. İcra kaldırır ağanın sehmine. Sonra üstüne tapulatur malları... Sehmine beş on kuruş kalsa o da mahkeme mesarifâtına gider. Benden sana büyük nasihatı: Emmi ne verirse al, geç, ko, git kazaya. İster ufaktan bir iş tut. İster parayı pangıya koy. Hademelik mi olur, odacılık mı olur, bir iş bul. Kurtul köyün it dirliğinden.” (Ç. s.61)

“Dik Bayır”da ise köyün geçmişi anlatılırken Rahmetullah'ın bütün aileye yerleşmeleri için öğüdünden bahsedilir:

“Dedem, dip dedesinden duyduklarını bir yere bağlamak istemezdi. O yaşlılığında tatlı tatlı gerinir: ‘Yaa, işte yavrularım’ derdi. ‘Gideceksiniz bu yurttan’ demiş. ‘Bu yurdun gayrik abadı sabadı kalmadı. Bu yurt, kimseye yâr olmaz. Olmaz değil, kimseye yar etmezler. Ser mi bulursunuz, yar mı bulursunuz? Bu sizin bileceğiniz, kısmetinizin ayağına takılacak bir iş. Yukarıya! Kayseri ilini bir tüketin! Yol boyundan bir çıkın! Bir peyke, bir köşe bulun! Davarımızı otlatacak bayırı olsun! Gerisinden korkmayın. Bir koyun bir insan besisi. Bir koyun, bir adamı dengeler. Onları sıkı tutun! Onları çoğaltmaya bakın! Koyun milleti altun ufağı. Koyun milleti bilen elinde Kârun’un hazinesi. Koyun azalırsa dirliğiniz azalır. Koyun biterse siz de kendinizin bittiğini bilin. Bu ara, tarla tapan bir şeyler bulursanız onu da el altı edin! Yukarılar boş imiş. Bir bölük Ermeni, Rum milleti varmış. Tekleme de Türkmen köyü. Siz de bir boşluk bulun girin aralarına! Sıkışın bir yana! Sıkışın dediysen yeriniz gözden irak olsun! Bir kuytu, bir köşe. Bir uğursuz gelirse karşı koymasını kolay bir yer. Evinizin sırtını dikliğe dayayın! Bir bölümü yamacın suratına girsin. Arkanız pek olsun. Geriniz gavi olursa, cedelleşmeniz kolay olur. Davarı, koyunu ağıl kokusundan pek uzağa salmayın! Keşifçi koyun bir sivrilige! Bir atlı görünse bile tezinden davarı ağılınıza koşturun! Bahar boyu, yaz boyu nerde bir tutam ot bulursanız, hazne edin! Sizin ambarınız boş olsa da samanlığınız ‘kit ki’ dolu olmalı. En yaşlınız Temur. Vekilim de o. Sözünden kıl adım öteye çıkmayın. O, sizi çamura batırmaz. Büyüğünü bilmeyen de Allah’ını bilmez.” (DB. s. 13-14)

4.8.Hitaplar

Hitabet, topluluk karşısında herhangi bir konuda etkili bir şekilde konuşmak şeklinde tanımlanır. İyi bir hatip, kendisini dinleyenleri etkiler ve onların düşüncelerini değiştirebilir.

Günümüzde hitabetin en çok kullanıldığı yerler, Meclis konuşmaları, siyasî propaganda meydanları, camiler ve eğitim kurumlarıdır. Abbas Sayar’ın “El Eli Yur El de Yüzü” romanında köylüleri etkileyen siyasetçi hitapları görürüz:

“Herkesin gözü bizdeydi. Sanki hiçbiri nefes almıyor, güleç olmaya özenen göz bebekleriyle bize bakıyorlardı. Ön sıralarda oturan Ocak Başkanının sıtmasız sesi duyuldu:

“- Canım gardaşlarım! Mohterem köylülerim! Allah bize heç görmediğimiz bir gün gösterdi. Melmeketimizin itibarını yüceltecek beş büyük mebusumuz köyümüzü şereflendirdi. Allah’ın büyük bir lütfuna kavuştuk. Kuş uçmaz kervan geçmez köyümüz cennet bağına döndü. Köyümüzü ihya ettiler, şereflendirdiler. Allah da onların bu

dünyada ve ahirette şereflerini daim etsin. (...) Ben fazla konuşmayı bilmem! Sayım misafirlerimiz beni başışlasınlar. Şimdi söz hakları onlarda(...)

Bize 948'de: 'Siz gidin asılın, sonra biz geliriz' diyen boylu poslu ilk milletvekili olan kişi sandalyesinden doğruldu:

“- Sevgili Zacıoğullar! Muhterem kardeşlerim! Aranızda sizinle birlik olmaktan büyük bir saadet duyuyoruz. Bize doksan dokuz oy'un doksan dokunuzu da vermekte gösterdiğiniz büyük şerefi hayatımız boyunca şükranla anacağız. Siz Türk milletinin ne kadar asil, ne kadar faziletli olduğunu, vefekâr olduğunu, hak bilir olduğunu doksan dokuz oy'unuzla; değil Türkiye'ye, dünya tarihine tescil ettiniz. Yozgatlıyı millet çapında büyüttünüz. Size ne kadar teşekkür etsek, şükran duygularımızı sunsak azdır. Sizleri gelecek tarihte, Yozgat'ta demokrasinin tarihini yazan insanlar olarak şerefle, minnetle anacaklardır. Siz oy tercihinizle demokrasinin memleketimizde ne denli asil yerleştiğini cümle âleme ispat ettiniz.

Yeri değil ama; yok yeri, bir laf var: yiyen ağız utanır. Biz bu asaletinizi, vefakârlılığınızı şahıs olarak, parti olarak tarihimiz boyu unutmayacağız. Birinizin ayağına taş değse, bizim canımız yanar. Hemen bildirin bize, onu tedavi edecek gücümüz var. Sizin biriniz, hepimiz yüreğimizin can parçasısınız. Ben artık Zağcıoğlu köyünün bir üyesiyim. Yozgat'ta, Ankara'da, Meclis'te, her ne yerde ise öküzünüzün tırnağına taş değmesinin hesabını sorarız. Gelirken gördük ki yolunuz nerdeyse bir cılga. Şehre on km mesafede böyle bir yolu yapmayan nafia teşkilatını lânetlerim. Bir hafta içinde emredeceğiz yolunuz yapılacak, suyunuz getirilecek! (...) **(EYEEY. s. 39)**

5. DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

Bu bölümde Abbas Sayar'ın romanlarında tespit edilen dinî kurumlar, komşuluk-misafirperverlik ve vakıflar incelenmeye çalışılmıştır:

5.1.Dinî Kuruluşlar

“Anılarda Yumak Yumak”ta Hâkim Bey, geçmişinden bahsederken, bazı tarikat mensuplarını eleştirmekten kendini alamaz:

“Ben taa Fatih Medresesinden geldim. Aklımca nice Dersiâmlardan feyz aldım. Tarık-i Nakşibendî, Melâmî, Halvetî müntesibleriyle tanıştım. Girit giderken onlar ‘hu’ çekiyorlardı. Cephede, akl-ı evveller, keçinin kuyruk tutuşundan hava raporu yapıyorlardı. ‘Cuma günü muhabere olmaz’ dediler. Ama kâfir cumayı mûmayı dinlemedi. Netice: ‘Eller şehit, biz gazi...’ daha doğrusu ‘bok yerine gitti Niyazi...’

Bu aralık beş on saniyelik bir duraksama geçirdi. Kaşları çatılı çatılıverdi. Boynundaki kravattı çözüp yan kıyısına attı:

-Bu kerhanecilerin inadına takıyorum. Bunların hepsi Mustafa Kemâl düşmanı. ‘Boynunuza bu yuları O getirdi’ diyorlar. Bana diyemiyorlar, ama güçlerinin yettiği kravattakanlara söylüyorlar. Ben de duymamazcılığa geliyorum, hiç oralı olmuyorum.

Bunlar bir gavm... Görünürde Allah'ın kulu, Muhammed'in sadık bendeleri. Aslında kuru Şeriatın bendeleri. Akıl sermayesini ‘yokluk’ çengeline asmış bir kişiden ne umarsın? Gaflet çukuruna düşmüş zavallılar. İflah olmaz beyin hastaları. Acınacak taifedir bunlar. Gel gör ki: ‘Vah vah, delalete düşmüş, yoldan sapmış gafiller’ diye onlar sana acırlar.” (Ayy. s. 79-80)

5.2.Komşuluk – Misafirperverlik

Abbas Sayar'ın romanlarında olaylar köyde geçtiği için, komşuluk ve misafirperverlikten de bahsetmiştir. Zira birçok romanında köye misafir gelen banka görevlisi yahut hacizci, siyasi parti temsilciler vb. görülür. Onların köyün adet ve geleneklerine uygun olarak karşılandıkları ve misafirperverliklerini gösterdiklerini görmek mümkündür. Bu konuyla ilgili Abbas Sayar'ın romanlarında şu tespitler yapılmıştır:

“O aralık kıyı köşede diz çöküp oturan ve yola bakan Oşukçu İbiş’in sesi duyuldu:

-Geliyorlar, geliyorlar!

Topluluk birden toparlandı, ayaklandılar, bakışlarını yola çevirdiler.

Muhtar:

- Geliyor! Dedi, sandık başkanı. Yürüyüp karşılayalım. Atının üzengisinden turalım. Ağrıtmadan, incitmeden indirelim attan. Ağırlanması, ikramı benden. Ben onu odamda kuş tüyü yatağa yatıracağım. Yokluğuna yok emme tavuk keseceğim. Şehirden domates, salatalık getirttim. Aldığımız habere göre, akşamları bir iki tek atarmış. Bir büyük rakı emrine hazır. İnişinde büyükler tokalaşsın, küçükler elini öpsünler. ‘Hoş geldin’ desinler, sonra yavaş yavaş dağılsınlar. Gazi Ahmet Emmi, ocak başkanı, Oşukçu İbiş, tüm dördümüz, odama misafir edelim.

(...)

Sandık başkanı Hakkı Bey, atın gemini gere gere karşılarına dikildi.(...) Üç beş adım ötesinde kılavuz köylü giysi şekilsizliğinde mançooya benziyordu. Hakkı Bey atını durdurunca hemen koşup atın gemini tuttu. Hakkı Bey’in inişine köylüler de yardımcı oldu. Köylülerin büyükleri birer birer başkanın elini sıktılar, küçükler el öpme yarışına girdiler.

(...)

Hakkı Bey önde, Muhtar, Ocak Başkanı, Gazi Ahmet ve Oşukçu İbiş odaya yöneldiler. Muhtarın odasında kuş sütü eksik bir yer sofrası kurulmuş. Sofra kenarlarına kilimli minderler atılmıştı. Hakkı Bey’e yeniden: ‘Hoş geldin, sefalar getirdin!’ dediler. Hakkı Bey, makatta üç beş dakika dinlendi, sofraya buyur ettiler, kaba minderi gösterdiler, kendileri de diz kırıp oturdular.” (EEYEEY. s.16-17-18-19)

Köylüler şehirde misafir olur ve parti il başkanı onları güzelce ağırlamak için bir lokantaya götürür:

“-Sevgili Zağcıoğlu kardeşlerim, bu arz ettiğiniz bütün hususlar sizin asaletinizin gösterdiği doksan dokuz oyla uygulanıp yerine getirilecektir. (...) Bugün zaman geçti. Yarın Ziraat Bankası müdürünü ziyaret ederiz. Şimdi hepimiz benim mübarek misafirlerimizsiniz! Şöyle bir lokantaya gidelim. Ben de size ufak ikramımla partinin teşekkürünü söyleyeyim.

Köylüler:

-Sayım ireis, zatınızı rahatsız etmiyelim, dediler.

Reis:

-Rahatsız etmek ne kelime! Üstelik şanınızı, şerefınızı gittiğimiz lokantada da göstereceğim.

Lokantada hazırlanmış geniş bir masaya buyur ettiler. Bizim köylüler ürkek ürkek sandalyeleri altlarına çektiler. Parti başkanı onları rahatlattı:

-Aman sayın hemşerilerim, gurbet uşağı gibi masada donup oturmayın. Bu masa sizin büyük şerefimize açılmış masadır. Her zaman da size açık kalacaktır.” (EEYEEY. s. 64-65)

“Dik Bayır”da ise misafirperverlik şöyledir:

“Cip bir öğle sonu bizi köye ulaştırdı. Tatlı bir yaz günüydü. Dereboyu yine bir renk cümbüşü ile alıp vuruyordu ortalığı.

Caminin serin gölgesinde duvara sırt verip çömeldik. Beş kişilik bir parti grubu idik. Sağdan soldan işsiz köylüler toparlanıverdiler. Sandalye getirdiler.

(...)

Tanıdıkları sordum. Kimi bağda, kimi bahçede, kimi tarlada idi. Onlar da toparlanıncaya kadar ortalığa akşamüzerinin ilk mahmurluğu çöktü.

Ali ağa göçeli çok olmuştu. Yıllar öncesi yarım kulak duymuştum ölümünü. Çocukları yürekten sahip çıktılar. Bırakmadılar bizi o akşam. Genişçe odalarının baş köşelerine ‘buyur’ ettiler. Yedirdiler, içirdiler.” (DB. s. 24)

5.3.Vakıflar

Vakıflar içerisinde pek çok başlık yer almaktadır. Bu başlıklardan biri de köyde kurulan dernek ve kooperatiflerdir. Dernek ve kooperatifler, birlik ve beraberliğin yanı sıra dayanışmanın da sembolü olan kuruluşlardır. Özellikle köy, kasaba veya küçük kentlerde hem kamu yararına hem de ayrı ayrı şahısların yararına yaptırılacak olan eğitim kurumu, yardım kuruluşu yahut ev, vb. yerler için imeceye benzer bir sistemdir.

“El Eli Yur El de Yüzü” romanında seçim vaadi olarak her köye cami yaptırma parası verileceği duyurulunca, Zağcıoğlu köylüleri de bu parayı alabilmek için şart olan derneği kurarlar:

“... Sonra camisi olmayan köylere cami yapmaları için devletten çimento, usta ücretleri ödenecekti. Minaresi olmayan camilere minare yapılacak, yardıma muhtaç camilere para yardımı yapılacaktı... Yurdun tüm bir yönünü din adına büyük bir heyecan kaplamıştı. Bir şart vardı ortada: ‘Cami Yaptırma Dernekleri’ kurulması ve işin bir otoriteye bağlanması idi...”

Köylüler Cami Yaptırma Derneği kurdular kendi aralarında. Ama, bir de Dernek Tüzüğü'nün şehirde bir gazetede yayınlanması zorunluluğu vardı. Zorunlu olarak bunu da yaptılar.” (EYEEY. s. 140)

“Dik Bayır”da ise Almanya’ya işçi olarak gitmek isteyen Beydiyar köylüleri, bu işi kısa yoldan halletmeleri için bir kooperatif kurmaları gerektiğini öğrenirler. Ve köylü birleşerek bir kooperatif kurarlar:

“Müslim:

-Bey, dedi, köyde bir halt ettiler. Kooperatif mi ne bir şey varmış onu kurdular. Bu yoldan kolay gidilmiş alımanlığa... Lâkin iş burada bitirmiş. Kurumda bitirmiş. İskânda bitirmiş. Senin de tanımadığın yok ki hani...” (DB. s. 35)

6. HAYATIN DÖNÜM NOKTALARI İLE İLGİLİ GELENEK VE GÖRENEKLER

İnsan hayatında geçiş dönemleri olarak adlandırılan doğum, evlenme ve ölümün önemli bir yeri vardır. Sayar'ın romanlarında yer alan bu dönüm noktaları ile ilgili gelenek ve görenekleri içerisinde doğuma yer verilmemiştir. Ancak evlenme ve ölümle ilgili unsurlar yer verilmiştir.

6.1. Evlenme

Evlilik, toplumun temeli olan ailenin başlangıcını oluşturur. Evlilik müessesesi, hem birey hem toplum açısından çok önemli olduğu için, çeşitli törenlerle bu evlilik ilân edilir. Bunun da yolu düğünlerdir.

Evlenme ve düğünlerle ilgili her bölgede farklı gelenek ve görenekler görülebilir. Zamanla ritüel hâlini alan bu gelenek ve görenekler, bölgenin ekonomik, sosyal ve siyasî durumuna göre değişiklik gösterebilir.

Abbas Sayar'ın "Can Şenliği" romanında, eşi öldükten sonra oğulları tarafından istenmeyen ve çaresiz kalan Hüseyin Ağa, kocasını kaybetmiş bir kadınla evlenerek iç güveysi olur. Tabii ki bu evlilik bir düğün ritüeli ile olmaz; ancak gelenek ve görenekler açısından oldukça zengin bilgiler sunar. Diğer bir örnek "El Eli Yur El de Yüzü" romanında oğlu Ankara'ya amelelik yapmaya giden Kezban Hatun'un istemsiz bir gelin alması söz konusudur.

6.1.1. Kız İsteme

Kız isteme, evlenmeden önce erkek ailesinin kız ailesine ziyarete gitmesi ve sohbetten sonra oğullarıyla kızlarının evlenmek istediğinin belirtilmesidir. Genellikle kız istemeye gidilmeden önce kız ailesine haber verilir, uygun bir gün alındıktan sonra tatlı, çiçek vb. hediyelerle kız evine gidilir. Geleneksel olarak, kız tarafı misafirlere kahve ikram ettikten sonra iki tarafın da büyükleri söz alır. Erkek tarafının büyüğü "Allah'ın emri, peygamberin kavli" ile kızı ister. Kız tarafı da uygun görürse evlilik için ilk adım atılmış olur.

“Can Şenliği”nde ihtiyar Hüseyin Ağa, bekçilik yaptığı bağdan yakınlardaki bir köye gider. Yolda gençten bir gelin görür ve gelinin anasının dul olduğunu öğrenince ona bir hikâye anlatarak durumunu izah etmeye çalışır:

“-Şehrin, kasabanın, köyün herhangi biri ise birinde bir Fadime Hatun varmış. Karşıdaki evde de kapı bir komşu sayılır bir Mehmet Ağa... Gün ola, harman ola. Tanrının büyük takdiri Fadime Hatun’un kocası sizlere ömür... beş, on gün sonra da Mehmet Ağa’nın karısı... dünyada olmuş olacakların en büyüğü ölüm. Atsan ataman, satsan sataman...

Sustu birden... Bakışını önündeki toprağa çiviledi kısa süre. Ve içinden söylendi: ‘Ben ondan öteye giden yolu da buldum. Yook, buldum değil, rüyamda gördüm’

Yeniden kendini bağdaşındaki dünyasına döndürdü:

-Haaa, üç beş gün ağıt, figan... Baş sağlığı, can sağlığı... Şu insanoğlunda acıyan yer başka, acıkan yer başka olur. Ve de gün geçer ölüm acısı unutulur. Hemi de tezinden... Sonra yine allı morlu... Öyle olmuş. Herkes yeniden işine gücüne dalmış...

Günlerden bir gün Mehmet Ağa öküzleri önüne katmış. Tarlaya, çifte, çubuğa...

Karşı evin penceresinden Fadime Hatun görülmüş, giyimli kuşamlı... ‘Uğurlar olsun Mehmet Ağa...’ ‘Sağol Fadime Hatun...’ ‘Sağolmaya hepimiz sağ olalım. Evin evime karşı. Tarlalarımız birbirine bitişik... Senin karın öldü, benim kocam. Giden gitti, kalan kaldı...’

Mehmet Ağa aval aval: ‘Ee, ne bana evden, tarladan?’ demiş.

O aralık bir horoz sokak arası bir tavuğa çullanmış...

Fadime Hatun onları göstermiş: ‘Şu horoz ile tavuk kadar bile olamadık. İşte böyle Mehmet Ağa’ demiş, kapamış penceresini.” (CŞ. s.80-81)

Hüseyin Ağa’nın anlattığı hikâyeyi ilk önce anlamayan gelin, Hüseyin Ağa’nın niyetini açık açık söylemesiyle anlar. Bir de bağında bekçilik yaptığı Nail Efendi aracılığıyla gelinin kocasını gece vardiyasından gündüz vardiyasına aldırma sözü verince gelin bu işe onay verir. Kısa bir süre sonra kız isteme töreni gerçekleşir:

“...Gelin kahvesini getirdi. Yeniden sigara tuttu. Diri diri aldı sigarayı. Elleri fazlaca titremeden kahvesini yudumladı.

Kadınlar biraz sonra dışarı çıktılar. Yavaşça karşı odaya geçtiler. Kapıyı iyisinden örttüler. Fısıldaşarak konuşmaya başladılar:

-Gıı, kele anam! Herif de bek yaşlı. Mezerini üç aydan köye gazdıracak cinsinden. Murat aldıracak heç bir halı yok ki!

Sözünü kesti öbür kadın. O da bir altmışlık vardı. Yengelik yapıyordu arada...

-Fadik abla, dedi. Sizininki tencere kapak işi... O, ihtiyar da sen çiçeği burnunda gelin misin? Ahir ömründe bir guru nefes. Sen ona, o sana... Yalnızlıktan bıkmadıysan 'Yok' de! Sıyrılmış için içinden. (...)

Kadın saydı döktü nice laf. Kanası geliyordu Fadik Hatun'un.

-Hele bir beni bana bırakın! İcik olsun düşünüyüm. Bir okkaya teraziye vurayım. Sonra veririm cevabımı.

Hüseyin Ağa'ya dakikalar yıllar gibi uzamaya başladı. Üç beş, sağdan soldan bir şeyler söylemeye başladı.

(...)

Sonunda Fadik Hatun'u yıktılar.

-Hayırlısı ne ise öyle olsun, deyiverdi.” (CŞ. s. 127-128)

6.1.2. Nikâh

Nikâh, hem çevrenin duyması hem de Allah'ın emrinin uygulandığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. “Can Şenliği”nde Hüseyin Ağa nihayet muradına erer ve dinî nikâh kıyılır:

“Hocanın geldiğini söylediler. Ev, tümüyle ayaklandı.

Vaktin darlığından hemen nikâha geçildi. Fadik Hatun'un vekili oldu Mustafa Ağa... Ve nikâh kıyıldı. Dualar okundu.

Hoca fazla kalamadı. Hamamcı dış kapıda uğurlanırken cebine bir şeyler sıkıştırdı. 'İstemez'le karışık bir 'Eyvallah' sesi kaldı hocadan geriye.” (CŞ. s. 143)

6.1.3. Gerdek Gecesi

Gerdek gecesi, özellikle Anadolu'da özel bir ritüele sahiptir. Düğün bittikten sonra damat ve arkadaşları yatsı namazı için camiye gider. Gelin ise gerdek odasında damadın gelmesini bekler. Damat yatsı namazından sonra arkadaşları ve imam ile birlikte eve gider. İmam, evliliklerinin güzel ve hayırlı olması için dua ettikten sonra damat sırtı yumruklanarak gerdek odasına girer. Gerdek odasında önce iki rekât namaz kılar ve kendisini bekleyen gelinin yanına gelir.

“Can Şenliği” romanında bu ritüeller yoktur; çünkü evlenenler iki ihtiyardır.

“Bin yıldan uzun geldi Fadik Hatun'un oyalanması Hüseyin Ağa'ya.

‘Bir girsem şu odaya da kara sabahı görsem. Bugün ölümün baştaçı olduğu gün. Yook, yook bir sabahı bulayım. Hayırlı şerli sabahı... Kara sabahı...’

Fadik odasının kapısını açtı. Geri dönüp duvara asılı lambayı aldı. Odaya doğru yürüdü. ‘Gel’ der gibi ‘buyur’ der gibi baş oynaşımıyla Ağa’yı gerdek odasına, zıfaf gecesine davet etti. (...) Sağ ile sol ile yalandan uğraşan kadın lambayı kıstı. Bu ‘yat’ işareti idi.

(...)

Yatağa gömüldü. Gömülmesi ile birlikte de Hatun lambayı üfledi. Soyundu. Giriverdi yavaşçacık yanına. Sırt döndü. Heykelleşti.

(...)

İkisi de uzun donluydu. Beden yumuşaklıklarına giysileri aracılık ediyordu.

Ağa bir Merzifon heyecanıyla kalça üstüne el attı hatunun. Biliyordu uçkurlu olduğunu donun. Sıcak bir kalça eti yakaladı sadece. ‘Acep kendimi bulur muyum?’ diye işin üzerine üzerine varıyordu. Kadını yarım bölüm kendine doğru çevirdi. Hiç sesi çıkmadı hatunun. Bir eli kalçasında, bir eli omzunu tutarak çökük yanaklarını öptü. Bedeninde hafif bir uyanma başladı. On on beş yıldır cünub olmuyordu. Rüyasına ne kadın giriyordu ne de bir kız. Düşü azmıyordu. Şimdi yavaş bir gevşeme başlamıştı bedeninde. Sevinir gibi oldu. Ama daha çok öncelerden ‘bu iş olmaz’ inancı ve bunu besleyen korku gevşediği anda kendisini yakaladı. Tüm bir bedeni pörsüdü. Elleri yavaş yavaş kadının bedeninden el çektiler. Kadın her bir şeyi anlamıştı. Gavisinden sırtını döndü. ‘Gıvrıl da yat!’ dese bağırarak söylemesi gerekecek, ses kızı ve güveysinin bulunduğu odaya ulaşacaktı.

Hüseyin Ağa kıvrılıp yattı. Bin duygunun, bin düşüncenin kapısını kilitlemeyerek...” (C. 149-150-151)

6.2. Gurbete Uğurlama

Gurbet, Anadolu’da genellikle iki şekilde olmuştur: para kazanmak, çalışmak için şehir dışına ya da ülke dışına çıkılması, başka bir yere gelin gitmek. Her ikisi de içinde bin türlü hüznün, hasret, ayrılık barındırır. Bu yönüyle de halkın duygularını coşturur.

“El Eli Yur El de Yüzü” adlı romanda, köyün erkekleri başka yerlere çalışmaya gider:

“Zağcıoğlu köyü aşağı yukarı denize göre bin beş yüz metrelik yükseklikte kurulmuş. Kasımda başlayan kış ancak mayısta sona erer. (...) Kış geçer, yeniden bahar iner gökyüzünden toprağa. (...) Al olur, mor olur, ama gurbet ameleliği zor olur. Yeniden düşerler yollara, yorganını sıkı sararak sırtlarına... Köyün büyük emek gücü Ankara’nın yolunu tutar. İnşaat amelesi olurlar. Daha fazlasına zaten güçleri yetmez.

İnşaatın rutubetli, karanlık, penceresiz, camsız odalarına yorganlarını sererler. İki üç ay sürer bu acılı seyahat. Yemezler, içmezler, köye on kuruş götüreyim diye sıkboğaz ederler kendilerini. Köye yüzleri soluk, titrek bedenlerle dönerler:

-İşte ağam bu kadarını tedarik ettim, der. Babalarının önüne zarf içinde bir para bırakırlar. Sonra uyurlar, uyurlar, uyurlar...” (EY EY. s. 76)

“Dik Bayır”da ise, Almanya’ya yapılan işçi göçünün, ailelerde bıraktığı derin ve telafisi mümkün olmayan yaralar anlatılırken, gurbetin zorluğu da vurgulanır:

“Şehre gidip gelmeler. Pasaport işleri. Kendince giyim kuşam hazırlığı... Yeni yakınlıklar, arkadaşlıklar, komşuluklar. Sanırsın köy bir bayram sabahının namaz sonrası dünyasını yaşıyor.

Bir süre sonra sekiz on köylü ilk Alamancılar olarak köyden uğurlandı. Bir bölümü İş ve İşçi Bulma Kurumu kanalı ile bir bölümü de turist pasaportu ile...” (DB. s. 41)

Gani, köydeki diğer Almanya’ya işçi olarak gideceklerle beraber köyden ayrılır:

“...Çok geçmeden çağrılanlar geldiler. Üç beş köylü daha toplanmıştı cipin yöresine. Onları da avluya çağırdı. Birlikte yeniden birer çay içtiler.

-Ben Ziya gardaşım ile birlik şehre gidiyorum. Bekir Efendi gardaşım sen de liste mucibi arkadaşlarla öğle sonu şehri bulursun. Müdüriyette birleşelim. Bir de orada devir teslim vereyim. Sonra da gönül rahatlığı ile bize eyvallah... Bir helâllaşma zamanı da değil. Nereye gitsek dönüp dolaşıp geleceğimiz kürkçü dükkânı. Yeter ki Allah can sağlığı versin. Er saatteki işler için bizim yola çıkmamız gerek. Hepiniz sağlıklı kalın. Komşulara selam edin.

Başı önüne düşmüş karısını bir yana çekti:

-Sen de çocukların da Tanrı’ya emanet. Heç gam yemeyin. Ananı kandırıp yanına çekmeye bak. Paradan puldan yanı heç bir sıkıntınız olmaz. Dirliğinize, canınızın sağlığına bakın.

Sonra çocuklarını kucakladı. Birkaç kez öptü her ikisini de.

Korna çalarak yol almaya başlayan cipin peşinden bir süre koştı beş on çocuk.”

(DB. s. 91)

Müslim ise küçük oğlu göz bebeği Raşit’i Almanya’ya yolcu etmekte ve ağlayan, feryat eden karısını susturmaya çalışmaktadır:

“Hayatta oturan Müslim içeri doğru ev halkına seslendi:

-Çabuk toparlanın! Araba geldi.

Büyük oğlu Cevat çoktan inmişti araba tutmak için kasabaya.

Ev birden toparlandı. Zaten hepsinin ayağı üzengiye el atmıştı. Sağdan soldan konu komşu toplanıverdi birden. Kimi çekememezliğin donukluğu, kimi çocukluğa kısmet olmasının iyi dileği içinde idi. Müslim'in evinde bir karısı kalıyordu. Kazaya dek uğurlayıcılar minibüse dolmadan ana acı bir feryat kopardı. Kucakladığı oğlunu bir türlü bırakmıyor, avluda ayakları çalınmış gibi birlikte sürükleniyordu. Ağıdı ağır ve ezici idi. Müslim sinirlendi:

-Bırak karı şu oğlanı, dedi. Kore'ye gitmiyor ya! Eller böyle günde düğün bayram ederken, sen ortalığı ölü çıkan eve çevirdin. Bırak çocuğu, geç şu tarafa!

Minibüsün önünde zor ayırdılar Raşit'i anasından.

Motor homurdandı, araba sallandı ve yürüdü. Ana sesini tazeledi. Minibüs ilk dönemeci dönünceye dek peşlerinden ağıt yetiştirdi. Komşular Kezban Hatun'u alıp zorla evin sofasına soktular.

(...)

Tren büyük gürültüyle istasyona girdi. Raşit üç beş kez öptü babasının elini. Müslim de bütün yürek gücüyle kucakladı oğlunu. Gözleri buğulandı. 'Bu kara yazının gözü kör olsun. Her parçamız bir yana savruluyor. Kolay mı oğul hasreti çekmek?' diye söylendi içinden." (DB. s. 94-95)

6.3. Ölüm

Ölüm, fani hayatın sona ermesi ve ebedî hayatın başlangıcı olarak tanımlanabilir. Ölüm, her çağda insanoğlunun en çok merak ettiği şeylerden biri olmuş ve ölüm sonrası hep tartışılmalıdır.

Türk toplumunda İslâmiyet'ten önceki ve sonraki ölüm âdetleri farklılık gösterir. İslâmlıktan önceki dönemde, ölen kişi gittiği varsayılan dünyada yeniden hayat bulacağı için eşyalarıyla beraber gömülmüştür. İslâmiyet ile birlikte bu gelenek ortadan tamamen kalkmış, "mezar oda"lar yerine ölen kişinin sadece kefenle gömüldüğü ve ancak bir insanın sığabileceği çukurlar kazılmaya başlanmıştır.

Abbas Sayar'ın eserlerinde ölüm konusu detaylı anlatılmasa da tespit edilenler şöyledir:

"Eset Çavuş'un Çelo tarafından öldürülüşü yine bir şimşek hızıyla köye, tarlaya, tapana, bağa, bostana dağıldı. İşi kimsenin gözü görür olmadı. Cümlesi bostana üşüştüler. Yakınlarının feryatları gökleri tutuyordu. Bu insanlar ruh altlarında, ilkel

zamanlardan bir şeyler alıp bu güne getirmişlerdi. Bu ne biçim ağlamaktı? Feryat dolu bağırışlarına garip bir uluma karışıyordu. Ev halkı, yakınları ötesinde bir de ağıtçılar çıkmıştı ortaya. Kadın ağıtçılar...” (Ç. s. 238)

“Anılarda Yumak Yumak” romanında, Hâkim Bey’in ölümü ve sonrası, Abbas Sayar’ı derinden etkiler:

“Ölüm gözümde büyüdü. Bir çetkenlik duygusu doldurdu yüreğimi. Kahveden çıkıp gitmek istedim. Duygularım kadar, ayaklarım da bana itaat etmedi.

Her kafadan bir ses geliyordu. Biri bağırıyordu:

-Bir namaz kilimi getirelim. Onunla taşıyalım camiye.

Bir diğeri ses veriyordu:

-İkindide kalkması lazım. Cenaze bekletilmez.

Sözler birbirine karışıyordu:

-Hâkim Bey’in bir kızı olacak İstanbul’da. Ona bir telgraf haberi ulaştırsak.

-Telgraf çekilmeye çekilsin. Cenaze beklemez.

-Adresesini nereden bulacağız kızının?

-Herhalde cebindeki defterin bir köşesinde yazılıdır.

-Defteri bulun defteri... Parasını da tesbit edin.

-Ulan şimdi para pul tesbit zamanı mı? Bir namaz kilimi bulun, namaz kilimi...

Konuşmalar uzayıp gidiyordu. Bir kilim bulundu. Canân’ı incitmeden üstüne uzattılar. Ve kilimin dört sekiz yerinden tutarak camiye doğru götürdüler...

Cami avlusuna vardığım zaman, teneşir tahtasına yatırıldığımı gördüm. Bir kazanda su ısıtılıyordu. Kırk elli kişi üçer beşer gruplar hâlinde cami duvarına sırtlarını dayamış, kendi aralarında konuşup duruyorlardı.

Hüzünlü bir cenaze namazı kılındı. (...) Mezara kadar omuzlarda taşındı. Ben de birkaç kez tabutuna omuz verdim.

‘Kunfe yekun ve ileyhi turcaun’

Hoca talkın’a durdu. Ve topluluk ağır aksak kasabaya doğru yürüdü.” (Ayy. s. 107-108)

7. HALK BİLGİSİ

Bu bölümde Abbas Sayar'ın eserlerinde yer alan halk hekimliği, halk veterinerliği, halk meteorolojisi, halk hukuku, halk botaniği, halk zoolojisi, halk taşıtları ve taşıma teknikleri incelenmiştir.

7.1. Halk Hekimliği

Günümüzde “alternatif tıp” olarak da tabir edilen halk hekimliği, tarih öncesi dönemlerin tecrübeleriyle elde edilerek süregelmiştir. Mustafa Sever, geleneksel halk hekimliği için şunları söyler:

“Geleneksel halk hekimliği uygulamaları, binlerce yıl öncesi atalarımızın tabiat olaylarını, çevrelerini algılama, anlamlandırma ve etkisinde kaldıkları olay ve durumlara karşı tepkide bulunma ve toplumsal yaşam içindeki etkileşimleri sonucu doğmuştur. Geleneksel tedavi anlayışında yaşanılmış, birçok kere denenmiş uygulamalar ve bu uygulamalar çevresinde gelişmiş inançlar etkili olmuştur. Kullanılabildikleri ölçüde, kalıp bilgi ve davranış olarak biçimlenen inanç ve uygulamalar nesilden nesile sistemli/resmî olmayan/unofficial yollarla aktarılmıştır. Yerleşik yaşama geçiş, şehirleşme ve dolayısıyla haberleşme, ulaşım imkanlarının gelişmesi, sağlıkla ilgili kurumların oluşturulması sürecinde geleneksel uygulamalar ile bilimsel tıp uygulamaları birlikte kullanıla gelmiş; değişen zaman ve şartlara göre de modern tıp uygulamaları yaygınlaşmıştır” (Sever, 2004: 96).

Halk hekimliği, tamamen tıbbî yöntemlere dayanabileceği gibi, otlar, bitki kökleri vb ilaçlarla da yapılabilmektedir. Ayrıca büyü ya da sihrin de halk hekimliğinde kullanımı mevcuttur.

Abbas Sayar'ın “Dik Bayır” romanında, dayısının oğlu Mahmut'un tecavüzüne uğrayan Halime hamile kalır. Almanya'dan kocası dönmek üzeredir ve konuyu mecburen annesine açar. Annesi de kimsenin haberi olmadan çocuğun düşürülmesi gerektiği kararına vararak, geleneksel tıbbî yöntemleri uygular. Fakat Halime bu uygulamadan hemen sonra hayatını kaybeder:

“Anası odaya girdi. Yatağın ayakucuna ilişti. Kıyamadı bir süre uyarmaya. Gece boyu her şeyi düşünmüştü. Uyku tutmamıştı bir türlü. (...) Sır Halime ile kendi arasındaydı. Bir üçüncü bilmeden, duymadan bitmeliydi. Şehri, doktoru aklına yatkın görmedi.

(...)

Sonra çocuğu ne ile düşüreceğini kararlaştırmaya geçti. Bu işte tavuk teleği kullanılırdı. Çavdar sapı kullanılırdı. Kibrit çöpü, şiş, tığ, ebemgömeceği, ayakkabı çirişi kullanılırdı. Duymuştu, görmüştü. Halime’yi doğurduktan hemen sonra yeniden doğumu göze alamayınca rahmetlik anası ucu kesilmiş, yanlamasına sivrilmiş tavuk teleği ile karıştırmıştı.

(...)

Anası tavuk teleği hazırlamıştı. Düşükten sonra akacak kanları tutacak eski püskü bez parçaları hazırlamıştı.(...) Bir eski bohçaya koyduğu çaputların arasından ameliyat bıçağı tavuk teleğini çıkardı:

-Çıkar donunu, uzan yatağın üstüne. Korkunun ecele faydası yok. Rahat bırak kendini. Oranı da heç saklamaya çalışma. Oranı tıpışlaya tıpışlaya büyüttüm seni. Bir anaya, bir ebeye, bir kocaya açıktır.

Halime’nin sesi çıkmadı. Donunu çıkardı. Fistanını beline kadar iyice çekti. Kendini sırt üstü yatağa attı. Bacaklarını açtı, gözlerini yumdu. Dişlerini sıktı. Rahim derinliklerine iğne iğne bir şeyler batıyordu. Acı duyuyordu. Ama sesini çıkarmıyordu.(...) Anasının rahmini karıştırması bitmişti.” (DB. s. 278-279-280)

7.2. Halk Veterinerliği

Hayvancılık yapan bir toplum için, hayvan hastalıklarını bilmek ve tedavi etmek elzemdir. Her hayvanın ayrı bir hastalığı olduğu gibi ayrı bir tedavi yöntemi de vardır.

“Yılkı Atı”nda yılkılığa bırakılan Doru Kısarak, hasta bir hâlde bilmediği bir köye gider ve meydanda bayılır. Hıdır Emmi, onu tedavi eder:

“Kısarak bin bir güçlkle Hıdır Emmi’nin ahırına sokuldu. (...) Kısarak’ı ahırın sıcak köşesine getirmişlerdi. Yaş yere yatmasını istemiyordu Hıdır. Kısarak’ı yıkılmaması için tutuyorlardı. Saman artığı atarak yeri kurulayan oğluna:

-Çabuk, dedi. Gönülsüz köpeğin davara gittiği gibi iş görme...

Yer hazırlandı. Atı bıraktılar. Kısarak yine pers olur gibi yıkıldı. Sağ yanına yattı. Ayaklarını ve başını uzattı. Başını kaldırıp samandan bir yastık yaptılar. Hıdır Emmi seslendi:

-Çabuk saman kaynatın. Eski püskü bir şeyler getirin sırtına.

Evden yer örtüsü olan, eski yamalı kilimi, bir hasır parçasını getirdiler. Sırtına iyice bağladılar.

Bir at torbası bulundu köyden. Saman kaynatıldı. Sıcağı sıcağına torbaya dolduruldu. Ve bir ceset gibi uzanmış atın başına geçirildi. Sıcak buhar, Doru'nun nefes borusundan tatlı tatlı ciğerlerine doluyordu. Hıdır Emmi:

-El bizden, sebep Allah'tan, deyip ahırdan ayrıldı. Kaynamış samanın sık sık değiştirilmesi gerektiğini oğluna bildirdi.” (YA. s. 72-73)

7.3. Halk Meteorolojisi

Halkın, kimin zaman gökyüzüne bakarak, kimi zaman rüzgârın şiddeti ve yönüne bakarak, en çok da geçmiş tecrübelere dayanarak havanın nasıl olacağını tahmin etmesi, halk meteorolojisi olarak adlandırılmıştır.

Özellikle çiftçilikle uğraşan köylü için hava durumu büyük önem arz etmektedir. Rüzgârın yönü, güneşin sıcaklık değeri, yağmur yağma olasılığı vb. durumlar, çiftçi için çok önemlidir.

“El Eli Yur El de Yüzü” adlı romanda halk meteorolojisinin örneğini görmek mümkündür:

“Kar yağmaya başlamıştı. Bulutlar yığın yığın gökyüzünde belirince köylü: ‘Ahaa geliyor...’ derdi.” (EY EY. s. 91)

“...Yozgat yönünden, Çamlık yönünden, Nohutlu yönünden beyaz bulutlar geliyordu. Çaresiz, bahçelerinde oturan birkaç köylü kendi yönlerine doğru gelen bulutlara aval aval baktılar. Bir köylü:

-Allah hayırlara tebdil etsin. Bu bulutlar ya rahmet kusarlar, ya zulüm...

(...) Bostandaki bir köylü bağırdı:

-Bu bulutlar döne döne siyahlaşıyor. Allahuâlem köyümüzün üstüne tolu taneleriyle inecek. Ekin bir yana, zar zor kurtardığımız sebze bahçelerini de mahv-ı perişan edecek. Tüm batacağımız yokluğun çamuruna...” (EY EY. s. 134-135)

“Çelo”da da benzer şekilde görülür:

“Keltepenin ardından beliren pamuk yığını birde bire büyüdü. Bulutlar arası gevşeklik tükendi.(...)”

-Ya mahvolduk, ya kurtulduk, diye homurdandılar.

-Bu bulutlar ya Allah'ın gazabı, ya da lütfü. Akıbet iyi gelirse ekini kurtarır. Ya da amelimizin karşılığı olursa her bir şey mahvolur.” (Ç. s. 84-85)

Keltepeden gelirdi her bir lütuf, her bir bela. Yağmur yağarken de dolu düşerken de hep böyle olurdu. Köylü bilirdi her bir şeyi. Bir altıncı duygu vardı her birinde. Yel niye böyle esiyor? Bilirdi cümlesini. Niye bu yel kesildi? Bilirdi hepiciği.” (Ç. s. 85-86)

“Yılkı Atı”nda da rüzgârın esişinden meteorolojik tahmin yapar Üssüğünoğlu İbrahim:

“Üssüğünoğlu, gökyüzüne kırpık gözlerle baktı. Sonra boşluğa doğru söylenmeğe başladı:

-Duyduk, rüzgâr efendi duyduk. Kış geliyor diyorsun. Hoş geldi sefalara geldi. Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi? Sen öyle deliceş esip durma. İşleme fakirin ciğerine. Harmanda isteriz, nazlı geline dönersin. Duyduk işte, kış geliyor. Sen söylemeden ağaçlar söyledi onu. Baksana dere boyundaki kavaklara, bir uçlarında kaldı yaprak. Sen bilir misin ne der o yapraklar? Kış geliyor der. Hem de zorlusundan. Allahteala bilir gayrik karın kalkmasını. Mart mı der, nisan mı der? Sen icik yavaş gel insanın üstüne. Üşüdük işte, donduk işte. Hal kalmadı çift demirini sökmeye.” (YA. s.9)

7.4. Halk Hukuku

Halkın zaman içinde gelenek ve göreneklerle bağıntılı olarak oluşturduğu bazı kurallar vardır. Bunlar yazılı değildir; ancak yazılı bir kanun gibi kati ve uygulanabiliridir. Buna töre de denilir.

Halkın kendi problemlerini, anlaşmazlıklarını çözmek için oluşturduğu ve kabullendiği bu kurallar, halk hukuku adı altında incelenir.

Abbas Sayar’ın romanlarında tespit edilen halk hukukuna örnekleri şunlardır:

“El Eli Yur El de Yüzü” adlı romanda, köyün imamına vaat edilen buğdayı kimse vermek istemez. Tüm köylü daha öncesinde söz verdiği hâlde harman zamanı sözlerini unuturlar. Bu durumdan mağdur olan imam, Adil Çavuş’a durumu açınca Adil Çavuş jandarma olmasının da tesiriyle bu olayı çözer:

“-Çavuşum! Kağrı da hazır çuval da... Hadi gidelim harman yerine. Bu köylü milletine çoğu kez: ‘Aman Hocanın hakkını vaktiyle verin’ dedim, hiçbiri lafıma kıçını silmedi. Ben ne yapayım? Bir yan da ben bir yanda kırk elli haksız takımı...

(...)

Harman yerine varınca çavuş, doru güçlü atının üstüne atladı. Arkada muhtar ve er, birinci harmana geldiler. Köyden çıkan birkaç kağının gıcırtiları kulaklarını yalıyordu. Çavuş kamçısını da eline aldı, koluyla bir kamçı gösterisi yaptı. Harmancı köylünün gözleri dehşetle, korkuyla açıldı.

-Buyur çavuşum! Hoş geldin! Ne emrin var? Dedi.

Çavuş:

-Ulan kerhaneci! Hoca Efendinin hakkını niye vermedin?

Köylü garip hareketlerle kem küm etti. Çavuş:

-Sus! Dedi. Senin Hoca Efendiye beş şinik ezan, namaz borcun var. Bir şinik fazlasıyla koy şu çuvala!

Köylü:

-Emrin baş üstüne, dedi.

Getirilen çuvala altı şinik buğdayı doldurdu.” (EEYEEY. s. 51-52)

“Çelo”da ise amcası Eset Çavuş’tan babasının hakkını almak isteyen Çelo’ya, köyün yaşlıları yardım etmeye karar verirler ve Eset Çavuş’un yanına giderler. Bu tarla bölüşmeyi bir hukuka bağlamak niyetindedirler:

“Köyde sözü geçenler toplanıp emmimi çağırdılar. Yasin emmi derler, biri baş tuttu bu işe. Evinin çardağında topladı konu komşuyu. Ben bir toprak kıyıya büzülüp oturdum. ‘Bakalım’ dedim içimden. ‘Sözün sonu nereye varır?’ bir sözü kalıbı ile ortaya koyan olmadı. Muhtar vardı, imam vardı. Benim yetimliğimi bilen üç ihtiyar vardı. Bizim Ahmet vardı. Bir büyük mahkeme. Sessiz sedasız bir heyet...” (Ç. s. 20)

7.5. Halk Botaniği

Botaniğin kelime anlamı: “Bitki bilimi, nebatat” demektir. (TDK, 2005: 305). Halk botaniği, halkın bitki dünyasıyla ilgili bilgi ve uygulamalarını derleyip değerlendiren bilgi dalına verilen isimdir. Halkın bitkilere verdiği adlar, bitkileri sınıflamada izlediği ölçütler, bitkilerden yararlanma yoluna dair bilgiler, inanışlar ve uygulamalar, halk botaniği içerisinde yer alır. Halk botaniği araştırmalarında gerek evlerde ve gerekse kırlarda yetişen çiçekler, meyveler ve sebzelerle kısaca bütün bitkiler, araştırma kapsamındadır. (www.kulturelbellek.com/halk-bilgisi/, 25.04.18)

Bu bilgilerden sonra Abbas Sayar’ın romanlarında halk botaniğine dair tespitler şunlardır:

“...Bu garip yavrularımızın bize gönderdikleri para, ekinin susuzluğunu kapatır. Mübarek bir türlü yağmıyor. Ekinlerin kökleri mora döndü. Sonra sararacak. Sonrası veleddalin amin.” (EYEEY. s. 113)

“-Aaaah! Şu poyraz yeli bir esse... Başak mevisimi değil ama hiç yoksa kökü serin tutar. Gâvur sarı yapışmaz kökün ilk tabanına...

Ama böyle olmuyordu. Aşağı yel kavur kavur yalıyordu toprağı.

-Her şey bitti, dediler. Bu aşağı yel ekine iflah vermez. Tümünü mora çevirir, sonra da yer tutar.” (EYEEY. s. 118)

“ Toprağı bin güçlkle yaran iştahlı bostan ve sebzeler, gölgede dikleştirdikleri omuzlarını aşağı sarkıtıyorlar, daha baharın umut dolu bu aylarında tarla sahibine, mavi gökyüzüne yalvarış dolu gözlerle bakıyorlardı.

Eset, karısına seslendi:

-Bakma, dedi, onların öyle boyun büktüklerine. Köklerinin altı su deryası... Eşşek gibi dayanırlar. Onları de fiyaka.

(...)

Fadiş, birden kendini toprağına verdi. Ocaklardan fişkırış on yirmi kavun, karpuz fidelerini yolar gibi tekliyordu. Çavuş:

-Kız, dedi. Öyle toptan temizliğe kalkma. Bir böcek türeyip alttan, kökten kesmeye başlarsa, yazı yaban görürsün tarlaları. Üç beş dene bırak. Kurtarsınlar böceğin zulmünden kendilerini.” (Ç. s. 71)

“Toprak mayısın haftasında ısınır Anadolu’da. İster sen nisanda at tohumu. Bekler, bekler de mayısın haftasında gösterir kendini bir boy. Bir inat ile çıkar topraktan. Her bir yöne kalın kaşlarıyla bakar. İnadı vardır tohum ucunun. Kimseye eyvallah demez. Diritir direktir. Orta Anadolu’da ve mayıs sonlarında yerden biten tüm bir yaratığı ‘merhaba’ der. Yoktur bu işin başka bir çaresi. Her bir bitki gözünü ikiye ayırmıştır. Bir parçası toprağına bakar, bir ötekisi gökyüzüne. Nöbet tutarlar. Yerle gökü yüreklerinde paylaşırlar. Göge mi yere mi sahip çıkan anlaşılmaz en sonunda.” (Ç. s. 89-90)

7.6. Halk Zoolojisi

Zooloji, hayvan bilimi demektir. Halk zoolojisinde, halkın hayvanlara verdiği isimler, hayvanlardan yararlanma yolları vb. hayvana ait her şey incelenebilir.

Sayar'ın “El Eli Yur El de Yüzü” adlı romanında, halk zoolojisine dair tespitimiz şöyledir:

“Kadehler üst üste devrilirken arı kredicilerinin köydeki hazırlıkları sürüyordu. Köyde bir Hüsmen Ağa'nın evinde arı vardı. Hüsmen Ağa Kars'ta yapmıştı askerliğini. Arıyı orda tanımıştı. Terhisi sırasında bir bakkal ona:

-Oğlum madem köyünüzün dört bir yanı çiçek, arı yap. Arının bereketi bir başkadır. Seni ihya eder, demişti. O da köye dönüşünde aklından çıkartmadı bakkalın sözünü. Yavaşından da olsa sağdaki soldaki köylerden üç yerine beş verdi, iki kovan arı aldı. O günün kovanları söğüdün körpe sıvgalarından silindir halinde yetmiş seksen santim boyunda örülür. İçi ve dışı, çamur hâline getirilmiş inek ve öküz mayısıyla iyice sıvanır. Bir arı, oğul verince hemen bu kovanlara alınır. Böylece evdeki arı çoğaltılırdı.” (EEYFY. s. 128-129)

7.7. Halk Taşıtları ve Taşıma Teknikleri

Motorlu taşıtların ülkemize gelmesi, kolay olmamıştır. Özellikle buharlı makinelerin, kömürlü makinelerin icadında geride kalan toplum, benzin-mazot gibi yakıtlarla çalışan araçlara çok sonraları kavuşmuştur. Böyle durumda yapacak tek şey, hayvanları kullanmaktır. Türk köylüsü uzun zaman at, eşek, deve gibi hayvanlarla hem ulaşım, yolculuk; hem de taşımalar yapmıştır.

Abbas Sayar'ın romanlarında at, eşek, öküz, kağrı gibi unsurlar halk taşıtları olarak görülür.

7.7.1. Eşek ile Taşıma

Eşekler, güçlü yapısı ve kolay evcilleştirilmesi ile halkın en sık kullandığı taşıtlardan biri olmuştur. Günümüzde her ne kadar motorlu taşıtların yaygınlaşması eşek sayısında düşüşe neden olsa da hâlâ az da olsa eşek kullanılan yerler vardır.

“Can Şenliği”nde Hüseyin Ağa, Yozgat-Samsun arası mal taşıyıcılığı yaptığı dönemleri hatırlar:

“-Tomafil, kamyon nerede? Gıçı kırık bir Tatar arabası bile yoktu bizim gençliğimizde. Bütün yük develerin, haşavuzdan, eşeklerin sırtındaydı. Koca şehrin tüm nakliye işlerini bunlar yapardı. (...) Daha önce eşek gaterleri vardı. En büyük gaterler Allıların, Nizamların, Gürcülerin. Ben hepsinde çalıştım. Havza

pavlikelerine buğday tutardık. Samsun'a mercimek yüklerdik. Fasulye yüklerdik. Nohut yüklerdik.” (CŞ. s. 7-8)

“El Eli Yur El de Yüzü” romanında da eşek, yolculuk yapmak için kullanılır:

“-Lâkin şu at, eşek hikâyesi ne olacak? Atımız var, arabamız yok. Yayan yapıldak gidip de el âleme ibret mi olacağız? Davamız köyün umumiyesinin davası. Murtaza Çavuş'tan, Seleli Kâzım'dan isteyin. Bizim ikimize atınan şeheri bulmak düşer. Sen de Oşukçu, iki tane ayağına rahvan eşek bul! Şaninan, şerefinen şeherin yolunu tutalım.” (EEYEY. s.55)

“Dik Bayır”da da eşek çıkar karşımıza:

“Babamın dedikleri doğru çıktı. O yaz aylarını Gökkışla'da geçirdik. Bir aralık babam:

-Haydi, dedi, yarın kardeşinle üzüm getirmek için Beydiyar'a gideceksin.

Ve biz devresi gün bir merkep (eşek), iki teneke ile Beydiyar'ın yolunu tuttuk.”

(DB. s. 23)

7.7.2. Deve ile Taşıma

Halk taşıtları arasında deve de kullanılmıştır. Deve, sadece köylerde değil, savaşlarda da kullanılmıştır. “Can Şenliği” adlı eserde anlatılan fıkrada deveye rastlanılmıştır.

“Dördüncü Murat Bağdat seferinde top taşıyan fedakâr bir deveyi emekliye ayırmış. ‘Bu deve Bağdat seferinin bütün çilesi çekti. Artık emekliliğe ve dinlenmeye hak kazandı. Bundan böyle serbesttir. Bağdat içinde dolaşacak, keyfinin istediği yerde yiyip içip yatacaktır.’

Ve de deveyi bıraktılar. Şöyle çarşı pazarı dolaşınca sebzeçiler bölümünde karar kıldı. Dükkânlarda ıspanak mı var, lahana mı var, pırasa mı var? Keyfi neyi çekiyorsa yemeye başladı. Dükkâncılar ses çıkaramaz oldular. Ama deveyi buralardan uzaklaştırmak için çare aradılar. Aralarından bir aklıevvel çıktı:

‘Komşular’ dedi manavlara. ‘Birkaç çocuğa beş on kuruş bir şeyler verelim. Devenin kığına bir teneke bağlasınlar. Deve yürüdükçe teneke ses çıkarır. Ve deve bu sestem tüm deli divane olur. Ve gide gide Allah'ın cehennemini bulur. Biz de bu sayede bu beladan yakamızı kurtarmış oluruz.’

Toplantıda bulunanlar ‘pekalâ, pek güzel, pek parlak bir fikir’ dediler. Adanı kutladılar.

Toplantıyı yaşlı bir kişi de izliyordu. Tebessüm ede ede lafa karıştı, söz istedi: ‘Ağalar’ dedi. ‘Gerçi bana söz düşmez ya, yeri gelmişken ben de bildiğimi söyleyim. Bu deve IV. Murat’ın devesi. Beş yıl, on yıl gerisinde top taşıdı. Yüz, üç yüz kez ardındaki topu ateşlediler. Siz, top patlamasının gürültüsünü bilir misiniz? O, cehennem gümbürtüsüdür. O gümbürtüye kulak asmayan deve, gıçına bağlayacağımız bir tenekenin gürültüsü ile ürker kaçır mı hiç?’ (CŞ. s.38-39)

Develerin taşıt olarak kullanıldığını da görülür:

“-Tomafil, kamyon nerede? Gıçı kırık bir Tatar arabası bile yoktu bizim gençliğimizde. Bütün yük develerin, haşavuzdan, eşeklerin sırtındaydı. Koca şehrin tüm nakliye işlerini bunlar yapardı. (...) Daha önce eşek gaterleri vardı. En büyük gaterler Allıların, Nizamların, Gürcülerin. Ben hepsinde çalıştım. Havza pavlikelerine buğday tutardık. Samsun’a mercimek yüklerdik. Fasulye yüklerdik. Nohut yüklerdik.” (CŞ. s. 7-8)

7.7.3. At ile Taşıma

At, ilk kez Türklerin evcilleştirdiği asil bir hayvandır. Türk toplumunda atın değeri, insanla özdeşleşecek kadar fazladır. Zira kimseye emanet edilmeyecek üç şeyden biri at’tır (At, avrat, pusat). Türkler, at üstünde fetihler gerçekleştirmiş ve at ile bir gönül bağı kurmuşlardır.

Taşımacılıkta kullanılması ise yerleşik hayatta yaygınlık kazanır. Abbas Sayar’ın “Yılkı Atı” romanında, köylünün ata bakış açısı anlatılır. “El Eli Yur El de Yüzü” romanında ise at binek hayvanı olarak kullanılmıştır.

“Köylüler kaşla göz arası hazırladıkları İspanyol eyerli atın üstüne, iki yönden üzengileri tuta tuta Hakkı Bey’i yerleştirdiler. (...) Kendini şehre kadar götürecek rehber de atlı idi.” (EEYEEY. s. 30)

“Dik Bayır”da da at, binek hayvanı olarak kullanılmıştır:

“Dip dedem rahmetlik Temur Ağa günlerden bir gün atını üzengilemiş.” (DB. s. 16)

7.7.4. Yaylı, Kağrı ve Öküz ile Taşıma

Yanları ve üstü kapalı, at ile çekilen arabaya yaylı, iki tekerlekli, tekerlekleri tek parça, dingili tekerleklerle birlikte dönen, öküz ya da manda koşulan, genellikle dağlık, kırsal yerlerde kullanılan ilkel arabaya ise kağrı denir. Her ikisi de köylünün vazgeçilmezleri arasında olan; yük taşıma, ulaşım gibi durumlarda kullanılan taşıtlardır.

Sayar'ın “Dik Bayır” romanında “yaylı araba”yla yolculuk yapıldığı belirtilmiştir.

“Neyini nedenini bilmezdim ama on yaşlarından okullar tatil olunca evcek bir yaylıya kurulur, Beydiyar köyünün yolunu tutardık. Heyecanlı, istekli, zevkli bir yolculuk olurdu bu. Babam, yaylının şeref köşesine bağdaşını kurar.” (DB. s. 21)

Yine “Dik Bayır”da “kağrı”ya da rastlanılmıştır:

“Halime seçkin üzümlerden sepetini doldurdu bir ara. Hasta ağasına götürecekti. Üzüm dolu kağrının ardından yola düştü. Kağrının başında Müslim Ağa vardı.” (DB. s. 144)

“Yılkı Atı”nda ise taşıt olarak “öküz” e yer verilmiştir:

“Harman yerine gelince öküzler şose üzerindeki pınara saptılar.” (YA. s. 10)

8. İNANIŞLAR

Bu bölümde Abbas Sayar'ın romanlarında geçen inanışlardan bahsedilmiştir. Halk inanışlarını; tabiat olayları ile ilgili inanışlar, dinî inanışlar, nazar, rüya-fal, yağmur duası şeklinde ele alınmıştır.

8.1. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar

“Çelo”da tabiat olaylarının nasıl farklı yorumlandığı ve hangi olayın neye delalet ettiği belirtilmiştir.

“...Çok geçmeden bir toz bulutu köyün dört bir yönünü kapladı. Göz gözü görmez oldu. Ağızdan soluyanlar dişlerini birbirine vurunca tozlaşmış kum tanelerinin diş boşluklarını doldurduğunu hissettiler. Kum zerrecikleri iyi pişmemiş kum taneciklerini ansıttı hepsine. Ama hiçbiri bu duygu üstünde çok durmadı. Güçleri ve düşünceleri ayaklarında idi. Bozulmuş bir ordu hızı ve dağınıklığı içinde köye doğru akıorlardı.

Toz arttı. Göz gözü göremez oldu. Tüm bir yürekleri korku eziyordu. Üstlerine yığılmış bulutlardan gelen ilk hışma karşı tek bir korunakları yoktu. Çaresizlik içindeydiler. Yel, toz, duman, ıslanmak! Hepsi vız gelirdi cümlesine. Ya kara kara ağan bulut yeri göğü bir ederse? Canları ucuzdu ama ekin pahalıydı. Daha ötesi bu bulutlar Tanrıydı. Bir bakıma Tanrı'nın gazap ilahları. Tanrı bu hışımlı bulutlarla köylülerden acısını alacaktı. Hem dünya hem ahiret acısını. Zaten bir şeylere, bir kazaya, bir belaya hak kazanmışlardı. Ve Tanrı bu kara kara bulutlara gazap doldurarak köylünün üstüne salmıştı.” (Ç. s. 86)

“Dik Bayır”da ise Müslim ağa, verimli üzüm bağı karşısında müthiş bir gönül heyecanı duyar. Hatta namazın bile kendisine bu kadar gönül çırpıntısı vermediğini düşünür ve devam eder:

“ Anadolu insanının yüceliği, mutluluğu buydu zaten. Sınırlı, az, ama yücelerin yücesi büyük... ‘Bizim toprağa kul, kurban olduğumuz bu yüzden... Kanlı, gıtalli olduğumuz bu yüzde. Toprak yeryüzünde Rabbimin elçisi. Biz de onun ümmeti.’” (DB. s. 145).

8.2. Dinî İnanışlar

Abbas Sayar'ın romanlarında yer alan dinî inanışlara değinilecektir. Dinî inanışlarda geleneğin etkisini göz ardı edilmeden, özellikle Yozgat bölgesinin inanışları tespit edilmeye çalışıldı.

“Can Şenliği” romanında, kız istemeye gitmeden önce sakal tıraşı olmak isteyen Hüseyin Ağa, Berber Necib'e sakallarını kısaltması için adeta yalvarır. Sakalları kısalttığında uzun zaman berbere gelmeyeceğini düşünen Necib, ısrarcıdır. Ancak Hüseyin Ağa pes etmez ve sünnet-i şeriften örnek vererek berberi ikna eder:

“-Az daha Necibim, babam! Az daha! Peygamber Efendimiz: ‘Sakalınız avucunuzun içini ancak doldursun’ buyurmuş. Papaz, keşiş sakalına döndü sakalım. Sünnet-i Seniyyeden de biraz daha kısa olsun. Nasıl olsa uzar. Bir ay sonra buyrulan boyu bulur. (CŞ. s. 118)

Hüseyin Ağa, içgüveysi gittiği köyde, komşularla tanışmak için en iyi yerin cami olduğuna karar verir. Ancak camiye gitmişliği yok denecek kadar azdır:

“Camiden içerisi desen kendine, ayağın alışkın değil. Doğru dürüst vakit namazlarının kaç rekat olduğunu çoktan unutup gittin. Ağam rahmetlik de beynamazın tekiydi. Besmeleyi bile öğretmedi bize. Balkan çıkmasaydı ben de alnım secde görmeden gelir giderdim. Din için harp olur da din iman gayretine namaz niyaz olmaz mı? (...) Harp dizimi yatkın kıldıydı namaza. Can korkusu desen değil benim için. Uyduk kalabalığa, uyduk imam-ı azize. (...) Kuluna gelince, kimsenin kıl ucu hakkı yok üstümde. Almadım, verdim. Kandırmadım.” (CŞ. s. 157-158)

“El Eli Yur El de Yüzü” romanında köylülerin cami duvarının sadece ısınmak, meşveret etmek, sohbette bulunmak için kullanıldığı, namaz vaktinde ise kaçtıkları görülmektedir:

“...Hoca minaresiz caminin kapısı önünde ‘Allahuekber’i çekmeden önce duvar diplerindekilerden tedirgin olduğu anlaşılan beş on kişi bir bahane uydurarak kaçtı kaçiverirlerdi. Daha doğrusu sıvışırırlerdi.” (EYEEY. s. 12)

Bu kez de siyasetçilere ve onlara yaltaklananlara kızan köylüler, köylü yaratıldıkları ve kaderlerine kızgın oldukları için Allah’a isyan ederler:

“...Cuma namazlarında ‘Takdir-i İlâhi’den söz eden hocanın sözlerini kulak arkasına attılar. Takdir-i İlâhi imiş... Bal şerbet içenlerin bir adım ötesinde kuru arpa

ekmeğine razılık gösterip gelip gittiklerinden toprağın bile hiç haberi olmayan bu köylü ehalesinden ne haber? Kitabın birinde yazılıymış: Cenab-ı Rabbülâlemin dünyayı yarattıktan sonra sağına soluna adamlar serpmiş. Büyük büyük şehirler kurmuşlar. Emmevelâkin Rabbülâlemin bakmış ki yarattığı dünyanın çok bir bölümü boş. Ne yapsın? Kendi kendine demiş ki: ‘Bir de köylü taifesi yaratıp bu boş yerlere serpeyim.’ Daha o zaman bize ‘köylü’ denmiş. Maşaallah iyi serpmiş sağa sola sayesinde sürünecek ehali yaratmış. Üç beş gün kısır ömürden sonra ölüm belasını baştacı etmiş. Sonra da cennet-i âlâ’yı müjdelemiş. Tam hayrımız, hasanatımızla, türlü sahtekârlığımızla tamı tamına cennet-i âlâ’ya ilâyik kuluz. Hadi s.ktir!”
(EEYEY. s.74)

Oşukçu, şarap konusu açılınca, Aleviler ile ilgili bir inanıştan bahseder:

“-Mıhtar Emmi. Alevi’nin içkisi gâvur içkisi, onlar Müslüman taifesinden değil. Yozgat’ta bir hocadan dinledim: Müslüman olmak isteyen alevi önce hıristiyan olacakmış; sonra, yunduk yıkandıktan sonra ve de yüz bin tövbe getirdikten sonra şahadet getirip Müslüman olurlarmış.” **(EEYEY. s. 21)**

“Dik Bayır”da Halime’nin annesi, kızının tecavüze uğradığını öğrenince çılgına döner:

“Halime’nin yaşlı gözleri büyüdü:

-Allah benim tez günde canımı alsın. O almazsa ben biliyom kendime yapacağımı

Kadın inişti:

-Al deyince almıyor. O duvayı ben çok savurdum, salladım. Senin de canını almaz. En sonundan benim gibi süründürmek için... Onun da yazdığı yazı batsın. Bir de adına Kâtib-i Adîl derler. Bize yazdığı yazı hep çıtırık çıktı. Seninki de ortada.
(DB. s. 277)

8.3. Nazar

Nazar, “belli kimselerde bulunduğu inanılan, insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala, mülke hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç, göz” şeklinde tanımlanabilir (TDK, 2005: 1459). Nazar değmesi için, gözü keskin birisinin muhatabına dikkatle bakması veya kötü niyetli bir

kimsenin karşısındaki hakkında güzel sözler söylemesi lâzımdır (Acıpayamlı, 1962: 1). Özellikle mavi gözlü kimselerin nazar edeceğinden korkan Anadolu insanı, buna tedbir olarak mavi boncuk kullanmayı yeğlemiştir.

Abbas Sayar'ın "Dşk Bayır" romanında, işleri bir türlü rayına oturmayan Müslim Ağa'nın ev halkı kendilerine nazar değdiğine inanırlar:

"Hasetin fesatın nazarına uğradık. Nazar değdi işte. Bu donuzların nazarı taşı çatlatır. Onmayasica dürzüler. Kendileri onmadı, bizi de ondurmadılar..." (DB. s. 273)

"Çelo" da sarı ineği hastalanan Eset Çavuş, önce Çelo'nun ortaya çıkmasını uğursuzluk sayar. Sonra da nazarda karar kılar:

"-Elâlemin gözü bizde. Nazar üstümüzden eksik değil. Git! Biraz üzerlik getir içerden. Tütüt her bir yana." (Ç. s. 80)

Sarı ineğin ölmeden kesilmesini gören kadınlar da işi nazara bağlar:

"-Vaaah, diyorlardı. Dağ gibi inek devrilip gitmiş. Ellaham bir göze geldi. Bir irbet olasıcanın nazarı değdi. Nazar, taşı çatlatır anam. Nazar eden başında bulsun." (Ç. s. 82)

8.4. Fal

Fal, "geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kâğıdı, kahve telvesi, el ayası ve benzerine bakarak anlam çıkarma" demektir (TDK, 2005: 677).

"Çelo"da Eset Çavuş'un hastalanan ineğinin ölüp ölmeyeceğini anlamak için ip falına bakılır:

"Ali Ağa hastalanan hayvanlara ip falına bakar, kurtulup kurtulamayacağını çıkın çözerek bildirirdi. Yorgun, uykulu gözlerle girdi avluya. Hiç kimseye yüz verir gözükmeydi. İneğin yanına yaklaştı. Yana düşmüş başını tutup doğrulttu. Sonra bıraktı. Baş olduğu yere düştü. Ali ağa yelek cebinden iki metrelik bir sicim parçası çıkardı. İpe eliyle şekiller verdi. Ve ineğin üzerinde ipi dört kez salladı. Sonra sicimi ilmekler hâline getirdi. Bir süre ipteki şekillere baktı. Yüzündeki asıklık arttı: 'Kesin! Bu inek kurtulamaz' dedi. Başka bir şey konuşmadı. Çıkıp gitti." (Ç. s. 80)

8.5. Yağmur Duası

Yağmur duası, “Çelo” adlı romanda görülmektedir. Susuzluktan ekinleri mahvolan köylü, son çare olarak yağmur duasına çıkmaya karar verir:

“Şaşkınlık iyiden iyiye köyü sardı. Yağmur duasına çıkılacaktı. Kimse yarının iyi geleceğine inanmıyordu.

-Bu zulum bize lâyük, diyorlardı. Bu zulum bize lâyük. Allah korkusu kalmadı. Din iman kalmadı. Büyük küçük kalmadı. Bet kalır mı? Bereket kalır mı? Taş yağmadığına şükredelim.” (Ç. s. 42)

9. HALK OYUNLARI

Halk oyunları, bölgesel değişiklikler gösteren, özel günlerde icrâ edilen danslardır. Abbas Sayar'ın romanlarında ise sadece “El Eli Yur El de Yüzü” de halay oyununa rastlamaktayız:

“...Aleviler bardağı dikinden vururlar. Bir ara geçmiş, ‘Ulan şu sazıcı Hüseyin’i de çağıralım’ demişler. Hüseyin gelmiş, başlamış sazın tellerine dokunmaya. Hasan Kâ coşmuş: ‘Hadi bir de halay turalım’ demiş. Beş altı köylü sazın ritmine ayak uydurarak başlamışlar dam üstünde halay çekmeye. Başta, elinde mendil, Hasan Kâ. Bir ara coşkunluk tümüyle artmış. Ve Hasan Kâ, damın siyecinden ayağı kayıp aşağıyı bulmuş, hotu çıkmış ama yukarıya sesleniyor: ‘Ulan gomşular! Ayağınızı bozmayın, ben hemen geliyorum.’” (EEYEEY. s. 158-159)

10. GİYİM – KUŞAM

Bu bölümde, kadın ve erkek giyiminin Abbas Sayar'ın romanlarında tespiti yapılmıştır.

10.1. Erkek Giyimi

“Can Şenliği” romanında erkek giyimi ile ilgili bölüm şu şekildedir:

“Bir uzun uyku istiyordu canı. İsterse sonu gelmeyecek bir uyku. Ama uyuyamıyordu. Önce dünyanın bir küfrünü sıraladı oğluna. Sonra, bildiği bütün bedduaları bir bir üzerine yağdırdı. Doymadı, doymadı ama biraz ferahladı. Bu da konu değiştirmesine sebep oldu. Yarınına döndü: ‘Ula, şu Mustafa beni ferahlattı. Birkaç yüz lirası epey yol aldırır bana. Mesarifatin çizgisini biraz dardan çekerim. Kendime iplik kumaştan bir şalvar, bir ceket... Geline has basmadan bir entarilik... Hatuna iki kat... İki yemeni...’” (CŞ. s. 115)

10.2. Kadın Giyimi

“Can Şenliği”nde Hüseyin Ağa, yolda gördüğü gelinin annesiyle evlenmesine ikna ettirdiği takdirde ona bir giyecek sözü vermesi, dönemin kadın giysisi hakkında ipucu verir:

“-Ha gözünü seveyim gozel yavrum! Sen istersen bu iş kül ufak olur. O zaman sana da has basmadan bir entarilik...” (CŞ. s. 82)

Romanın bir başka yerinde de Hüseyin Ağa'nın kış isteme töreninden bir sahneyle ilgili bilgiler verilmiştir:

“Biraz sonra yaşlı iki kadın odaya girip edeplince yer minderlerine iliştiler. Yemenileri ile ağızlarını iyice kapatmışlardı. Uzun fistanları ayaklarının dört bir yanını örtmüştü. Elleri önde, birbirine bağlı suskun oturdular.” (CŞ. s. 127)

Bu bölümde de kadın giysileri söz konusu edilmiştir:

“Kadın bir anda odayı cihaz evinin sergi yerine çevirmişti. Birden açırvermişti bütün paketleri:

-Aha fistanlıkları! Has basmadan aldım. Aha, donluğu, gömleklđi. Aha çorabı... Aha terliği... Aha yemenileri... Aha gelinin entariliği...” (CŞ. s. 140)

Abbas Sayar’ın “Dik Bayır” ve “El Eli Yur El de Yüzü” romanlarında da kasın giysisi olarak fistan ve yemeniden bahseden bölümler vardır. Tekrara düşmemek için romandaki bu bölümler verilmemiştir.

11. HALK ZANAATLARI

Bu bölümde, Abbas Sayar'ın romanlarında tespit edilen halk arasındaki meslekler ele alınmıştır.

11.1. Eşekçilik

Eşekçilik, motorlu taşıtların olmadığı ya da sadece belirli yerlerde olduğu zamanda eşeklerle şehirlerarası yük taşımaktır. Sayar'ın “Can Şenliği” romanında ihtiyar Hüseyin Ağa, ömrünü bu işe vermiştir:

““-Tomafil, kamyon nerede? Gıçı kırık bir Tatar arabası bile yoktu bizim gençliğimizde. Bütün yük develerin, haşavuzdan, eşeklerin sırtındaydı. Koca şehrin tüm nakliye işlerini bunlar yapardı. (...) Daha önce eşek gaterleri vardı. En büyük gaterler Allıhlarındı, Nizamlarındı, Gürcülerindi. Ben hepsinde çalıştım. Havza pavlikelerine buğday tutardık. Samsun'a mercimek yüklerdik. Fasulye yüklerdik. Nohut yüklerdik.” (CŞ. s. 7-8)

11.2. Berberlik

“Can Şenliği” romanında Berber Necip ile Hüseyin Ağa'nın sakal kesme diyaloglarına yer verilmiştir.

“Ertesi sabah diri ve dirlikli kalktı. Hamamcıya görünmeden doğruca berberin yolunu tuttu. Yıllardır tıraş olduğu Kılığığın Necip'ti berber. Eli ağır, ama sözü sohbeti tatlı. Cümlesi hafif küfürlü. Gıdığı, göbeği ile birlikte gülen cinsinden... Hüseyin Ağa gibi kendinden uçurluklular müşterisinin tümü. Fakir fukara takımı. Koltuğu, aynası saldalyeleri de müşteriyle 'bacı gardaş'...

Selamı çökertti.

-Aleykümselam, dedi, Necip. Ve de bir merhaba...

Sanki dükkânda başkaları varmış gibi konuşmasını sürdürdü:

-Tıraştan tıraşa görürsün Hüseyin emmiyi... Onun ötesi kol ucu bir selam sabah yok. Koyduysan bul... Tıraşı da üç ayda beş ayda bir gelir. Sürünenlerin berberi şah, padişah olmaz ya! Biz de evvel Allah sizinle birlik sürünüp gidiyoruz. Sen hele otur şu koltuğa! Saçı sakalı kıyasından alayım ki 'Uzadı' diye çabuk çabuk gelirsin.” (CŞ. s. 117)

11.3. Bekçilik

“Can Şenliği”nde görürüz karayolları bekçiliğini. Hüseyin Ağa’nın evlendiği kadının damadı, karayolları bekçiliği yapmaktadır:

“...Kızcağız kuş gibi gidip geldi. Hüseyin Ağa bağdaşında gevşedi. Sigara yaktı:

- Ne yapar kocan kızım?

- Karayollarında bekçi dede...

- Geçimiz nasıl?

- Bugünümüze şükür. Kimseye muhtaç olmadan geçinip gidiyoruz. Evine düşün, işi biter, ayağı evini bulur. Dışarı bilmez. Gayfesi, gıraathanesi yok. (...) İki göz bu damı da yaptık. Başımızı soktuk altına. Bir de şu haftada üç gün gece bekçiliği olmasa...” (C.Ş. s. 78)

11.4. Hamamcılık

Hamamcılık, hemen hemen her kentte olan eski bir meslektir. Çoğu kez özel günlerde (bayram vb) dolup taşan hamamlar, Türk kültürünün önemli bir parçasıdır. Hamamcılık mesleğine “Can Şenliği”nde rastlanmaktadır. Hüseyin Ağa’nın en iyi anlaştığı Hamamcı Mustafa, ona oğullarının yapmadığı evlatlığı yapar:

“...Sonra şehre kaydı. Doğruca hamama vardı. Mustafa Ağa’ya hokelekli bir selam çökertti:

- Hoş geldin bekçiler başı Hüseyin Ağa...

- Hoş bulduk, sefalar bulduk. Bekçilik buraya kadarmış. Bu talim terbide böylece burada bitti. Şimdi yeni bir kıt’aya iltihak ediyom.

Külhana kömür atıyordu Mustafa Ağa. Yorgundu. Ama bezgin görünmüyordu.” (CŞ. s. 103-104)

11.5. İmamlık

İmamlık, Abbas Sayar’ın hemen hemen her romanında gördüğümüz bir meslektir. Köyün imamının geçimi köylülerce karşılanır. Harman zamanı bütün köylü kendi payına düşen buğdayı imama verir. İmam da beş vakit ezanlarını okur, namazlarını kıldırır. Varsa dinî başka işleri de yapar.

“Ne gelen oluyordu köyde ne giden köyde. Köylülerin birbirine selamları soğuklaştı. Herkes benciliğin telaşı içinde ürkek, şüpheli ve yorgun günleri birbirine aktarıyordu. Aslını sorarsanız camiye de pek iltifatları yoktu. İmamın arkasında iki üç cemaat ya vardı ya yoktu. Sünnî köyüdü bu. Gerçek şu ki imamın ‘Allahuekber’ sesiyle cami önündeki taşa çıkış arasında, caminin duvar gölgesinde oturan sekiz on kişi birden sıvışı sıvışıverirlerdi. Zaten kendilerini bildi bileli babaları da dedeleri de namaza yan çizerlerdi. Hane başına düşen üç beş şiniklik imam hakkını çoğu kez yarı yarıya ödemezlerdi.” (EEYFY. s. 47)

12. HALK MİMARİSİ

Halk mimarîsi, halkın kendi yaşamını idame ettirebilmesi için oluşturduğu nesnel yapı ve yaşam çevreleridir. Mine Baran, halk mimarîsi hakkında şu görüşleri dile getirir:

“Halk mimarisini genel etmenler altında gelenekselleşen, anonim bir tasarım sürecinde oluşan bir mimari olarak tanımlayabiliriz. Bu mimari, söz konusu toplumun değer yargılarını, dünya görüşlerini, gelenek-görenek ve inanç sistemlerini, aile ve akrabalık bağlarını, komşuluk ilişkilerini anlamada ve anlatmada kaynaklık eden en önemli verilerden biridir” (Baran, 2006: 141-142)

Bu bölümde, Abbas Sayar’ın eserlerinde hayata yardımcı yapılar, konutlarda aydınlanma ve konutların döşenmesi gibi tespitler üzerinde durulmuştur.

12.1. Hayata Yardımcı Yapılar

“Can Şenliği” romanında Hüseyin Ağa, oğullarından intikam almak için onların evinde yangın çıkarmaya karar verir. Bunun için tandırlığa girer. Tandırlık, ekmek pişirilen, çeşitli ardiyelik eşyaların da bulunduğu bir yapıdır.

“Bu yamacı da soluksuz çıktı. Kar tozuşuyordu dört bir yönünde. Tandırlık şimdi burnu dibindeydi. Fırtınanın çılgınlığında sanki daha da büyümüşü. Üstelik kendi yaptırdığı gibi... Hayır, yapıp bıraktığı gibi duruyordu başı önünde, bakışının ucunda... Pencere? Olduğu yerde, kendi taktırdığının vefası içinde...” (CŞ. s. 180)

12.2. Konutlarda Aydınlanma

Türkiye’de elektriğin yaygın kullanılması, cumhuriyet sonrası döneme rastlar. Bu yüzden özellikle kasaba ve köylerde aydınlanma aracı olarak gaz lâmbası, lüks, mum, çıra gibi araçlar kullanılmıştır. İnsanların maddî durumlarına göre değişen bu aydınlanma araçları, Abbas Sayar’ın romanlarında da görülmektedir. “Can Şenliği”nde gaz lambası vardır:

“Beş numara lambanın alaca ışığında sofraya toplandı. Yeni demlikle çay demlendi. Yeni bardaklarla, yeni alınmış kesme şekerle çay içildi.” (CŞ. s. 148)

“Fadik odasının kapısını açtı. Geri dönüp duvara asılı lambayı aldı. Odaya doğru yürüdü.” (CŞ. s. 149)

“Suskunlukla yenildi akşam yemeği. Yine peykesine çekildi Hüseyin. Beş numara lambanın fersiz ışığı, pencereden içeri kayan karanlık şüphesini, korkusunu artırdı.” (CŞ. s. 168)

“Çelo”da da gaz lambasından bahsedilmiştir:

“Gece beş numara lambanın ışığında eriyordu” (Ç. s. 7)

“Ortalık kararıp gitti. Her bir yön karanlığa tutsak oldu. Beş numara iki gaz lambası hayattaki çiviye asıldı.” (Ç. s. 101)

12.3. Konutların Döşenmesi, Kullanım ve ev Eşyaları

Abbas Sayar, romanlarında nedendir bilinmez, ev içi tasvire neredeyse hiç yer vermemiştir.

“Çelo” da konutlardaki eşya kompozisyonu ve kullanımı ile ilgili şu ifadelere yer verildiği görülmektedir.

“İkinci olmasına rağmen hatırı sayılır sıcak vardı ortada. Aldırmadı. Aşağı mahalleye gelmişti. ‘Doğru Zöhre Eme’ye’ dedi, kendi kendine. Yukarı mahallenin yolunu tuttu. Dam yapı, pis, küçük avlulu, oldukça basık, iki göz bir sofalı evin içine girdi. Zöhre eme kirli, paramparça bir kilimin üstünde uyuyordu. (...) Çelo, dar, eğri büğrü sedire oturdu.(...) Sofaya göz gezdirdi. Her yön isten simsiyah olmuştu. Tavan merteklerinin arasından kurumuş, renksizleşmiş otlar sarkıyordu. Ocağın önü kül, kir, pas içindeydi. Bir yanda bakırı çıkmış bir iki kap, öbür yanda dağılmış tezek parçaları görünüyordu.” (Ç. s. 63)

13. HALK MUTFAĞI

Bu bölümde, Abbas Sayar'ın romanlarında tespit edilen yiyecek türleri ve yapıları ile sofraya gelenek ve görenekleri incelenecektir.

13.1. Yiyecek Türleri ve Yapıları

“Can Şenliği”nde Fadik Hatun, gerdek gecesinin sabahında sabah çorbası yapmaktadır:

“Güveyi giysilerini giydi. Ürkek ürkek oda kapısını araladı. Fadik Hatun ocak başındaydı. Çorba kaynatıyordu zahar. ‘Şo iş olsaydı yunma suyu kaynatacaktı çorba yerine’ diye düşündü. Gülesi geldi.” (CŞ. s. 153)

“El Eli Yur El de Yüzü” adlı romanda ise un ve pekmezden bahsedilir:

“Ekin, harman çoktan ölçülmüş biçilmiş; tohumluk ile yiyeceklik ayrılmış, bir bölük buğday değirmene taşınmış. Çuval çuval un yapılmış. Bağlar bozulmuş, her ne varsa çalma pekmez yapılmış.” (EY. s. 75)

“Hele bir de bulgur pilavı, iki kaşık ayranı sofralarında görünce çoluk çocuk Allah’a şükrettiler. (EY. s. 91)

“Kaşla göz arası arpa unu değirmenin altındaki bez parçasının üstüne yığıyor, hemen hazırlanmış testinin içindeki suyun üstüne dökülüyordu. Kaşla göz arası hamur yoğruluyor, hazır tandır üstüne dağılsa da bölük parça olsa da parça parça seriliyordu. Ortalığa mis gibi ekmek kokusu dağılıyordu. Hemen kızartılan arpa ekmeği önce gözleri patlak patlak tandıra bakan çocuklara dağıtıyordu” (EY. s. 127-128)

13.2. Sofra Gelenek ve Görenekleri

“El eli Yur El de Yüzü” adlı romanda, köye seçim için gelen sadık başkanı Hakkı Bey misafir edilir:

“Muhtarın odasında kuş sütü eksik bir yer sofrası kurulmuş. Sofra kenarlarına kilimli minderler atılmıştı. Hakkı Bey’e yeniden: ‘Hoş geldin, sefalar getirdin!’

dediler. Hakkı Bey, makatta üç beş dakika dinlendi, sofraya buyur ettiler, kaba minderi gösterdiler, kendileri de diz kırıp oturdular.” (EEYEEY. s. 19)

Köye gelen banka şefini sofraya davet eden köylüler, davetlerinde ısrarcıdırlar ve davete icabet etmek gerektiğini söylerler:

“Hadi hadi dönün! Dere kıyısında sofra açmışlar. Kuzu kesmişler, rakısı, şarabı her bir şeyi hazırlamışlar. Köylünün hatrını kırmayalım. Davetlerini kabul etmezsek kendilerine hakaret ettiğimizi sanarlar. Gidelim hazırlanan sofraya.” (EEYEEY. s. 127)

İlçe başkanı, köye arabasıyla gelir ve tedariklidir, muhtara emir vererek bir sofra kurdurur:

“Herkesin gözüne bir ışık oturdu. Koşuşu koşuşuverdiler. Minderli, yastıklı yer sofrası kuruldu. Kaşla göz arası mezeler sofrayı şenlendirdi. Bir büyük rakı kondu ortaya, çay bardakları, üç beş su bardağı konukların önüne yerleştirildi. Gözü ışıltılı ışıltıdan oşukçu bir taraftan rakılara bardaklara doldururken bir taraftan da konuşuyordu...” (EEYEEY. s. 168)

“Çelo”da ise Eset Çavuş, yeğeni ile barış için onu ve büyükleri sofrasına davet etmiştir:

“Sofra Eset Çavuş’un varlıklı olduğunu gösteriyordu. Peşkirler, kaşıklar. Kaşıklar işlemeli Konya kaşığı. Peşkirler sırmalı Yozgat işi... Kaplar kalaylı tümünden. Sanırsın üç gün önce Tokat pazarından alınmış.

Eset Çavuş:

-Haydi, oğlum! Dedi. El sofrası değil bu sofra. Emmi sofrası... Emmi sofrası ile baba sofrasında ayrılık gayrılık aranmaz. İyice al sokum (lokma)larımı...” (Ç. s. 102)

Bu kez de Çelo ve Ahmet’in misafirleri vardır:

“Ortalık iyice kararınca Yusuf büyük oğlu ile birlikte Ahmet’lerin evine gitti. Ortada sofrayı görünce:

-Ekmeğimizi yedik, dedi. Bu ne zahmet?

Ahmet bayağı üzüldü.

-Ne zahmeti emmi. Hiç ekme yenilip de gelinir mi?

-Teklif yok Ahmedim... Birbirimizi yemekle içmekle mi biliyoruz?

-Gönül korum vallaha... Yoksa fakara sofrası diye mi mindere kaçıyorsun?

(...)

-Sofran daim olsun, diye sofradan el etek çekti Yusuf.

Kadınlar sofadaki sofrayı kaldırırken erkekler bitişik odaya geçtiler.” (Ç. s. 134-135)

“Dik Bayır”da ise Müslim Ağa’nın evinde geçerli olan sofranın kurallarından bahsedilir:

“Güneş başını yastığa dayar dayamaz Müslim Ağa’nın evinde akşam sofrası kurulur. Oğlu, iki gelini, gelinlik çağındaki sözlü kızı, karısı, üç torunu sofrada hazır bulunacaktır. Ağanın evinde bir yasadır bu. Ve yasayı asla bozdurmaz.” (DB. s. 36)

SONUÇ

Abbas Sayar, köy romancılığı alanında yetkin örnekler vermiş, roman ve hikâyenin yanı sıra şiir de yazmış önemli bir Cumhuriyet dönemi yazarıdır. Anadolu ve Anadolu insanının dünyaya bakışını, yine Anadolu insanının ağzından anlatması, köyün ve köylünün edebiyatta yer almasına katkıda bulunuşu yadsınamaz. Bozok yaylasında doğup büyümesi, doğduğu yerin kültürünü güçlü bir gözlem yeteneği ile satırlara dökmesi, halk bilim açısından da önemli örnekler vermesini sağlamıştır.

Yazın dünyasına şiirle başlasa da asıl başarısını romanla gösteren Sayar'ın, Yozgat ve çevresinin ağız özelliklerini, bölgesel kelime dağarcığını, bedenî hareketler dışındaki haberleşmeyi bütün doğallığıyla ve samimiyetiyle anlattığı görülür.

Özellikle halk hafızasının önemli türleri olan şiirleri, ağıtları, türküleri, çeşitli menkıbeleri ve fıkraları kullanarak, hem romanlarını folklorik açıdan zenginleştirmiş hem de sıradanlıktan uzaklaşmıştır.

Yozgat ve çevresinde kullanılan atasözlerini ve deyimleri kullanarak romanlarının edebî yönünü kuvvetlendirmiş; dualar ve beddualarla birlikte zengin bir roman içeriği sunmayı başarabilmiştir.

Yaşadığı coğrafyayı bütün yönleriyle, yeminleriyle küfürleriyle ve argo sözleriyle anlatabilmiş; köylü halkın yaşam tarzı ve ritüellerini (evlenme, gurbete uğurlama, ölüm vb.) okuyucuya sunmayı başarabilmiştir.

Halk hukukunun nasıl işlediğini, halkın bitki ve hayvan bilgisini, çiftçilerin hava ile ilgili inanışlarını kurgu içinde eritmiş; çeşitli inanışları da bütün çıplaklığıyla sunmuştur.

Özetle Anadolu ve Anadolu insanının varlığını, yaşama tutunma mücadelesini, direnişini, geri kalmışlığını ve geri bırakılmışlığını, ümitlerini, inançlarını, duygularını romanlarında ilmek ilmek örmüştür.

Ne yazık ki Nail Abbas Sayar hakkında bugüne kadar çok az çalışma yapılmıştır. Birkaç tane doktora ve yüksek lisans tezlerini saymazsak, neredeyse elle tutulur bir kitap, makale, bildiri yoktur. Abbas Sayar'ın daha çok tanınması, farklı yönlerinin incelenmesi ve edebiyat tarihinde hak ettiği yeri alması önemlidir. Ayrıca bu çalışmanın, ileride Abbas Sayar ile ilgili yapılacak çalışmalara faydalı olması ve kaynaklık teşkil etmesi temennimizdir.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, Orhan (1962), *Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar*. Ankara Üniversitesi, DTCF Dergisi. C. XX. S. 1-2. s.1.
- Aksoy, Ömer Asım (2013), *Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: İnkılâp Kitabevi.
- Aktaş, Şerif (2005), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- Bakırcı, Nedim (2010), *Niğde Âşıklık Geleneği ve Niğdeli Halk Şairi İbrahim Dabak*. Niğde: Niğde Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yay.
- Baran, Mine (2006), “Halk Mimarîsinin Halk Bilimi Bağlamında Değerlendirilmesine Harran Evleri Örneği”. *Millî Folklor*. S.72. s. 141-142.
- Boratav, Pertev Naili (1969), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Dilçin, Cem (2005), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.
- Durbilmez, Bayram (1990), “Yozgatlı Şair Kasım Kazancıoğlu.” *Millî Folklor*. S.8. s. 58-59. Ankara.
- Elçin, Şükrü (2004), *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- Enginün, İnci (2005), *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Ergin, Muharrem (2004), *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yay.
- Güzel, Abdurrahman ve Torun, Ali (2005), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yay.
- [http:// www.wikipedia.com](http://www.wikipedia.com), (21.04.18)
- <http://www.kulturelbellek.com/halk-bilgisi/>, (25.04.18)
- Kabaklı, Ahmet (2008), *Türk Edebiyatı*. Cilt V, İstanbul: TEV Yay.

- Karabulut, Ramis (2011), *Nail Abbas Sayar: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kırıkkale.
- Kaya, Doğan (2004), *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kolcu, Ali İhsan (2010), *Tanzimat Edebiyatı II: Hikâye ve Roman*. Erzurum: Salkımsöğüt Yay.
- Köprülü, Mehmet Fuat (2004), *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Nazlıgül, Nurel (2007), *Abbas Sayar'ın Romanları Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Sakaoğlu, Saim ve Alptekin, Ali Berat (2009), *Nasreddin Hoca*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Sayar, Abbas (1987), *Tarlabaşı Salkım Saçak*. İstanbul: Cem Yay.
- Sayar, Abbas (2002), *Anılarda Yumak Yumak*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Sayar, Abbas (2002), *Çelo*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Sayar, Abbas (2002), *Dik Bayır*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Sayar, Abbas (2011), *Can Şenliği*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Sayar, Abbas (2014), *El Eli Yur El De Yüzü*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Sayar, Abbas (2016), *Yılkı Atı*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Sever, Mustafa (2004), “Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve”. *TÜBAR*. S.16. s.96.
- Şemsettin Sami (2006), *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Şentürk, A. Atillâ ve Kartal, Ahmet (2007), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay.

TDK (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.

TDK (2005), *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yay.

TDK (2005), *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK Yay.

Tekin, Tâlât, (1986), “İslâm Öncesi Türk Şiiri.” *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı I*. Ankara: TDK Yay.

Tomur, Sevil, (2002), *Klişelerden Uzak Bir Köy Romancısı: Abbas Sayar*.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ünlü, Mahir (2009), *Türkçede Öykü-Roman: Seçki (Antoloji)*. İstanbul: İnkılâp Yay.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Emrah KURUL
Doğum Tarihi : 09.12.1988
Doğum Yeri : Niğde
İletişim Bilgileri : Aydınlıkevler Mah. İmam-Hatip Cad. Rüyakent
Sitesi C Blok Kat: 2 Daire: 5 Sorgun/YOZGAT
E-mail : emrahkurul@hotmail.com

EĞİTİM

İlköğretim : 30 Ağustos İlköğretim Okulu
Lise : İnönü Lisesi
Üniversite : Niğde Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans : Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim
Dalı Yüksek Lisans Programı

YAYINLAR

Kitaplar

1. Kurul, Emrah (2017). *Prematüre Yalnızlık*. (Roman). Ankara: Maarif Mektepleri Yay.
2. Kurul, Emrah (2018). *Kambur*. (Roman). Ankara: Maarif Mektepleri Yay.

